

Iekļaujošā izglītība bērniem ar speciālām vajadzībām Latvijā

2020. gada aprīlis

Pētījuma gala ziņojums

LATVIJAS REPUBLIKAS
SAEIMA

Par ziņojuma saturu ir atbildīgi tā autori – Ilona Beizītere, Inese Grumolte-Lerhe, Ilze Ziemane, Visvaldis Valtenbergs.

Pārpublicēšanas, citēšanas vai citādas izmantošanas gadījumā atsauce uz ziņojumu, tā autoriem un Latvijas Republikas Saeimu ir obligāta. Nekomerčiālos nolūkos ziņojumu drīkst pārpublicēt vai citādi izmantot bez īpašas saskaņošanas ar Latvijas Republikas Saeimu un ziņojuma autoriem.

Latvijas Republikas Saeima un ziņojuma autori nav atbildīgi par ziņojumā iekļautās informācijas tālāku izmantošanu un tās radītajām sekām.

Ziņojums neatspoguļo Latvijas Republikas Saeimas kā likumdevēja viedokli.

Visas mantiskās tiesības uz ziņojumu pieder Latvijas Republikas Saeimai.

Rīga, 2020

PĒTĪJUMA MĒRĶIS

Apzināt un raksturot situāciju Latvijā iekļaujošās izglītības jomā attiecībā uz bērniem ar speciālām vajadzībām.

Satura rādītājs

levads	4
1. Iekļaujošās izglītības izpratne	5
1.1. Speciālās vajadzības Latvijas normatīvajā regulējumā	5
1.2. Iekļaujošās izglītības definējums un mērķa grupas.....	6
1.3. Iekļaušana – vai vispār un cik lielā mērā vajadzīga?	8
1.4. Pamata rādītāji par bērniem ar speciālām vajadzībām	11
2. Sistēmiskā pieeja iekļaušanas veicināšanai	14
2.1. Resursi un to pieejamība	15
2.1.1. Ārvalstu prakse un rekomendācijas	15
2.1.2. Tiesiskais ietvars	18
2.1.3. <i>Status quo</i> , identificētās problēmas un iespējamie risinājumi.....	21
2.2. Atbalsts un tā pieejamība	24
2.2.1. Ārvalstu prakse un rekomendācijas	24
2.2.2. Tiesiskais ietvars	27
2.2.3. <i>Status quo</i> , identificētās problēmas un iespējamie risinājumi.....	29
2.3. Attieksmes maiņa.....	36
2.4. Sadarbība un partnerība	38
2.4.1. Ārvalstu prakse un rekomendācijas	38
2.4.2. Tiesiskais ietvars	41
2.4.3. <i>Status quo</i> , identificētās problēmas un iespējamie risinājumi.....	42
2.5. Monitorings.....	47
2.5.1. Ārvalstu prakse un rekomendācijas	47
2.5.2. Tiesiskais ietvars, <i>status quo</i> , identificētās problēmas un iespējamie risinājumi	48
3. Iespējamie iekļaujošās izglītības politikas virzieni un veicamie pasākumi	50
3.1. Pilnīga iekļaušana.....	50
3.2. Nošķiršana.....	51
3.3. Kombinēta pieeja	51
Literatūra un avoti.....	53

GALVENIE SECINĀJUMI

Sākotnēji jēdziens "iekļaujošā izglītība" tika attiecināts uz personām ar invaliditāti, bet nu jau visbiežāk tiek apliecināta plašāka tā izpratne, par iekļaušanu runājot arī tādu bērnu kontekstā, kuriem ir jebkādas īpašas vajadzības izglītības apguves procesā. Iekļaujošās izglītības princips paredz, ka skolām ir jāuzņem visi izglītojamie neatkarīgi no viņu fiziskajām un intelektuālajām spējām, sociālajiem apstākļiem, emocionālā stāvokļa, valodas prasmes vai kādiem citiem apstākļiem.

Tomēr pilnīgas iekļaujošās izglītības uzstādījums ne visos aspektos sevi attaisno, un tādēļ tas nebūtu adaptējams nekritiski. Dažām izglītojamo kategorijām (piemēram, izglītojamiem ar uzvedības un autiskā spektra traucējumiem) šāda pieeja izglītībai neesot optimāla, jo pastāvot risks, ka izglītojamais var tikt fiziski iekļauts izglītības vidē, bet emocionāli no tās izslēgts. Pilnīgā iekļaušana ne visos gadījumos nodrošina bērnu ar speciālām vajadzībām (turpmāk arī – BSV) vislabāko interešu principa ievērošanu.

Vārdkopa "iekļaujošā speciālā izglītība" ietver iekļaujošās izglītības pieejas, tās vērtību un prakses sintēzi ar speciālās izglītības intervencēm, stratēģijām un procedūrām.

Latvijā gan normatīvo aktu izstrādē, gan izglītības nodrošināšanā iesaistīto pušu līmenī vēl aizvien trūkst vienotas izpratnes par saturu, ar kādu piepildāms iekļaujošās izglītības jēdziens. Tas ir viens no iemesliem, kādēļ līdz šim iekļaujošās izglītības realizācijā trūcis sistēmiskuma. Konstatējami atsevišķi iekļaujošās izglītības principa elementi, bet kopumā izglītības sistēmā tie tiek realizēti fragmentāri.

No 2020. gada 1. septembra speciālās pamatizglītības programmas izglītojamiem ar atsevišķiem traucējumiem un saslimšanām Latvijā vairs nevarēs tikt īstenotas speciālajās izglītības iestādēs, bet būs jāīsteno vispārējās izglītības iestādēs (piemēram, vispārizglītojošajās sākumskolās, pamatskolās, vidusskolās, ģimnāzijās) jeb iekļaujoši. Tas nozīmē, ka no speciālās izglītības iestādēm uz vispārējās izglītības iestādēm būs jāpārceļ ap 1486 BSV, kam jāapgūst iepriekšminētās speciālās programmas.

Vispārējās izglītības iestādēs pēdējos mācību gados jau ir iekļauti BSV, kas izglītojas gan atbilstoši vispārējās izglītības, gan dažādām speciālās izglītības programmām. Normatīvā regulējuma aktualizācijas darbs turpinās. Aktualizētajā normatīvajā regulējumā (spēkā no 2020. gada 1. septembra) ietverti vairāki aspekti, kas saistīti ar iekļaujošās pieejas iedzīvināšanu izglītībā Latvijā attiecībā uz BSV apmācības procesu, kā arī noteiktas praktiskas prasības šim procesam. Taču izaicinājums vēl aizvien ir normatīvajā regulējumā jau nostiprināto aspektu realizācija praksē.

Izglītības finansējuma avots ir valsts budžets, pašvaldību līdzfinansējums, kā arī atsevišķu projektu realizācijai piesaistītie Eiropas Savienības (turpmāk arī – ES) fondu līdzekļi. Valsts budžetā līdz šim un arī 2020. gadam nav noteiktas izdevumu pozīcijas, kas būtu paredzētas specifiski iekļaujošajai izglītībai un BSV atbalstam izglītošanas procesā, bet ir noteikts finansējums speciālās izglītības nodrošināšanai.

Spēkā esošajos Ministru kabineta (turpmāk arī – MK) noteikumos nav skaidri noteikta individuāli nepieciešamo papildu materiāltehnisko palīgīdzekļu finansēšanas kārtība tiem BSV, kas tiks iekļauti vispārējās izglītības iestādēs. Speciālajās skolās ir pilnīgāks materiāltehniskais nodrošinājums nekā vispārizglītojošajās skolās.

Aptuveni 6–7 % skolēnu ir jābūt nodrošinātam specifiskam atbalstam un daudzos gadījumos arī nepieciešama īpaša pieeja mācību vielas apguves procesā.

Speciālā atbalsta sniegšanai un speciālās izglītības programmu īstenošanas ietvaros veicamajiem pasākumiem ir nepieciešami resursi, lai nodrošinātu katram bērnam individuāli tieši viņam piemērotu atbalstu – pedagoģisko, metodisko, palīgīdzekļu un aprīkojuma iegādi u. tml. Atbilstoši katram traucējumu veidam varētu paredzēt papildu finansējumu individuālās mācīšanās atbalsta programmas ietvaros.

Tāpat, piešķirot finansējumu iekļaujošajai izglītībai un plānojot tā sadalījumu BSV vispārējās izglītības iestādēs, no vienas puses, būtu jāņem vērā tas, cik lielā mērā samazinās kopējais izglītojamo skaits valstī. No otras puses – BSV kopskaits un īpatsvars kopējā izglītojamo skaitā pastāvīgi pieaug.

Profesionāli atbilstoši sagatavoti skolotāji ir sekmīgas iekļaujošās izglītības pamatelements. Rekomendēts pilnveidot pedagogu apmācības sistēmu tā, lai visiem topošajiem skolotājiem būtu jāapgūst prasmes strādāt ar BSV.

Atbalsta personāla sniegto pakalpojumu klāsts būtu sistematizējams – izglītības sektorā ir nodarbināti gan izglītības asistenti, gan skolotāju palīgi, tomēr to funkcijas mēdz pārklāties un ne vienmēr ir skaidras. Pašlaik atbalsta pakalpojumu pieejamība ir lielā mērā atkarīga no skolas vadības izpratnes un iniciatīvas. Būtisks izaicinājums ir individuālu gadījumu vadība.

Atbalsta sistēma pedagogiem darbā ar BSV ir nepietiekama. Aktuāla ir nepieciešamība pēc papildu rehabilitācijas un ārstniecības pakalpojumiem BSV vispārējās izglītības iestāžu tuvumā, kā arī būtu uzlabojama fiziskā piekļuve tiem, piemēram, transporta, asistenta pakalpojumi. Traucējumu konstatēšana bērniem bieži vien mēdz būt novēlota, daudzviet nav pietiekami nodrošināti papildu vides pielāgojumi un mācību procesā lietojamie dažāda rakstura mācību līdzekļi. Pašlaik informācijas apmaiņa iesaistīto pušu starpā nav pietiekami efektīva un tas savukārt nozīmē – pat ja problēma tiek identificēta, tā var arī netikt risināta jeb var netikt nodrošināta interence.

Asistenta pakalpojumi pašvaldībās tiek nodrošināti ierobežotā apmērā. Tie galvenokārt izpaužas kā atbalsts ārpus mājojuma personai ar ļoti smagu vai smagu invaliditāti. Lietpratēji iesaka nošķirt divas asistentu kategorijas. Pirmajā varētu ietilpt asistenti, kuru pienākumos neietilpst palīdzība mācību procesā (gadījumos, kad palīdzība saistīta ar invaliditātes statusu), savukārt otrajā – tādi asistenti, kuri sniedz atbalstu mācību procesā (gadījumos, kad palīdzība nav saistīta ar invaliditāti, bet ar bērnam konstatētiem cita rakstura traucējumiem).

Trūkst efektīvas monitoringa sistēmas, kas ļautu veikt individuālo plānu uzskaiti, fiksēt to izpildes rādītājus, veikt dinamikas novērojumus, attiecīgi koordinējot arī finansējuma piesaisti. Pašlaik izveides stadijā esošajā izglītības kvalitātes monitoringa sistēmā ir plānots ietvert arī aspektus, kas attiecināmi uz iekļaujošo izglītību.

Lietpratēji pašlaik darbošos institūciju un sadarbības formātu funkciju veikšanas rezultativitāti un mērķtiecīgumu kopumā vērtē piesardzīgi. Problemātiskas ir, piemēram, valsts un pašvaldību pedagogiski medicīnisko komisiju (turpmāk – PMK) kompetences robežas. Speciālās izglītības centru kompetencē esošā konsultatīvā funkcija ne vienmēr tiek optimāli pildīta. Šajos centros nodarbinātajiem speciālās izglītības pedagogiem lielākoties ir specifiskas zināšanas attiecībā uz BSV ar diagnosticētiem garīgās veselības vai garīgās attīstības traucējumiem, bet šīs zināšanas var nebūt pietiekamas, lai strādātu ar bērniem, kuriem konstatēti cita rakstura traucējumi. Trūkst pastāvīgas institūcijas vai struktūrvienības, kas sniegtu konsultācijas gan iekļaujošās izglītības iedzīvināšanā, gan arī konkrētu situāciju risināšanā iesaistītajām pusēm.

Šo trūkumu daļēji varētu kompensēt Pedagoģiski psiholoģiskā atbalsta dienesta izveide. Sekmīgas īstenošanas gadījumā tas varētu kļūt par efektīvu rīku resursu koncentrēšanas un koplietošanas aspektā, turklāt tas varētu pakalpojumu klientam sniegt tieši tad, kad tas nepieciešams.

Dažādu iniciatīvu (piemēram, specifisku atbalsta pasākumu nodrošināšana BSV) īstenošana tika un tiek nodrošināta, pateicoties ES finansējumam. Atbalsta pasākumiem, kas devuši pozitīvus rezultātus, būtu jānodrošina ilgtspēja, pēc efektivitātes izvērtēšanas tos turpinot finansēt no valsts budžeta. Pašlaik nepārtrauktība šajā kontekstā netiek nodrošināta optimāli un tas savukārt bremzē ilgtermiņa risinājumu ieviešanu.

Tātad iekļaujošās izglītības sistēma Latvijā ir agrīnā attīstības fāzē. Mērķtiecīgas un sistemātiskas darbības šajā virzienā ir uzsāktas relatīvi nesen, vairāki risinājumi vēl aizvien ir drīzāk sporādiski nekā sistēmiski. Ar noteiktiem laika intervāliem būtu vēlams veikt iekļaujošās izglītības pasākumu efektivitātes novērtējumu.

Ievads

No garīga vai fiziska rakstura traucējumiem cieš arvien vairāk planētas iedzīvotāju. Eiropā vien garīga rakstura traucējumi konstatēti vairāk nekā trešdaļai iedzīvotāju ([PKC, 2019b](#)). Savukārt bērnu vidū speciālās vajadzības identificētas 6–10 % no nepilngadīgo skaita ([Raščevska et al., 2017](#)). Latvijā 2017. gadā starp visiem jaundzimušajiem 66,2 % bija veseli bērni, kuriem netika konstatēta hroniska saslimšana, orgānu un sistēmu funkcijas patoloģija, savukārt pārējiem jaundzimušajiem identificēti dažādas pakāpes garīgās vai fiziskās veselības traucējumi ([SPKC, 2019](#)). Diskusija par iekļaujošo izglītību daudzējādā ziņā nozīmē apzināt veidus, kā iespējami efektīvi un atbilstoši bērna labākajām interesēm šādiem bērniem būtu nodrošināms izglītības ieguves process.

Satversmes tiesa 2019. gada 23. aprīļa spriedumā lietā Nr. 2018-12-01 ir atzinusi, ka tiesībām uz izglītību piemīt solidaritātes elements, kas attiecas uz noteiktu sabiedrības grupu (piemēram, personām ar īpašām vajadzībām) un prasa gan valsts, gan sabiedrības, tostarp pašu izglītojamo, atbalstu noteiktas sabiedrības grupas izglītības tiesību īstenošanai ([LR Satversmes tiesa, 2019](#)). Latvijai ir adresētas starptautisko institūciju rekomendācijas iekļaujošās izglītības problemātikai veltīt lielāku uzmanību nekā līdz šim. Piemēram, 2016. gadā Apvienoto Nāciju Organizācijas (turpmāk arī – ANO) Bērnu tiesību komiteja Latvijai ieteica “izstrādāt visaptverošus pasākumus, lai attīstītu iekļaujošu izglītību un panāktu, ka prioritāte tiek piešķirta iekļaujošai izglītībai, nevis bērnu ievietošanai specializētajās institūcijās un klasēs” ([ANO, 2016a](#)). Novērtējot situāciju iekļaujošās izglītības jomā, ANO norāda uz nepieciešamību uzlabot izglītības pieejamību personām ar invaliditāti, citstarp uzsverot, ka ilgtermiņā nelabvēlīgi izglītības iegūšanas apstākļi varētu palielināt sociālās atstumtības un nabadzības riskus, kā arī novest pie nodarbinātības ierobežojumiem ([UN, 2018](#)). Iekļaušanas principu izglītībā mēdz attiecināt ne tikai uz personām ar invaliditāti, bet uz ievērojami plašāku mērķa grupu. Iekļaušanas princips tiek piemērots arī personām ar cita veida traucējumiem un grūtībām, piemēram, mācīšanās vai uzvedības ziņā. Tas aptver citstarp arī, piemēram, nelabvēlīgā finansiālā situācijā esošos un vardarbībā cietušos bērnus. Tāpat runa var būt, piemēram, par īpaši talantīgiem bērniem, kam arī ir savas specifiskas vajadzības, u. c. Jēdziena “iekļaujošā izglītība” izpratne mainās un aizvien vairāk paplašinās dažādu faktoru ietekmē. Pieņemums par iekļaujošo izglītību ir kļuvis par daļu no attiecīgās cilvēktiesību jomas attīstības virziena ([De Beco, 2018](#)). **Šajā pētījumā raksturota situācija Latvijā iekļaujošās izglītības jomā gan attiecībā uz bērniem ar invaliditāti, gan attiecībā uz tādiem bērniem, kuriem konstatēti citi fiziskās vai garīgās veselības vai uzvedības traucējumi, īsāk sakot – bērniem ar speciālām vajadzībām.**

Būtisks solis uz priekšu iekļaušanas principa iedzīvināšanā izglītībā ir sperts, grozot Vispārējās izglītības likumu un paredzot, ka **no 2020. gada 1. septembra speciālās pamatzglītības programmas izglītojamiem ar fiziskās attīstības traucējumiem, somatiskajām saslimšanām, valodas traucējumiem un mācīšanās traucējumiem Latvijā vairs nevarēs tikt īstenotas speciālajās izglītības iestādēs, bet gan iekļaujoši vispārīgā izglītībā, integrējot izglītojamo vispārējās izglītības klasē, papildus risinot jautājumu par individuāli mērķēta atbalsta nodrošināšanu izglītības procesam** ([Saeima, 1999 – likuma versija, kas spēkā no 01.09.2020.](#); [Saeima, 2018 – likuma grozījumu anotācija](#)). Šādas speciālās programmas saturiski ir vispārējās izglītības programmu īpašie paveidi, kuri atšķiras ar īpašu izglītības apguves formu un kuru realizācijai ir nepieciešami izglītojamā vajadzībām piemēroti speciāli mācību līdzekļi, pasniegšanas metodes un citi atbalsta pasākumi ([MK, 2013b](#); [MK, 2014](#); [MK, 2017c](#)).

Ievērojot pētījuma mērķi, proti, apzināt un raksturot situāciju Latvijā iekļaujošās izglītības jomā attiecībā uz bērniem ar speciālām vajadzībām, tika īstenoti šādi uzdevumi:

- apkopotas līdz šim Latvijā un ārvalstīs veiktajos pētījumos, kā arī dažādu iestāžu un institūciju ziņojumos ietvertās atziņas;
- izsekots pēdējo gadu laikā Latvijas tiesību aktos ieviestajām izmaiņām;
- veiktas lietpratēju intervijas un rīkota diskusija mērķa grupā;
- apkopoti un analizēti gan brīvi pieejamie statistikas dati, gan arī nepublicētā informācija un dati.

1. Iekļaujošās izglītības izpratne

1.1. Speciālās vajadzības Latvijas normatīvajā regulējumā

Pētījumā analizēta iekļaujošās izglītības situācija attiecībā uz BSV atbilstoši Vispārējās izglītības likuma izpratnei. Šajā likumā speciālās vajadzības definētas kā “nepieciešamība saņemt tāda veida atbalstu un rehabilitāciju, kas rada iespēju izglītojamajam apgūt izglītības programmu, ņemot vērā viņa veselības stāvokli, spējas un attīstības līmeni” ([Saeima, 1999](#)).

Šajā ziņojumā kā BSV tiek apzīmēti gan tādi bērni, kas dažādu cēloņu dēļ ieguvuši invaliditāti, gan arī tādi bērni, kuriem ir konstatēti attīstības, uzvedības vai psihiskie traucējumi, bet invaliditāte nav noteikta. Lai gan saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likumā noteikto bērns ir persona, kura vēl nav sasniegusi 18 gadu vecumu, tomēr vispārizglītojošā mācību iestādē var mācīties arī par 18 gadiem vecāki skolēni ([Saeima, 1998a](#)). **Ziņojumā izmantotais apzīmējums BSV aptver tos bērnus un jauniešus ar speciālām vajadzībām, kuri mācās (vai kuriem būtu jāmacās) izglītības iestādē vispārējās izglītības iegūšanai.**

Normatīvajā regulējumā sastopamie ar iekļaujošās izglītības principu saistītie termini, piemēram, “speciālā izglītība”, “speciālās izglītības iestādes un programmas”, “izglītojamais ar speciālām vajadzībām” ir izklaidēti pa vairākiem tiesību aktiem, un katrā no tiem konkrētam terminam ir sava specifiska nozīme.

Izglītības likumā speciālā izglītība definēta kā “personām ar speciālām vajadzībām un veselības traucējumiem vai arī speciālām vajadzībām vai veselības traucējumiem adaptēta vispārējā un profesionālā izglītība”. Likumā “personas ar speciālām vajadzībām” ir izceltas kā atsevišķa mērķa grupa izglītības iegūšanas aspektā ([Saeima, 1998b](#)).

Jau sākotnējā 1999. gada 10. jūnijā pieņemtā Vispārējās izglītības likuma redakcijā speciālā izglītība ir noteikta kā īpašs vispārējās izglītības veids un norādīts, ka speciālā izglītība izglītojamam ar speciālām vajadzībām un viņa vecākiem sniedz iespēju izvēlēties jebkuru izglītības iestādi viņa veselības stāvoklim, spējām un attīstības līmenim atbilstošas izglītības iegūšanai. Izglītības iestādes pienākums ir nodrošināt skolēna pedagoģiski psiholoģisko un medicīnisko korekciju, sagatavotību darbam un dzīvei sabiedrībā. Jebkura izglītības iestāde ir tiesīga licencēt speciālās izglītības programmas, ja tajā ir atbilstoša vide un kvalificēts personāls skolēnu ar speciālajām vajadzībām kvalitatīvas izglītības nodrošināšanai. Tādējādi no likuma izrietēja, ka **Latvijā speciālo izglītību var iegūt:**

- **speciālās izglītības iestādēs (daļēji nošķirtā vidē);**
- **vispārējo izglītības iestāžu speciālajās klasēs (integratīvajā vidē) vai**
- **vispārējās izglītības klasēs (iekļaujošajā vidē) ([Rozenfelde, 2016](#); [Saeima, 1999](#)).**

Sākotnējā pieeja BSV izglītības nodrošināšanai (ar atsevišķiem precizējumiem un grozījumiem) Vispārējās izglītības likumā ir saglabāta arī pašlaik.

Speciālā izglītība tiek nodrošināta atkarībā no traucējumu veida atbilstošās speciālās izglītības programmās, kurās noteikts BSV obligāti apgūstamais izglītības saturs, kā arī izglītības īstenošanas plāns saskaņā ar izglītojamo speciālajām vajadzībām. Atbilstoši noteikumiem par Latvijas izglītības klasifikāciju ir noteiktas šādas speciālās pamatizglītības programmas izglītojamiem ar:

- redzes traucējumiem;
- dzirdes traucējumiem;
- fiziskās attīstības traucējumiem;
- somatiskām saslimšanām;
- valodas traucējumiem;
- mācīšanās traucējumiem;
- garīgās veselības traucējumiem;
- garīgās attīstības traucējumiem;
- smagiem garīgās attīstības traucējumiem ([MK, 2017c](#)).

Atbilstoši Bērnu tiesību aizsardzības likumā ietvertajai definīcijai “bērns ar īpašām vajadzībām” ir bērns, kuram sakarā ar slimības, traumas vai iedzimta defekta izraisītiem orgānu sistēmas funkciju traucējumiem ir nepieciešama papildu medicīniskā, pedagoģiskā un sociālā palīdzība neatkarīgi no tā, vai likumā paredzētajā kārtībā ir noteikta invaliditāte. Bērnu tiesību aizsardzības likums šādiem bērniem garantē “tādas pašas tiesības uz aktīvu dzīvi, tiesības attīstīties un iegūt vispārējo un profesionālo izglītību atbilstoši savām fiziskajām un garīgajām spējām un vēlmēm, kā arī tiesības piedalīties sabiedriskajā dzīvē kā jebkuram citam bērnam” ([Saeima, 1998](#)).

1.2. Iekļaujošās izglītības definējums un mērķa grupas

Apvienoto Nāciju Izglītības, zinātnes un kultūras organizācija (turpmāk arī – *UNESCO*) rekomendē valstu normatīvā regulējuma pārlūkošanu, ietverot tajā apzīmējumu “iekļaujošā izglītība” ([UNESCO, 2009](#)). Starptautiskajā praksē gan, lietojot jēdzienu “iekļaujošā izglītība”, ar to tiek apzīmēts vesels faktoru un aspektu kopums. Šo jēdzienu pasaulē sistemātiski sāka lietot XX gs. 80. gadu beigās ([Nimante, 2007](#)). **ANO iekļaušanas principu izglītībā raksturo vispārīgi – kā sistēmisku reformu procesu izglītībā, kas paredz mācību satura, metožu, izglītības pieeju, struktūras un stratēģijas izmaiņas nolūkā pārvarēt šķēršļus un panākt to, lai visiem attiecīgā vecuma izglītojamiem tiktu nodrošināta vienlīdzīga un aktīva mācīšanās pieredze un vide, kas vislabāk atbilst viņu prasībām un izvēlei** ([ANO, 2016b](#)). Arī *UNESCO* pieeja ir deklaratīva, tomēr tiek akcentēts, ka šajā kontekstā drīzāk iespējams runāt par pastāvīgu virzību un centieniem nekā par kādā konkrētā brīdī sasniedzamu stāvokli; **iekļaujošā izglītība tiek raksturota kā izglītības sistēmas veiktspējas spēcīnāšanas process, kura nolūks ir radīt tādas apstākļus, kuros izglītība var tikt nodrošināta ikvienam**. Pēc *UNESCO* ieskata, iekļaujošu skolu izveidošana ir vēlama vienlīdzības un cilvēktiesību nodrošināšanai un šādām skolām piemīt izglītības, sociālās un ekonomiskās priekšrocības ([UNESCO, 2017](#)).

Kopš Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām pieņemšanas, kas citstarp liek atzīt ikvienas personas tiesības uz visaptverošu izglītību, daudzās valstīs ir pieņemta vesela virkne normatīvo aktu par iekļaušanas principa iedzīvināšanu īpaši attiecībā uz personām ar invaliditāti. No 193 ANO dalībvalstīm 34 valstu konstitūcijās personām ar invaliditāti ir speciāli garantētas tiesības uz izglītību vai paredzēta aizsardzība pret diskrimināciju izglītībā invaliditātes dēļ ([UN, 1966](#)). Par būtisku pavērsiena punktu diskusijās par iekļaujošo izglītību var uzskatīt Pasaulē speciālās izglītības konferenci, kas notika 1994. gadā un deva spēcīgu impulsu valstu rīcībpolitikas izmaiņām iekļaujošās izglītības jomā. Konferencē pieņemtajā rīcības plānā ir noteikts galvenais iekļaujošās izglītības princips, kas nostiprināts arī literatūrā, proti, **skolām ir jāuzņem visi izglītojamie neatkarīgi no dažādiem faktoriem, piemēram, tādām kā invaliditāte, fiziskās un intelektuālās spējas, sociālie apstākļi, emocionālais stāvoklis, dzīvesvieta, valodas prasme, etniskā un reliģiskā piederība, vecums u. c.** Rīcības plānā vārdkopa “speciālo vajadzību izglītība” (angļu val. – *special needs education*) ir attiecināta uz bērniem un jauniešiem gan ar invaliditāti, gan ar jebkurām citām mācīšanās grūtībām. Tāpat plānā izteikts aicinājums risināt iekļaujošās izglītības jautājumus arī pirmsskolas izglītības posmā ([UNESCO, 1994](#)).

ANO Bērnu tiesību konvencijā izteikts aicinājums paplašināt atbalsta pasākumu klāstu, lai nodrošinātu bērniem ar invaliditāti piekļuvi izglītībai. Konvencijā citstarp uzsvēta nepieciešamība bērniem ar invaliditāti nodrošināt iespēju apmeklēt tuvākajā apkārtnē esošu skolu ([UN, 1989](#)). Tomēr tikai 2006. gada **ANO Konvencijā par personu ar invaliditāti tiesībām ietverta prasība valstīm nodrošināt to, lai personām ar invaliditāti vienlīdzīgi ar citām personām tiktu nodrošināta piekļuve iekļaujošai, kvalitatīvai un bezmaksas pamatzglītībai un vidējai izglītībai**. Konvencijā akcentēts, ka ES dalībvalstīm izglītības jomā ir pienākums personām ar invaliditāti nodrošināt ne tikai to, lai personas invaliditātes dēļ netiktu izslēgtas no vispārējās izglītības sistēmas, bet arī:

- apmācību procesa pielāgošanu indivīda vajadzībām;
- vidi, kas pēc iespējas uzlabo akadēmisko un sociālo attīstību;
- efektīvus individuālus atbalsta pasākumus ([UN, 2006](#)).

Šo priekšrakstu izpilde gan ne vienmēr iespējama pilnīgas iekļaušanas uzstādījuma izpildes gadījumā (sk. [1.3. sadaļu](#)).

Iekļaujošās izglītības izpratne pakāpeniski tika paplašināta, aptverot arī tādus bērnus, kuriem ir jebkādas nestandarta vajadzības izglītības apguves procesā ([De Beco, 2018](#); [Miles, Singal, 2010](#); [EENET, 2020](#); [ES Padome, 2018](#); [Haug, 2017](#); [Schuelka, 2018](#)).

Lietpratēji uzsver – skolēnu ar speciālajām vajadzībām integrācija vispārizglītojošā izglītības iestādē nav tas pats, kas iekļaujošā izglītība ([Nimante, 2008](#)). Integrācija tās klasiskajā izpratnē attiecas uz iespēju skolēniem ar speciālajām vajadzībām saņemt apmācību vispārizglītojošās skolas vidē, taču iekļaušanas pamatprincipi ir daudz dziļāki un paredz nodrošināt kvalitatīvu izglītību visiem skolēniem, citstarp arī skolēniem ar speciālajām vajadzībām, izmantojot atbilstošas mācību programmas, atbalsta un mācību stratēģijas u. c. ([Mason, 2002](#)).

Viens no iekļaujošās izglītības pamatpieņēmumiem ir tas, ka visiem bērniem ir tiesības atrasties vienā izglītības telpā, t. i., BSV lielāko skolas dienas daļu mācās kopā ar saviem vienaudžiem vispārizglītojošajā klasē. Šādas izglītības mērķis ir panākt to, lai izglītojamie sasniegtu pozitīvus mācību rezultātus.

Iekļaujošā izglītība Eiropas Savienībā noteikta par vienu no izglītības prioritātēm periodam līdz 2020. gadam ([ES Padome un Komisija, 2015](#)). Tomēr jāatzīmē, ka ES dalībvalstīm nav noteiktas vienlīdz juridiski saistošas prasības attiecībā uz iekļaujošo izglītību. Pieņemtie dokumenti pēc sava rakstura lielākoties ir rekomendējoši. Piemēram, 2018. gada martā Eiropas Savienības Padome izdeva ieteikumus par kopīgām vērtībām, iekļaujošu izglītību un mācīšanas dimensiju kopumā ([ES Padome, 2018](#)).

Latvijas normatīvajā regulējumā jēdziens “iekļaujošā izglītība” nav skaidri un viennozīmīgi definēts – ne Vispārējās izglītības likumā ([Saeima, 1999](#)), nedz arī Izglītības likumā ([Saeima, 1998](#)). Līdz ar to dažādām izglītības jomā iesaistītajām pusēm ir **grūti panākt vienotu redzējumu par iekļaušanas principu** un veikt efektīvus pasākumus tā iedzīvināšanai. **Normatīvajā regulējumā būtu vēlams precizēt un salāgot dažādu ar iekļaujošās izglītības principu saistītu terminu lietojumu** ([Lietpratēju diskusija 04.09.2019. un 11.09.2020.](#)). Aizvien nav pieejami starptautisko organizāciju pamatdokumentu tulkojumi latviešu valodā, kuri saistīti ar iekļaujošās izglītības problemātiku un kuros skaidroti arī attiecīgie pamatjēdzieni.

Savukārt politikas plānošanas dokumentos termins “iekļaujošā izglītība” figurē dažādos kontekstos. Izglītības attīstības pamatnostādnēs 2014.–2020. gadam uzsvēta nepieciešamība turpināt personu ar speciālām vajadzībām iekļaušanu vispārējās izglītības sistēmā. **Iekļaujošā izglītība šajā politikas plānošanas dokumentā, tāpat kā starptautisko organizāciju izdotajos dokumentos, traktēta plaši – kā process, kurā atbilstoši tiek apmierinātas visu izglītojamo daudzveidīgās vajadzības, palielinot ikviena izglītojamā iespējas līdzdarboties mācību procesā, kultūrā un dažādās kopienās un samazinot iespējas izslēgt personas no izglītības un tās ieguves procesa.** Šajās pamatnostādnēs kvalitatīva un iekļaujoša izglītība, kas vērsta uz personības attīstību, cilvēku labklājību un ilgtspējīgu valsts izaugsmi, noteikta par izglītības attīstības politikas virsmērķi. Minētas arī vairākas iekļaujošās izglītības mērķa grupas – “attīstības, spēju un veselības stāvokļa, sociālo apstākļu izraisītās atstumtības riskam pakļautie bērni un jaunieši, kā arī reemigrējušie un ārzemēs dzimušie Latvijas valstspiederīgo bērni un jaunieši” ([Saeima, 2014](#)).

Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijā līdz 2030. gadam līdzšinējā Latvijas izglītības politika raksturota kā nepietiekami iekļaujoša attiecībā uz noteiktām izglītojamo grupām, citstarp cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem ([Saeima, 2010b](#)). Latvijas Nacionālajā attīstības plānā 2014.–2020. gadam rīcības virzienā “kompetenču attīstība” deklarēts: “Visiem bērniem un jauniešiem līdz 2020. gadam jānodrošina kvalitatīva pamatzglītība un vidējā izglītība, kā arī pieeja tādām nodarbībām ārpus formālās izglītības, kas paplašina pieredzi, rada iespējas atklāt un kopt savus talantus.” Starp kvalitatīvu izglītību veicinošiem uzdevumiem **iekļaujoša izglītība minēta kā konkrēts uzdevums saistībā ar speciālo izglītību**: “[...] iekļaujošās izglītības attīstība – atbalsta personāla, tai skaitā pedagogu palīgu, nodrošināšana un mācību materiāla speciālajai izglītībai izveide” ([PKC, 2012](#)).

Latvijas nacionālajā reformu programmā stratēģijas “Eiropa 2020” īstenošanai nav atrodamī nedz ar iekļaujošo izglītību saistīti termini, nedz arī atbilstošu pasākumu raksturojums ([EM, 2011](#)). Savukārt progresa ziņojumā par reformu programmas īstenošanu starp galvenajiem politikas virzieniem un pasākumiem iekļaujošā izglītība minēta specifiskā nozīmē. Proti, kontekstā ar rīcības virzieniem pamata un vidējās izglītības pieejamības un kvalitātes nodrošināšanā minēts, ka Latvijā darbojas 12 speciālās izglītības attīstības centri, kas BSV, kuri integrēti vispārējās izglītības iestādēs, kā arī viņu vecākiem un pedagogiem varot nodrošināt vienādas iespējas saņemt konsultatīvu un metodisku atbalstu kvalitatīvas iekļaujošas izglītības īstenošanai ([EM, 2019](#)). Savukārt starp Latvijas investīciju vajadzībām 2021.–2027. gada plānošanas periodam **kā rīcības virziens minēta arī iekļaujošā izglītība, tās ietvaros paredzot preventīvus pasākumus nolūkā samazināt izglītības pārtraukšanas risku personām ar invaliditāti**, kā arī jaunu finansēšanas modeļu ieviešanu, citstarp publisko un privāto partnerību nelabvēlīgā situācijā nonākušu skolēnu un studentu atbalstam ([EM, 2019](#)).

Projektā “Skola 2030” saistībā ar ieviešamo kompetenču pieeju mācību saturā kā viens no izglītības pamatprincipiem norādīta iekļaujošā izglītība un attiecībā uz tās izpratni priekšplānā izvirzīta dažādības atzīšana: “Skolēnu daudzveidība – etniskā, valodu, spēju, talantu u. tml. – tiek atzīta un augstu novērtēta, viņu dažādās mācīšanās vajadzības tiek apmierinātas ar atvērta dialoga un daudzveidīgu metožu un pieeju palīdzību, skolā ir droša, atbalstoša vide, netiek pieļauta nekāda veida diskriminācija” ([VISC, 2017](#)).

Lai iekļaujošās izglītības principu īstentotu dzīvē, pakāpeniski tiek mainīta pieeja BSV paredzēto speciālo izglītības programmu īstenošanai. No grozījumiem Vispārējās izglītības likumā izriet, ka **speciālās pamatizglītības programmas izglītojamiem ar fiziskās attīstības traucējumiem, somatiskajām saslimšanām, valodas traucējumiem, mācīšanās traucējumiem no 2020. gada 1. septembra nevarēs īstenot speciālajās izglītības iestādēs, bet iekļaujoši – tikai vispārizglītojošo skolu speciālo klašu vai grupu veidā, kā arī paredzēts integrēt izglītojamos vispārējās izglītības klasēs**, papildus risinot jautājumu par individuāli mērķēta atbalsta nodrošināšanu izglītības procesam ([Saeima, 1999 – likuma versija, kas spēkā no 01.09.2020.](#); [Saeima, 2018 – likuma grozījumu anotācija](#)).

Latvijā paredzēts saglabāt speciālās izglītības iestādes, nodrošinot izglītības apguvi bērniem, kuru speciālās vajadzības ir saistītas ar noteiktiem traucējumiem. 2018. gada 21. jūnijā pieņemtie grozījumi Vispārējās izglītības likumā, kas stāsies spēkā 2020. gada 1. septembrī, paredz, ka speciālās izglītības iestādes īstēnos speciālās pamatizglītības programmas izglītojamiem ar garīgās veselības traucējumiem, garīgās attīstības traucējumiem, smagiem garīgās attīstības traucējumiem vai ar vairākiem smagiem attīstības traucējumiem. Savukārt speciālās izglītības iestādēm paredzētas tiesības papildus īstenot speciālās pirmsskolas izglītības, speciālās pamatizglītības un vidējās speciālās izglītības programmas izglītojamiem ar redzes vai dzirdes traucējumiem, bet speciālās pirmsskolas izglītības programmas – izglītojamiem ar jauktiem attīstības traucējumiem, garīgās veselības traucējumiem, garīgās attīstības traucējumiem, smagiem garīgās attīstības traucējumiem vai ar vairākiem smagiem attīstības traucējumiem, kā arī atsevišķas profesionālās pamatizglītības programmas ([Saeima, 1999 – likuma versija, kas spēkā no 01.09.2020.](#)).

1.3. Iekļaušana – vai vispār un cik lielā mērā vajadzīga?

Lietpratēji norāda, ka uzstādījums visus izglītojamos skolot “zem viena jumta” var būt par iemeslu daļas izglītojamo (jo sevišķi izglītojamo ar uzvedības un autiskā spektra traucējumiem) zemajiem mācību sasniegumiem. **Minētajām izglītojamo kategorijām šāda pieeja neesot optimāls risinājums, jo izglītojamais varot tikt fiziski iekļauts, bet emocionāli izslēgts no izglītības vides. Tieši specializēta vide, kas spēj nodrošināt izglītojamā individuālo vajadzību apmierināšanu un atbalstīt tā izglītības procesu, varētu būt vairāk piemērota** ([Terzi, 2014](#); [Lietpratēju diskusija 04.09.2019.](#)). Iekļaujošās izglītības princips ne visos aspektos sevi attaisno, un līdz ar to nav

adaptējams nekritiski. Tiek atzīts, ka iekļaujošās izglītības nodrošināšanas ceļi var būt dažādi ([De Beco, 2018](#)).

Attīstās tāda pieeja BSV izglītošanai kā “iekļaujošā speciālā izglītība” ([Hardy, Woodcock, 2015](#)). Iekļaujošā speciālā izglītība ietver iekļaujošās izglītības pieejas, vērtību un prakses sintēzi ar speciālās izglītības intervencēm, stratēģijām un procedūrām. Šāda pieeja paredz divu veidu skolu saglabāšanu. Speciālās skolas nodrošina izglītību bērniem, kuru speciālo vajadzību līmenis ir salīdzinoši augstāks un kuru vajadzību efektīva apmierināšana vispārizglītojošajā skolā ir liels izaicinājums. Speciālajās skolās strādā speciālisti, kam ir zināšanas un prasmes, kuras nepieciešamas darbā ar šādu augstāku speciālo vajadzību līmeni un kuru vispārizglītojošajās skolās strādājošajiem mēdz pietrūkt. Savukārt vispārizglītojošajās skolās var tikt nodrošināts pietiekams atbalsts, lai efektīvi izglītotu bērnus ar mērenākām speciālajām vajadzībām ([Hornby, 2015; Alisauskas et al., 2015](#)). Austrijā, Beļģijā, Islandē, Nīderlandē un Vācijā ir saglabātas speciālās skolas, kurās BSV tiek nodrošināta atbilstoša vide un individuāla pieeja apmācībai. Tomēr jāņem vērā arī tas, ka, mācoties speciālā skolā, BSV, kuriem traucējumi ir mazāk izteikti, nepiemērotās attieksmes vai vides dēļ var progresēt garīgās veselības traucējumi ([Lietpratēju diskusija 04.09.2019.](#)).

UNESCO kā vienu no iekļaujošās pieejas iedzīvināšanas risinājumiem iesaka speciālo skolu pārveidi par resursu centriem un norāda, ka darbam ar BSV nepieciešamajām zināšanām un prasmēm ne vienmēr jābūt koncentrētām katrā izglītības iestādē, taču ir svarīgi, lai vajadzības gadījumā personas ar šādām specifiskām zināšanām un prasmēm būtu sasniedzamas. Ekspertīzi un palīdzību var sniegt resursu centri, un par tādiem pārveidošanas rezultātā var kļūt speciālās skolas. Resursu centri var nodrošināt tādas pakalpojumus kā atbalstu vispārējās izglītības iestādēm, kā arī sniegt konsultācijas ģimenēm ([UNESCO, 2009](#)).

Valstis pēc to īstenotās politikas BSV iekļaušanas jomā nosacīti iedalāmas trijās grupās (1. tabula).

1. tabula

Valstu iedalījums pēc to īstenotās politikas BSV iekļaušanas jomā

Avots: [Rozenfelde, 2016.](#)

	leżīmes	Valstis
“Vienceļa” valsts	Skolēnu iekļaušana vispārējās izglītības sistēmā, plašs sniegto atbalsta pakalpojumu klāsts vispārizglītojošajā skolā	Grieķija, Islande, Itālija, Kipra, Norvēģija, Portugāle, Spānija un Zviedrija
“Divceļu” valsts	Izglītošanās vispārizglītojošajās skolās un speciālajās skolās tiek regulēta nodalīti	Beļģija un Šveice
“Daudzceļu” valsts	Daudzveidīga pieeja iekļaušanai – pilna laika vai nepilna laika kombinētās klases, izvēle mācīties vispārizglītojošajā vai speciālajā skolā, dažādas izglītības iestāžu sadarbības formas, piemēram, skolēnu un skolotāju apmaiņa u. c.	Apvienotā Karaliste, Austrija, Čehija, Dānija, Francija, Igaunija, Īrija, Lietuva, Lihtenšteina, Luksemburga, Polija, Slovākija, Slovēnija, Somija un Ungārija

Aktuāla tendence pasaulē ir “divceļu” pieejas aizstāšana ar “daudzceļu” pieeju. Valstīs, kas to izvēlas, tiek veidots aizvien vairāk institūciju un formātu, kas kalpo par vispārējās izglītības un speciālās izglītības starpposmu. Normatīvajā regulējumā tiek ieviestas visai plašas izmaiņas nolūkā izlīdzināt ievērojamās atšķirības starp vispārējās un speciālās izglītības iestādēm. “Vienceļa” valstīs raksturīga tendence ir nedaudzās joprojām pastāvošās speciālās izglītības iestādes transformēt resursu centros. “Daudzceļu” valstu grupā vērojama līdzīga tendence ([Rozenfelde, 2016](#)).

Samērā liela viedokļu dažādība vērojama jautājumā par BSV iekļaušanu vispārizglītojošā izglītības iestādē saistībā ar BSV tiesībām. Tipiskākais arguments par labu pilnīgai iekļaušanai ir saistīts ar ikviena bērna tiesībām iegūt izglītību kopā ar pārējiem sabiedrības locekļiem. Proti, segregācija jeb bērnu nošķiršana jebkādu iemeslu dēļ tiek uzskatīta par bērnu tiesību ierobežošanu. Jomas pētnieki gan norāda – ne vienmēr tas, ko par bērnam labu un piemērotu uzskata sabiedrība,

būs labākais risinājums arī no individuālā audzēkņa perspektīvas raugoties ([Hardy, Woodcock, 2015](#); [Hornby, 2015](#)). Ir iespējami gadījumi, kad BSV iekļaušana vispārizglītojošā skolā un klasē nebūs labākā izvēle šāda izglītojamā tiesību uz izglītību nodrošināšanai, kas vienlaikus saistāma arī ar Konvencijā par bērna tiesībām noteikto bērna vislabāko interešu principu.

Piemēram, Zviedrijas izglītības sistēmu reglamentējošajos dokumentos noteikts, ka visiem izglītojamiem ir jābūt vispārizglītojošā pirmsskolas izglītības iestādē vai skolā tiktāl, cik tas ir iespējams, ņemot vērā bērna attīstības vajadzību prioritātes. Zviedrija, apkopojot savu iekļaujošās izglītības pieredzi, ir mainījusi pieeju “visi vienā skolā” (*mainstreaming*) uz zināmas segregācijas pieļaušanu, ja tā nāk par labu izglītojamam ([Račevska et al., 2017](#)). Savukārt Spānija pašlaik gan iekļauj BSV vispārizglītojošās skolās, dažus mācību priekšmetus BSV pasniedzot atsevišķi, lai nodrošinātu atbilstošu un kvalitatīvu izglītību atbilstoši viņu speciālajām vajadzībām, gan arī iekļauj speciālo skolu audzēkņus vispārizglītojošo skolu klasēs atsevišķu mācību priekšmetu apguvei ([Bermejo et al., 2006](#)).

Dažviet paši izglītojamie ir vērsuši uzmanību uz iekļaujošajai izglītībai raksturīgajiem ierobežojumiem. Piemēram, pielāgot vidi bērniem ar autiskā spektra traucējumiem ilgām laikposmam ir visai liels izaicinājums. Atsevišķos gadījumos tieši individuālā pieeja apmācībai pilnībā pielāgotā vidē vai pat speciālās izglītības iestādē būtu labāks risinājums izglītības nodrošināšanai un tas nav uzskatāms par bērnu tiesību pārkāpumu ([De Beco, 2018](#)). Lai gan lielākajā daļā Eiropas valstu bērni ar autiskā spektra traucējumiem tiek mudināti iegūt izglītību vispārējās izglītības iestādēs un šāda iespēja tiem arī tiek nodrošināta, tomēr daudzviet darbojas speciālās skolas, īpašas klases vai programmas un vecāki kopīgi ar speciālistu komandu var pieņemt lēmumu par bērnam piemērotāko izglītības iegūšanas veidu vai skolu (2. tabula).

2. tabula

Izglītojamo ar autiskā spektra traucējumiem iekļaušana izglītības iestādēs 16 Eiropas valstīs

Izmantota informācija no: [ECPRD, 2019](#).

Valsts	Iespēja iegūt izglītību vispārējās izglītības iestādē
Apvienotā Karaliste	Atkarībā no autiskā spektra traucējumu smaguma pakāpes izglītība tiek nodrošināta vispārizglītojošajās skolās vai speciālajās skolās.
Austrija	Vispārizglītojošās skolas ir iekļaujošas, tomēr dažas federālās zemes uztur arī skolas izglītojamajiem ar īpašām vajadzībām. Vecāki kopā ar skolotājiem pieņem lēmumu par piemērotāko skolu.
Čehija	Vecāki var izvēlēties bērnam mācības vai nu vispārizglītojošā skolā, vai arī speciālajā skolā. Izglītojamajam tiek piedāvāta iespēja mācīties speciālā grupā vai speciālā klasē, vai arī apmeklēt speciālo skolu, ja BSV ir nepieciešams īpašs atbalsts un specifiski organizēts mācību process.
Igaunija	Iespēja iegūt izglītību vispārizglītojošās skolās. Atkarībā no autiskā spektra traucējumu smaguma pakāpes un vecāku vēlmēm izglītojamajam tiek piedāvāta iespēja mācīties speciālā grupā vai speciālā klasē, vai arī apmeklēt speciālo skolu, ja BSV ir nepieciešams īpašs atbalsts un specifiski organizēts mācību process.
Lietuva	Iespēja iegūt izglītību vispārizglītojošās skolās. Ir arī speciālas skolas vai klases vispārizglītojošā skolā, kas paredzētas BSV.
Melnkalne	Iespēja iegūt izglītību vispārizglītojošās skolās. Septiņās vispārizglītojošās skolās ir izveidotas integrētas klases, kur BSV apmāca atsevišķās klasēs, bet pastāv iespēja dažas nodarbības apmeklēt arī kopā ar vienaudžiem.
Nīderlande	BSV iespēju robežās tiek mudināti apmeklēt vispārizglītojošās pamatskolas. Vecāki var izvēlēties, vai izglītēt bērnu vispārizglītojošajā skolā, vai arī kādā no speciālajām skolām.
Norvēģija	Lielākā daļa skolēnu apmeklē vispārizglītojošās skolas, kur saņem speciālu izglītību, mācoties kopā ar citiem skolēniem vai arī speciālās grupās, lai gan valstī personām ar autiskā spektra traucējumiem tiek piedāvāta iespēja iegūt dažādu līmeņu izglītību speciālajās skolās.
Portugāle	Iespēja iegūt izglītību vispārizglītojošās skolās.
Slovākija	Visizplatītākais modelis ir vispārizglītojošajās skolās izveidot atsevišķas klases skolēniem ar autismu.

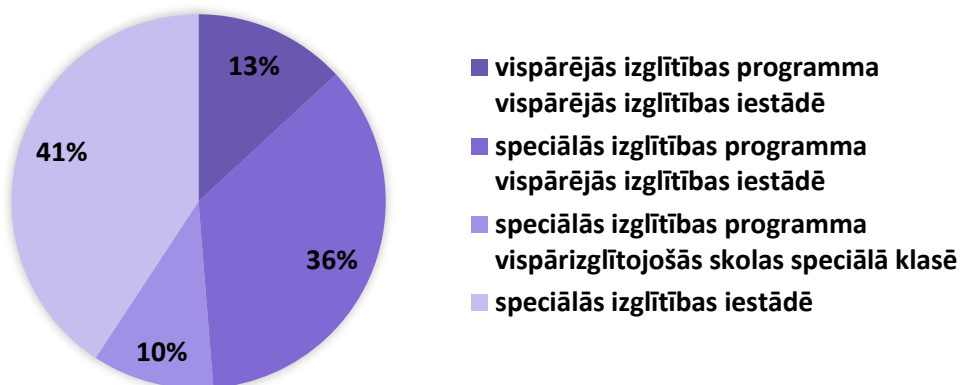
Valsts	Iespēja iegūt izglītību vispārējās izglītības iestādē
Slovēnija	Iespēja iegūt izglītību vispārīzglītojošās skolās. Pamatskolās izglītojamie ar autiskā spektra traucējumiem tiek izglītoti atsevišķās klasēs ar adaptētām programmām.
Somija	Skolēni ar autiskā spektra traucējumiem tiek integrēti visās izglītības pakāpēs, izmantojot asistentu pakalpojumus un dažādas komunikācijas un mācību metodes. Tikai skolēni, kuriem konstatēts autisms smagākā formā, mācās speciālās grupās.
Spānija	Iespēja iegūt izglītību vispārīzglītojošās skolās. Skolās darbojas pedagogu komanda, kas ir specializējusies darbam ar skolēniem ar dažāda rakstura traucējumiem.
Šveice	Ja vien iespējams, apmeklē vispārīzglītojošās skolas. Īpašos gadījumos bērni ar autiskā spektra traucējumiem mācās speciālās izglītības skolās.
Vācija	Iespēja iegūt izglītību vispārīzglītojošās skolās. Saglabātas speciālās skolas, kurās BSV tiek nodrošināta atbilstoša vide un individuāla pieeja apmācībai, ja šāda pieeja ir nepieciešama.
Zviedrija	Visbiežāk izglītojamie apmeklē vispārīzglītojošās skolas. Bērni ar autiskā spektra traucējumiem, kuriem ir arī garīgas veselības vai attīstības traucējumi, var apmeklēt skolu bērniem ar mācīšanās traucējumiem.

Pēdējos gados veiktie normatīvo tiesību aktu grozījumi radījuši priekšnosacījumus tam, lai Latviju varētu ierindot "daudzceļu" valstu grupā.

1.4. Pamata rādītāji par bērniem ar speciālām vajadzībām

Latvijā, pēc stāvokļa 2019. gada 1. septembrī, skolēni, t. sk. BSV, vispārējās izglītības iegūšanai tika uzņemti 656 vispārējās izglītības iestādēs (t. sk. 589 pašvaldības skolās), 51 speciālās izglītības iestādē – 36 pamatskolās, vienā sākumskolā, divās vidusskolās, kā arī 11 internātskolās-attīstības centros un vienā internātskolā-rehabilitācijas centrā. Vispārējās izglītības iestādēs (piemēram, vispārīzglītojošajās sākumskolās, pamatskolās, vidusskolās, ģimnāzijās) jau tiek iekļauti BSV. Visvairāk šādās skolās uzņemti tādi BSV, kuriem ir noteikti mācīšanās traucējumi vai jauktas attīstības traucējumi. Lielākais vispārīzglītojošajās skolās iekļauto BSV skaits ir Rīgā (1078), Bauskas novadā (240), Jelgavas pilsētā un novadā (349), Jūrmalā (212), Liepājā (211), Valmierā (192), Ventspils pilsētā un novadā (262) ([IZM, 2020a](#)).

2018./2019. mācību gadā visvairāk BSV (41 % no BSV kopskaita) ieguva izglītību speciālās izglītības iestādēs, apgūstot traucējumu veidam atbilstošu speciālo programmu, bet 13 % BSV apguva vispārējās izglītības programmu kopā ar citiem skolēniem vispārīzglītojošās skolās (1. attēls).

1. attēls. BSV, kas apgūst vispārējo izglītību, skaita sadalījums atkarībā no izglītības programmas veida un izglītības iestādes 2018./2019. mācību gadā.

Izmantoti dati no [MK, 2019c](#).

Vispārējās izglītības iestādēs pēdējos divos mācību gados BSV jau ir iekļauti un iegūst izglītību atbilstoši dažādām speciālajām programmām (3. tabula). Saskaņā ar datiem uz 2019. gada 1. septembri, speciālās izglītības iestādēs mācās 1486 BSV (bērni ar fiziskās attīstības traucējumiem, somatiskajām saslimšanām, valodas traucējumiem un mācīšanās traucējumiem), kuriem no 2020. gada 1. septembra būs jāapgūst atbilstošas speciālās programmas vispārējās izglītības iestādēs vai vispārīzglītojošo skolu speciālajās klasēs vai grupās (4. tabula). Lai BSV ar minētajiem traucējumiem varētu turpināt uzsākto apmācību, vairākas speciālās skolas, kas 2019./2020. mācību gadā īsteno speciālās izglītības programmas izglītojamajiem ar kustību traucējumiem, ar valodas traucējumiem vai mācīšanās traucējumiem, maina izglītības iestādes tipu, kļūstot par vispārīzglītojošo skolu. Tās līdzās attiecīgo speciālo programmu īstenošanai uzsāk arī vispārīzglītojošo programmu īstenošanu. Tas ļauj skolām saglabāt finansējumu pedagogu, citstarp arī atbalsta personāla darba samaksas nodrošināšanai līdzšinējā apmērā. IZM ir sagatavojusi Vispārējās izglītības likuma grozījumu projektu, kas paredz līdz 2023. gada 1. septembrim pagarināt periodu, kurā atsevišķas speciālās skolas-attīstības centri varēs šīs izmaiņas īstenot ([Elektroniska sarakste \(IZM, 2020j\)](#)).

Izglītības sistēmai arī turpmākajos gados jābūt gatavai vispārējās izglītības iestādēs sniegt atbilstošu atbalstu pietiekami lielam skaitam BSV pirmsskolas vecumā, kuri uzsāks pamatzglītības apguvi speciālajās programmās. 2019. gada 1. septembrī pirmsskolas izglītības iestādēs vai speciālajās skolās reģistrēti 4282 bērni, kuriem turpmāk būs jānodrošina apmācība vispārējās izglītības iestādēs pēc speciālām programmām (5. tabula). Izmaiņas uzsāktas arī pirmsskolas iestādēs, lai tajās pirmsskolas izglītību saņemtu visi bērni, citstarp BSV ([Elektroniska sarakste \(IZM, 2020j\)](#)).

3. tabula

Vispārējās izglītības iestādēs reģistrēto skolēnu skaits speciālās izglītības programmās 1.–12.klasē

Avots: [IZM, 2020a.](#)

Traucējumu veids	Redzes	Dzirdes	Fiziskās attīstības	Somatiskās saslimšanas	Valodas	Mācīšanās	Garīgās veselības	Garīgās attīstības	Smagi garīgās attīstības vai vairāki smagi attīstības	Kopā
Reģistrēti uz 2018. gada 1. septembri	5	21	86	19	528	4724	24	864	159	6430
Reģistrēti uz 2019. gada 1. septembri	3	18	77	14	561	4930	28	892	109	6632

4. tabula

Speciālajās izglītības iestādēs reģistrēto skolēnu skaits speciālās izglītības programmās 1.–12.klasē

Avots: [IZM, 2020a.](#)

Traucējumu veids	Redzes	Dzirdes	Fiziskās attīstības	Somatiskās saslimšanas	Valodas	Mācīšanās	Garīgās veselības	Garīgās attīstības	Smagi garīgās attīstības vai vairāki smagi attīstības	Kopā
Reģistrēti uz 2018. gada 1. septembri	75	140	321*	62*	473*	739*	405	2032	1474	5721
Reģistrēti uz 2019. gada 1. septembri	74	145	320*	48*	395*	723*	385	2031	1505	5626

* Iespējamais BSV skaits, kuriem no 2020. gada 1. septembra jānodrošina apmācība vispārējās izglītības iestādēs.

5. tabula

Bērnu skaits pirmsskolas izglītības iegūšanai iestādēs, kurās tiek īstenotas speciālās izglītības programmas uz 2019. gada 1. septembri

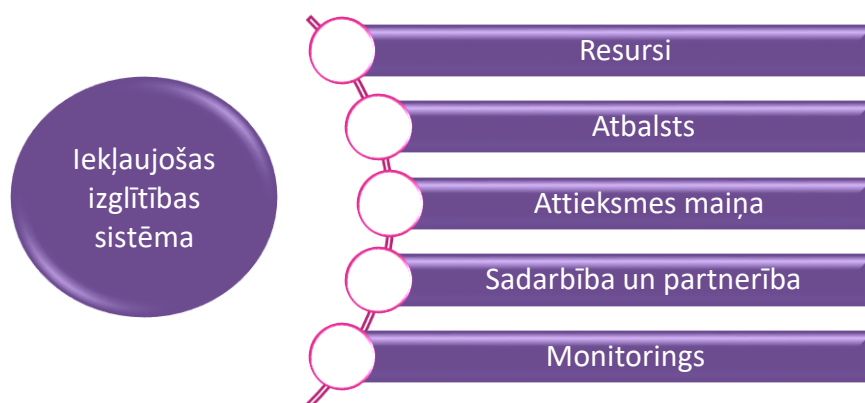
Avots: [IZM, 2020a.](#)

Traucējumu veids	Redzes	Dzirdes	Fiziskās attīstības	Somatiskās saslimšanas	Valodas	Mācīšanās vai jaukti attīstības	Garīgās veselības	Garīgās attīstības	Smagi garīgās attīstības vai vairāki smagi attīstības	Kopā
Bērnu skaits kopā, t. sk.:	237	22	131	443	2753	1090	30	201	118	5025
Pirmsskolas izglītības iestādēs	151	17	1178*	331*	2493*	722*	19	75	36	3961
Speciālās izglītības iestādēs	86	5	13*	112*	192*	302*	11	117	79	917
Vispārējās izglītības iestādēs	0	0	1	0	68	66	0	9	3	147

* Paredzamais BSV skaits, kuriem no 2020. gada 1. septembra jānodrošina apmācība vispārējās izglītības iestādēs.

2. Sistēmiskā pieeja iekļaušanas veicināšanai

No Apvienoto Nāciju Starptautiskā Bērnu fonda (turpmāk arī – *UNICEF*) rekomendācijām izriet, ka iekļaujošā izglītība šaurākā nozīmē – attiecībā uz BSV – nozīmē citstarp nodrošināt tādas īpašas sistēmas funkcionēšanu, kas balstīta uz vairākām savstarpēji saistītām komponentēm – pieejamiem resursiem, atbalstu, attieksmi, sadarbību un monitoringu (*UNICEF, 2017*) (2. attēls).

2. attēls. Iekļaujošas izglītības sistēmas bērniem ar speciālām vajadzībām funkcionēšanas komponentes.

Izmantota informācija no: *UNICEF, 2017*.

Iekļaujošās izglītības sistēmas komponentes, no kurām atkarīga iekļaujošās izglītības sekmīga funkcionēšana, ir:

- **resursi** – iespēja nodrošināt atbilstošu finansējumu, mācību procesu, vidi, bērnu un personāla atbalstu, kā arī mācību materiālus un tehnisko pielāgojumu izglītojamo vajadzībām;
- **atbalsts iekļaujošas vides izveidošanai** – pedagogiem, skolēniem, vecākiem, bērnu vai pedagogu palīgiem, asistentiem u. c.;
- **attieksme** – rīcība nolūkā nepieļaut un novērst negatīvu attieksmi un aizspriedumus pret BSV;
- **sadarbība** – dažādu iesaistīto pušu partnerības process;
- **monitorings** – iekļaujošās izglītības procesa pārbaudes un novērtēšanas procedūras (*UNICEF, 2017*).

Arī Eiropas Speciālo vajadzību un iekļaujošās izglītības aģentūra (turpmāk arī – *EASNIE*) formulējusi līdzīgus priekšnoteikumus iekļaujošās izglītības principam atbilstošu politikas pasākumu īstenošanai (*European Agency, 2014*).

2.1. Resursi un to pieejamība

2.1.1. Ārvalstu prakse un rekomendācijas

Finansējums. UNESCO rekomendācijas par finanšu resursu sadalījumu ir visai nekonkrētas, proti, tiek akcentēts, ka finanšu resursi jāsadala taisnīgi, caurskatāmi, atbildīgi un efektīvi ([UNESCO, 2009](#)). Par nepieciešamību atvēlēt iekļaujošajai izglītībai pietiekami daudz resursu tiek runāts citstarp ilgtspējīgas ekonomiskās un sociālās attīstības kontekstā ([UNESCO, 2009](#); [UN, 2018](#)).

Lai efektīvi īstenotu iekļaujošo izglītību, nepieciešami uzlabojumi arī citās ar to saistītās jomās – veselības aprūpes, vides pieejamības un sociālajā jomā. Lietpratēji uzsver, ka viens no būtiskākajiem jautājumiem, kas saistīti ar iekļaujošās izglītības finansēšanu, ir centralizācijas pakāpe funkciju un atbildības sadalījumā. BSV izglītošanas procesā sniedzamo atbalsta pakalpojumu finansēšanas decentralizētā modelī iekļaujošās izglītības īstenošanas kontekstā var runāt par trim funkciju sadalījuma līmeņiem:

- centrālais jeb nacionālais līmenis;
- starpposma līmenis (reģionālais līmenis, pašvaldības, reģionālās izglītības iestāžu valdes);
- izglītības iestādes līmenis.

No vienas puses, decentralizētā pieeja pieļauj lielāku elastību finansējuma un resursu sadalījumā, taču, no otras puses, paredz lielāku starpposma un izglītības iestādes līmeņa atbildību, kā arī kontroles mehānismus un monitoringu, lai novērstu resursu neefektīvu vai negodīgu pārvaldību ([European Agency, 2017](#), citēts pēc [Raščevska et al., 2017](#)) (6. tabula).

6. tabula

Iespējamās pieejas, izvēloties iekļaujošās izglītības finansēšanas kritērijus

Avots: [Eurydice, 2014](#); [Raščevska et al., 2017](#).

leguldījumu (input) princips	Visbiežāk izmantotā pieeja. Līdzekļu piešķiršana notiek centralizēti atbildīgās ministrijas līmenī, pamatojoties uz identificēto izglītojamo skaitu (t. s. “nauda seko skolēnam” princips).
Uz rezultātu (output) orientēts princips	Finansēšanas kritēriji ir tieši saistīti ar skolēnu sniegumu mācību procesā. Trūkumi: var rasties situācijas, kad BSV netiek pietiekami iekļauti vispārizglītojošajās skolās. Pastāv risks, ka skolas var vairāties uzņemt BSV.
Caurlaidības (throughput) princips	Paredz finansējuma orientēšanu uz BSV sniegtajiem pakalpojumiem, nevis vadīšanos vienīgi pēc bērnu skaita. Lai arī šajā modelī nosaka to audzēkņu skaitu, par kuriem skolai ir tiesības saņemt papildu finansējumu, skolas to saņem, lai atbalstītu īpašus pasākumus un programmas, kas paredzētas BSV. Modelis paredz līdzekļu decentralizētu sadali, t. i., finanšu resursu piešķiršana un izmantošana tiek virzīta no centrālā līmeņa uz reģionālo līmeni, tad uz skolu, tādējādi sekmējot vietējo iniciatīvu. Modelis raksturīgs arī speciālo skolu finansēšanai. Trūkumi: var sekmēt tendenci pielāgot skolēnus vairāk atbalstāmām speciālās izglītības programmām, nevis otrādi.

Katram no minētajiem modeļiem piemīt gan savas priekšrocības, gan trūkumi. Iespējami efektīvāks risinājums var tikt panākts arī tos kombinējot ([Raščevska et al., 2017](#)).

Starptautiskā pieredze nesniedz apliecinājumu par tiešu sakarību starp iekļaujošajai izglītībai atvēlētā finansējuma apmēru, no vienas puses, un labākiem panākumiem šajā jomā, no otras puses ([EC, 2016](#)). Praksē resursi iekļaujošajai izglītībai tiek atvēlēti atbilstoši katrā valstī izveidotajam izglītības sistēmas funkcionēšanas modelim un veidam, kādā šajā modelī ir integrēts iekļaušanas princips ([European Agency, 2018h](#)) (7. tabula).

Iekļaujošās izglītības finansēšana piecās Eiropas valstīs

Izmantota informācija no: [CRPD, 2016](#); [European Agency, 2018b](#); [European Agency, 2018c](#); [European Agency, 2018d](#); [European Agency, 2018e](#); [European Agency, 2018f](#); [European Agency, 2018g](#); [European Agency, 2018i](#); [European Agency, 2018j](#); [European Agency, 2018k](#); [European Agency, 2019](#); [European Agency, 2020](#).

Valsts	Resursu atvēršana iekļaujošajai izglītībai
<p data-bbox="245 506 309 533">Itālija</p> 	<p data-bbox="376 490 1337 647">Itālijā vairums BSV tiek iekļauti vispārizglītojošās klasēs. Iekļaujošās izglītības pieeja ieviesta visos izglītības sistēmas līmeņos – nacionālajā, subnacionālajā un pašvaldību līmenī. Izglītības sistēma tiek finansēta, izglītības ministrijas reģionālajām un teritoriālajām struktūrvienībām sadarbojoties ar vietējām veselības aizsardzības iestādēm, kā arī teritoriālajiem izglītības iestāžu tīkliem:</p> <ul data-bbox="376 663 1337 981" style="list-style-type: none"> • Izglītības ministrija nodrošina ap 80 % no izglītības iestādēm nepieciešamā finansējuma, sedzot atalgojuma un ar skolas funkcionēšanu saistītās izmaksas. Līdzekļu piešķiršanas kritērijs ir skolā uzņemto skolēnu skaits. • Subnacionālajā un vietējo pašpārvalžu līmenī tiek nodrošināti atlikušie 20 % no izglītības iestādei nepieciešamā finansējuma. Tie paredzēti papildu izmaksu segšanai (piemēram, stipendijām, kuru mērķis ir dot iespēju visiem BSV apmeklēt skolu, bezmaksas transportam, ēdināšanai un mācību grāmatām). • Pašvaldības finansē atbalsta pakalpojumus un palīdzību izglītojamiem ar invaliditāti. Pašvaldību iestādes piešķir līdzekļus skolu celtniecībai un ēku pielāgošanai BSV vajadzībām. <p data-bbox="376 996 1337 1090">Papildu līdzekļus izglītojamo atbalstam piešķir arī veselības un labklājības ministrija, kā arī subnacionālā un pašvaldības līmeņa iestādes atbilstoši vietējām vajadzībām un budžeta iespējām.</p> <p data-bbox="376 1106 1337 1162">1999. gadā Itālijas skolām tika noteikts finanšu autonomijas statuss. Tas nozīmē, ka skolām ir tiesības saņemt līdzekļus arī no privātiem vai publiskiem avotiem.</p> <p data-bbox="376 1178 1337 1272">Valsts arī nodrošina līdzekļus skolotāju apmācībai, lai veicinātu iekļaušanu un uzlabotu izglītojamo rezultātus, kā arī informācijas un komunikācijas tehnoloģiju izmantošanai darbā ar BSV.</p>
<p data-bbox="236 1312 316 1339">Lietuva</p> 	<p data-bbox="376 1296 1337 1352">Skolu finansēšanas modeļa pamatā ir finansējuma aprēķins par vienu izglītojamo ("skolēna grozs"), tādējādi skolas budžeta apmēru nosaka galvenokārt skolēnu skaits.</p> <p data-bbox="376 1368 1337 1462">Vispārizglītojošajās izglītības iestādēs par BSV izglītošanu tiek piešķirts papildu finansējums 35 % apmērā no pamata "skolēna groza". Šie līdzekļi paredzēti papildu jeb speciālā pedagoģiskā un psiholoģiskā atbalsta nodrošināšanai.</p> <p data-bbox="376 1478 1337 1572">Konstatēts, ka pašreizējais resursu piešķiršanas mehānisms neveicina iekļaušanu, jo līdzekļi lielākoties tiek tērēti pedagogu atalgojumam, bet cita veida nepieciešamais atbalsts BSV var pietrūkt.</p> <p data-bbox="376 1588 1337 1744">Tiek finansēta speciālo skolu sistēma (47 skolas), taču arī attiecībā uz tām konstatēts, ka pašreizējais finansēšanas modelis neveicina speciālo skolu kā resursu centru spēju efektīvi sniegt pakalpojumus iekļaujošās izglītības kontekstā. Iepriekšējos gados novērota tendence, ka BSV vairāk tiek virzīti uz speciālajām skolām, nevis vispārējās izglītības iestādēm. Šai tendencei ir vairāki iemesli, citstarp:</p> <ul data-bbox="376 1760 1337 1917" style="list-style-type: none"> • finansiāla rakstura ieguvums tām pašvaldībām, kuru teritorijā darbojas speciālās skolas; • BSV vispārizglītojošajās izglītības iestādēs netiek sniegts pietiekams atbalsts, savukārt speciālajās skolās tas tiek nodrošināts; • kopmītnu pieejamība speciālajās skolās. <p data-bbox="376 1933 1337 2027">Lietuvā tiek turpināts izglītības finansēšanas un pārvaldības mehānismu reformu process, citstarp paredzot spēcīgāku vispārizglītojošās izglītības iestādes un pārveidot speciālās skolas par resursu centriem.</p>

Valsts	Resursu atvēršana iekļaušajai izglītībai
<p>Nīderlande</p> 	<p>Izglītības ministrija piešķir finansējumu izglītības nodrošināšanai visiem izglītojamiem. Papildus tam, ka tiek segtas pamata izmaksas, skolas var saņemt finansējumu, lai nodrošinātu atbalsta pasākumus atsevišķu kategoriju izglītojamiem (piemēram, tādiem, kuriem ir apgrūtināti sociālekonomiskie apstākļi).</p> <p>Skolu valdēm par piešķirto resursu izlietojumu jāiesniedz ministrijai gada pārskats. Skolu valdes ir atbildīgas arī par personāla attīstību un tā profesionālās pilnveides nodrošināšanu. Ministrija īsteno stipendiju programmas, lai mudinātu skolotājus iegūt, piemēram, profesionālo maģistra grādu speciālās izglītības jomā. Stipendiju programmas ietvaros skolotājiem tiek piedāvāta iespēja divas dienas nedēļā veltīt studijām.</p> <p>Valsts apņēmusies attīstīt decentralizētu, elastīgu un rentablu iekļaujošās izglītības sistēmu.</p> <p>2014. gadā izveidotas reģionālo skolu alianses, kurās apvienojas skolu valdes. Pasākums tiek īstenots politikas "Piemērota izglītība" ietvaros. Ministrija nodrošina reģionālo skolu aliansēm finansējumu BSV izglītībai. Reģionālās skolu alianses lemj par budžeta sadalījumu skolām un konkrētiem mērķiem. Daļa no šī finansējuma tiek piešķirta tieši skolu valdēm, savukārt tās piešķir līdzekļus izglītības iestādēm, citstarp arī speciālajām skolām.</p> <p>Izglītības iestādes ir visai autonomas, tādējādi iespējams individuāli pielāgot atbalstu katram izglītojamam. Izglītojamie ar invaliditāti var pieteikties saņemt ierīces, pielāgotas mēbeles, palīgtechnoloģijas vai pakalpojumus, kuru finansēšanu nodrošina ministrija.</p>
<p>Norvēģija</p> 	<p>Norvēģijā ir izveidota iekļaujoša izglītības sistēma un bērni ar dažādiem traucējumiem tiek iekļauti vispārīgajās izglītības iestādēs. Lielākā daļa izglītībai paredzētā valsts finansējuma nonāk pašvaldībās ar grantu shēmu starpniecību. Pašvaldības koordinē finansējuma decentralizētu sadali izglītības iestādēm, ievērojot mērķi sniegt daudzveidīgu atbalstu gan atsevišķiem skolēniem, gan skolām kopumā.</p> <p>Liels valsts finansējuma apjoms tiek novirzīts tam, lai sniegtu BSV atbalstu izglītībā atbilstoši individuālām vajadzībām dažādos līmeņos. Šajā nolūkā darbojas Norvēģijas atbalsta sistēma speciālo vajadzību izglītībai (<i>Statped</i>), 10 nacionālie centri (matemātikas, lasīšanas, mācību vides, daudz kultūru izglītības u. c. tematiskie centri, kuri izveidoti, lai BSV saņemtu pielāgotu apmācību iekļaujošā vidē), konsultantu korpuss (piedāvā atbalstu skolā, citstarp darbā ar BSV) u. c.</p>
<p>Portugāle</p> 	<p>Izglītības ministrijas izglītības ģenerāldirektorāta kompetencē ietilpst iekļaujošās izglītības valsts politikas izstrāde, ieviešana, finansējuma sadale un uzraudzība. Pēdējos gados šī atbildība un līdz ar to arī finansējuma sadale ir pakāpeniski decentralizēta. Aizvien vairāk iekļaujošās izglītības jomā tiek iesaistītas pašvaldības, un skolām ir lielāka autonomija, izmantojot saņemto finansējumu, citstarp nodrošinot BSV individuālu atbalstu.</p> <p>Pēdējos gados finansējums iekļaušajai izglītībai ir palielināts, un tas tiek uzskatīts par vienu no iemesliem, kādēļ vērojama izglītojamo mācību sasniegumu un izglītības kvalitātes uzlabošanās.</p>

Personāls. Sekmīgai iekļaujošās izglītības principa iedzīvināšanai ir **nepieciešami piemēroti un atbilstoši sagatavoti cilvēkresursi** ([ES Padome un Komisija, 2015](#)).

UNESCO uzsver nepieciešamību pārveidot pedagoģijas studiju programmas tā, lai absolventi būtu sagatavoti iekļaujošās izglītības pieejas īstenošanai. Tāpat būtiska ir stimulu radīšana skolotāju sociālā stāvokļa un dzīves apstākļu uzlabošanai ([UNESCO, 2009](#); [OECD, 2019](#)).

Saskaņā ar pašu skolotāju vērtējumu aktuāla ir nepieciešamība apgūt vai papildināt zināšanas un prasmes darbam ar BSV.

Veikto pētījumu rezultāti liecina, ka vidēji ES dalībvalstīs:

- 31 % skolotāju strādā klasēs, kurās ir vismaz 10 % BSV;
- 58 % skolotāju, iegūstot formālo pedagoģisko izglītību, tika apmācīti darbam ar bērniem vidē, kurā ir skolēni ar dažādiem spēju līmeņiem. Savukārt tikai 42 % skolotāju apgalvoja, ka pēc studijām jūtas gatavi mācīt šādā vidē;
- 38 % skolu direktoru ziņo, ka kvalitatīvu mācību procesu viņu vadītajā skolā kavē tādu skolotāju trūkums, kuri būtu kompetenti mācīt BSV.

Avots: [OECD, 2019.](#)

2.1.2. Tiesiskais ietvars

Izglītības finansējuma avots ir valsts budžets, pašvaldību līdzfinansējums, kā arī atsevišķu projektu īstenošanai piesaistīti ES fondu līdzekļi. Valsts budžetā līdz šim un arī 2020. gadā nav tādu izdevumu pozīciju, kas būtu paredzētas tieši iekļaujošajai izglītībai un atbalstam BSV izglītošanai, taču ir paredzēts finansējums speciālās izglītības nodrošināšanai ([Saeima, 2019](#)) (3. attēls). MK kompetencē ir noteikt finansēšanas kārtību speciālās izglītības iestādēs un vispārējās izglītības iestāžu speciālās izglītības klasēs un grupās ([Saeima,1998](#)).

Mērķdotācija pašvaldībām:

- pedagogu darba samaksai un valsts sociālās apdrošināšanas obligātajām iemaksām (turpmāk arī – VSAOI):
  - o pašvaldību pamata un vispārējās vidējās izglītības iestādēm, pašvaldību speciālās izglītības iestādēm;
  - o pašvaldību speciālās pirmsskolas izglītības iestādēm;
  - o pašvaldību izglītības iestādēm bērnu no piecu gadu vecuma izglītošanai;
- speciālās izglītības attīstības un rehabilitācijas centriem un speciālajām izglītības iestādēm, kas nodrošina internāta pakalpojumus.

No valsts budžeta tiek finansēti to pašvaldību speciālās izglītības iestāžu uzturēšanas izdevumi, kuras īsteno speciālās izglītības programmas pamatzglītības vai vidējās izglītības posmā un nodrošina internāta pakalpojumus, kā arī speciālās izglītības attīstības un rehabilitācijas centri.

Sadala pašvaldībām valsts budžeta mērķdotācijas:

- **uzturēšanas izdevumiem**, kuru aprēķināšanai izmanto informāciju par izglītojamo skaitu attiecīgā gada 1. septembrī pa klasēm (grupām) un izglītības programmām, piemērojot attiecīgus koeficientus;
- **personāla darba samaksai un VSAOI**, ko aprēķina, ievērojot izglītojamo skaitu speciālās izglītības iestādes īstenotajās speciālās izglītības programmās; izglītības programmu īstenošanai nepieciešamo skolotāju likmju skaitu vienam izglītojamam, piemērojot koeficientu atbilstoši izglītības programmai; ņemot vērā pedagoga mēneša darba algas zemāko likmi.

Novirza pašvaldībām no valsts budžeta finansējumu mācību līdzekļiem (mācību literatūras, metodisko līdzekļu, papildu literatūras, uzskates līdzekļu, didaktisko spēļu, digitālo mācību līdzekļu un resursu, izdales materiālu, mācību tehnisko līdzekļu, mācību materiālu, iekārtu un aprīkojuma iegādei) atbilstoši izglītojamo skaitam attiecīgā izglītības programmā.

No pašvaldību budžeta finansē pašvaldības padotībā esošās izglītības iestādes, sedzot:

- speciālās pirmsskolas izglītības iestāžu, speciālo skolu, vispārējās izglītības iestāžu speciālās izglītības klašu un speciālās izglītības pirmsskolas grupu uzturēšanas izmaksas;
- izmaksas par valsts izglītības vadlīnijām un standartiem atbilstošu papildu mācību līdzekļu — literatūras, uzskates līdzekļu, didaktisko spēļu, digitālo mācību līdzekļu un resursu, izdales materiālu, mācību tehnisko līdzekļu, mācību materiālu, iekārtu un aprīkojuma — iegādi;
- izglītības iestāžu uzturēšanas un saimnieciskos izdevumus, citstarp saimnieciskā personāla darba algas, kā arī ar starptautisko sadarbību saistītos izdevumus.

Izglītības iestāžu finansējumu nodrošina atbilstoši izglītojamo skaitam iestādē un izglītības programmu īstenošanas izmaksu minimumam uz vienu izglītojamo.

- **Valsts un pašvaldības finansē** mācību līdzekļu iegādi izglītības iestādēm.
- **Izglītības iestādes dibinātājs** nodrošina izglītības iestādes nepārtrauktai darbībai nepieciešamos papildu finanšu un materiālos līdzekļus, ievērojot noteikto izglītības programmu īstenošanas izmaksu minimumu uz vienu izglītojamo.
- **Izglītības iestādes** finansējuma ietvaros tiek nodrošinātas individuālās un grupu atbalsta nodarbības vispārīglītojošajās klasēs iekļautajiem skolēniem ar speciālajām vajadzībām.

3. attēls. Finansējums speciālās izglītības nodrošināšanai

Avots: [Saeima, 1998b](#); [Saeima, 1999](#); [MK, 2016a](#); [MK, 2016d](#); [MK, 2018b](#).

Papildus 3. attēlā norādītajam pašvaldības ir atbildīgas arī par citiem faktoriem, kuri nodrošina iekļaujošās izglītības sekmīgumu, piemēram, PMK darbību. Pašvaldības padotībā

esošajās izglītības iestādēs jānodrošina arī BSV ēdināšana. Pašvaldība ir atbildīga par tādu bērnu, kuri izvēlas mācīties citas pašvaldības administratīvās teritorijas izglītības iestādē, uzturēšanas izdevumu segšanu citas pašvaldības padotībā esošai izglītības iestādei ([Saeima, 1998b](#)).

Ja izglītības iestāde īsteno vairākas izglītības programmas, finanšu līdzekļi tiek plānoti katrai izglītības programmai atbilstoši tās īstenošanas izmaksām, un tās var tikt finansētas no dažādiem avotiem ([Saeima, 1998b](#)).

Latvijā valsts finansējuma sadalījums izglītībai tiek balstīts uz t. s. “nauda seko skolēnam” principu. Tas ir izglītības finansēšanas modelis, kurā izglītības iestādes saņemtā finansējuma apmērs ir sasaistīts ar skolēnu skaitu.

Mācību procesā izglītības iestādēs nepieciešamie mācību līdzekļi no valsts budžeta līdzekļiem tiek finansēti ierobežotā apmērā. Budžeta līdzekļus sadala Izglītības un zinātnes ministrija (turpmāk arī – IZM) līdz kārtējā gada 1. maijam, ņemot vērā izglītojamo skaitu iepriekšējā gada 1. septembrī attiecīgo izglītības iestāžu pirmsskolas izglītības programmās, vispārējās pamatzglītības programmās un vispārējās vidējās izglītības programmās. Savukārt no pašvaldību budžetiem tiek finansēta valsts izglītības vadlīnijām un standartiem atbilstošu papildu mācību līdzekļu iegāde ([MK, 2016a](#)). Spēkā esošajos MK noteikumos nav nepārprotami noteikta individuāli nepieciešamo papildu materiāltehnisko palīgīdzekļu finansēšanas kārtība tiem BSV, kas tiek iekļauti vispārējās izglītības iestādēs.

Valsts budžeta mērķdotāciju pedagogu darba samaksai pašvaldību vispārējās izglītības iestādēs pašlaik regulē MK 2016. gada 5. jūlija noteikumi Nr. 447 “Par valsts budžeta mērķdotāciju pedagogu darba samaksai pašvaldību vispārējās izglītības iestādēs un valsts augstskolu vispārējās vidējās izglītības iestādēs” (turpmāk arī – MK noteikumi Nr. 447), kas paredz mērķdotāciju apmēra aprēķināšanu par katru izglītojamo un sadalījumu atbilstoši to skaitam izglītības iestādēs. Aprēķinam ir noteikti arī dažāda apmēra koeficienti, piemēram, atkarībā no izglītojamo skaita skolā, kā arī no skolu izvietojuma dažādās administratīvajās teritorijās. Tiek piemēroti papildu koeficienti arī atbilstoši īstenotajai izglītības programmai, piemēram:

- to skolēnu skaitam, kuri apgūst speciālās izglītības programmas speciālās izglītības klasēs (grupās) vai integrēti vispārējās izglītības iestādēs, piemēro koeficientu 2;
- ilgstoši slimojošajiem skolēniem paredzētajās vispārējās pamatzglītības programmās, kuras īsteno slimnīcās un sociālās aprūpes iestādēs, skolēnu skaitam piemēro koeficientu 0,8 ([MK, 2016c](#)).

Arī MK 2016. gada 15. jūlija noteikumos Nr. 477 “Speciālās izglītības iestāžu un vispārējās izglītības iestāžu speciālās izglītības klašu (grupu) finansēšanas kārtība” (turpmāk arī – MK noteikumi Nr. 477) paredzēta ar izglītojamo skaitu saistīta mērķdotācijas aprēķināšanas kārtība. MK noteikumi Nr. 477 reglamentē arī nepieciešamo pedagoģisko likmju skaitu vienam izglītojamam atkarībā no speciālās izglītības programmas īstenošanas ([MK, 2016d](#)).

Tā kā pakāpeniski tiek grozīts normatīvais regulējums atbilstoši gaidāmajām izmaiņām, proti, tam, ka no 2020. gada 1. septembra vispārējās izglītības iestādēs tiks uzņemti BSV ar noteiktiem traucējumiem, šo grozījumu rezultātā ir konsatētas neatbilstības pedagogu atalgojuma un izglītības iestāžu finansēšanas kārtībā. Tā IZM izveidotā starpinstitucionālā darba grupa ir nākusi klajā ar iniciatīvu tuvākajos mēnešos veikt grozījumus MK noteikumos Nr. 447 un arī MK 2017. gada 25. jūlija noteikumos Nr. 420 “Kārtība, kādā valsts finansē darba samaksu pedagogiem privātajās izglītības iestādēs” ([MK, 2017a](#)), pārskatot mērķdotāciju sadalījuma kārtību un ar BSV strādājošo pedagogu finansējuma apmēru. Priekšlikumi izmaiņām minētajos MK noteikumos paredz arī to, ka aprēķinātais finansējums, kas paredzēts speciālo izglītības programmu atbalstam, mērķdotāciju apmērā tiek iezīmēts atsevišķi (anotācija MK noteikumiem Nr. 556 ([MK, 2019c](#))). Tas nodrošinātu tieši BSV atbalsta pasākumiem paredzētā finansējuma izsekojamību un caurskatāmību.

Paredzētas izmaiņas arī MK 2015. gada 13. oktobra noteikumos Nr. 591 "Kārtība, kādā izglītojamie tiek uzņemti vispārējās izglītības programmās, speciālajās izglītības iestādēs un speciālajās pirmsskolas izglītības grupās un atskaitīti no tām, kā arī pārcelti uz nākamo klasi" (turpmāk arī – MK noteikumi Nr. 591). Pašlaik minētie MK noteikumi paredz maksimāli pieļaujamo BSV skaitu klasē: uzņemot izglītojamus vispārējās izglītības iestādes vienā atsevišķā klasē speciālās izglītības programmu īstenošanai, klasē var tikt apvienoti 6–20 skolēni atkarībā no traucējumu veida un īstenojamās programmas. Savukārt speciālās izglītības programmas vai atbalsta pasākumu nodrošināšanai vispārējās izglītības iestādē vienā klasē var iekļaut ne vairāk par trim izglītojamiem ar redzes, dzirdes vai fiziskās attīstības traucējumiem, ne vairāk par četriem izglītojamiem ar valodas vai mācīšanās traucējumiem un ne vairāk par diviem izglītojamiem ar garīgās veselības traucējumiem ([MK, 2015](#)). Paredzēts izvērtēt klasēs iekļaujamo BSV skaitu un noteikt optimālo pieļaujamo skolēnu skaitu atbilstošās speciālās izglītības programmas apguvei. Tas savukārt būtu saistāms ar finansējuma apmēru, ko iespējams saņemt resursu nodrošināšanai.

2.1.3. *Status quo*, identificētās problēmas un iespējamie risinājumi

Finansējums.

Izglītības finansēšanas modeļa "nauda seko skolēnam" ietvaros finansējuma sadalē būtiska nozīme ir audzēkņu skaitam izglītības iestādē. Līdz ar to jāņem vērā izglītības iestāžu ieinteresētība šo skaitu uzturēt pēc iespējas lielāku. Tas kopumā uzlabo statistikas rādītājus attiecībā uz BSV piesaisti. **Nereti vispārējās izglītības iestādē trūkst dažādu kvalitatīvam izglītības gūšanas procesam un izglītojamo atbalstam vajadzīgo priekšnoteikumu un pasākumu ([Lietpratēju diskusija 04.09.2019.](#)).**

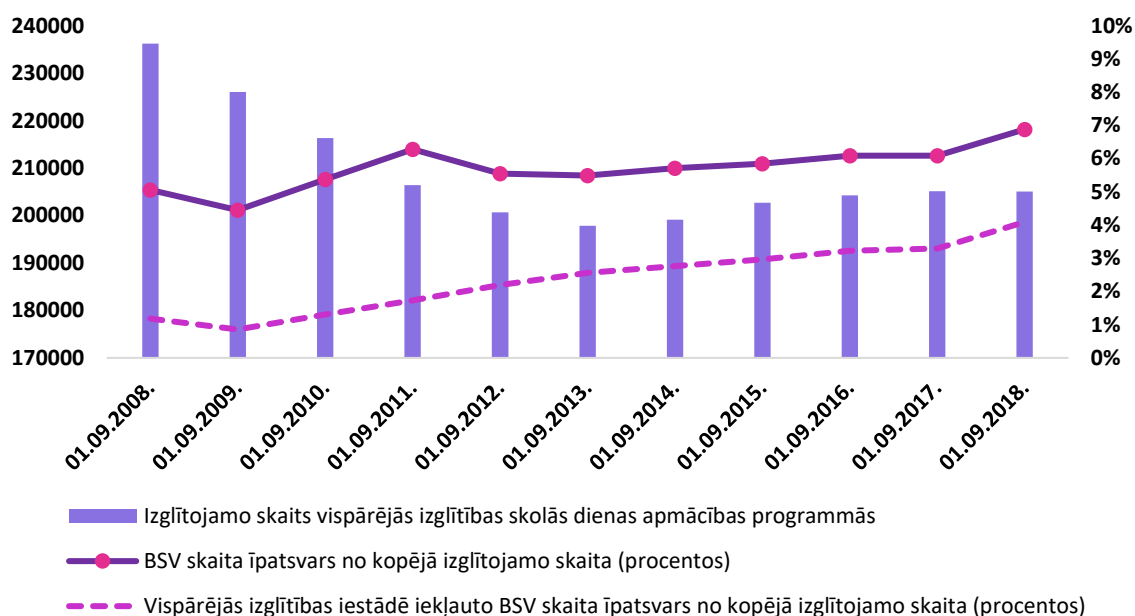
Spēkā esošajā normatīvajā regulējumā nav skaidri noteikta individuāli nepieciešamo papildu materiāltehnisko palīgīdzekļu finansēšanas kārtība tiem BSV, kas tiks iekļauti vispārīglītojošajās skolās. Tas saistīts ar ievērojamām izmaksām, piemēram, specifisku datorprogrammu, kas pielāgotas dažādiem traucējumu veidiem, printeru, kas paredzēti bērniem ar redzes traucējumiem, iegādi u. c. Atšķirīga situācija ir izglītojamiem BSV speciālās izglītības iestādēs, kuru uzturēšanas izdevumi tiek segti no mērķdotācijām. Konstatēts, ka speciālajās skolās ir pieejams plašāks materiāltehniskais nodrošinājums nekā vispārīglītojošajās skolās. Arī BSV vecāki norādījuši, ka izglītības iestādēs, kur mācās viņu bērni, trūkst speciāli pielāgotu mācību materiālu vai tehnisko palīgīdzekļu ([Raščevska et al., 2017](#)).

Lietpratēji aicina vērtēt minēto principu "nauda seko skolēnam" skolu finansēšanā un BSV ievietošanu vispārējās vai speciālās izglītības iestādē citstarp no bērna individuālās uztveres un psiholoģiskā komforta viedokļa. Ar to saistītie problēmjasautājumi iztirzāti jau iepriekš. Risinājums varētu būt finansēšanas modeļa "nauda seko skolēnam" uzlabošana. Jau esošās Valsts izglītības informācijas sistēmas (turpmāk arī – VIIS) uzskaites sistēmas ietvaros visiem skolas vecuma bērniem iespējams izdarīt atzīmi par speciālās programmas nepieciešamību, kā arī par to, ka konstatēti tikai mācīšanās traucējumi vai grūtības standarta vispārējās izglītības programmas apguvē. Atbilstoši katram traucējumu veidam individuāla izglītības programmas apguves plāna ietvaros varētu paredzēt papildu finansējumu ([Lietpratēju diskusija 04.09.2019.](#)). Par piemērotāku varētu uzskatīt principu "nauda seko programmai" vai "nauda seko bērna individuālajām vajadzībām", kad katrai speciālajai programmai un atbilstošiem atbalsta līdzekļiem un pasākumiem tiek piemērots noteikts finansēšanas koeficients. Tomēr lietpratēji norāda, ka finansējuma mehāniska sadale ir problemātiska, jo līdz šim atsevišķu programmu īstenošanai līdzekļu ir pietrūcis, savukārt citām programmām līdzekļi ir palikuši pāri ([Lietpratēju diskusija 04.09.2019.](#)). Šāda situācija var rasties gadījumos, kad skolā iekļauj atsevišķus BSV, kuriem nepieciešamas atšķirīgas speciālās programmas, un katram BSV jānodrošina atšķirīgs atbalsts. Valsts un pašvaldības piešķirtais finansējums šādā situācijā var būt nepietiekams. Latvijā tikai 10 % skolu ir lielās klases, kurās ir vairāk nekā 19 skolēnu ([Lietpratēju diskusija 11.09.2019.](#)), iekļaujošās izglītības aspektā pastāv ievērojamas atšķirības starp lauku skolām un pilsētu skolām ([Lietpratēju](#)

[diskusija 11.09.2019.](#)). Līdzekļu pārpalikums var izveidoties, ja ir salīdzinoši liels tādu bērnu skaits, kuri apgūst vienādas speciālās programmas. Vispārējās izglītības iestādēs no valsts budžeta finansē galvenokārt pedagogu atalgojumu un ierobežotā apmērā mācību līdzekļus, savukārt citus izdevumus sedz pašvaldība (3. attēls). Tā kā finansējums speciālo programmu iedzīvināšanai konkrētā skolā tiek piešķirts no valsts budžeta noteiktā apmērā, finansējuma nepietiekamības problēma noteiktos gadījumos ir jārisina ar pašvaldības palīdzību tās budžeta ietvaros. Turklāt līdzsvara trūkums klasē starp tādiem bērniem, kuriem ir speciālās vajadzības vai cita rakstura traucējumi, un tādiem bērniem, kuriem to nav, var ietekmēt gan saņemtā finansējuma un resursu apmēru, gan BSV saņemtā atbalsta kvalitāti ([Lietpratēju diskusija 04.09.2019.](#)).

Piešķirot finansējumu iekļaujošajai izglītībai un plānojot tā sadalījumu BSV vispārējās izglītības iestādēs, būtu jāņem vērā kopējais izglītojamo skaita samazinājums, no vienas puses, un BSV kopskaita un to īpatsvara kopējā izglītojamo skaitā pastāvīgais pieaugums, no otras puses. BSV skaita īpatsvars no kopējā izglītojamo skaita, uzsākot 2018./2019. mācību gadu, sasniedza 6,83 procentus (4. attēls).

4. attēls. BSV īpatsvars no kopējā izglītojamo skaita 2008./2009. – 2018./2019. mācību gadā

Izmantoti dati no: [IZM, 2020a](#); [IZM, 2020c](#).

Finanšu resursu sadalījuma kontekstā lietpratēji aicina:

- **pēc iespējas paplašināt finansējamo pakalpojumu klāstu**, ietverot tajā gan vides piemērotību un mācību procesa materiāltehnisko nodrošinājumu, gan atbalsta personāla sniegto pakalpojumu nodrošinājumu;
- **garantēt finansējumu BSV mācību procesa materiāltehniskajam nodrošinājumam** vispārējās un speciālās izglītības iestādē līdzvērtīgā apmērā;
- **nodrošināt, ka vispārējās izglītības iestādēm valsts budžeta finansējums tiek aprēķināts atbilstoši vismaz 7 % no skolēnu skaita katrā skolā neatkarīgi no tobrīd esošā BSV skaita skolā** (tas nozīmētu atteikšanos no finansēšanas principa “nauda seko skolēnam”) ([Raščevska et al., 2017](#)).

Pedagogi.

Viens no iekļaujošās izglītības pamatresursiem ir izglītības iestāžu nodrošinājums ar atbilstošu pedagoģisko personālu. Vispārizglītojošajās dienas skolās 2018./2019. mācību gadā Latvijā bija nodarbināti 28 464 pedagogi, no tiem 2617 jeb 9,2 % – speciālās izglītības iestādēs. Citstarp skolotāju skaits vispārizglītojošajās dienas skolās 2018./2019. mācību gadā bija 21 434, un 1460 jeb 6,8 % no tiem strādāja speciālajās izglītības iestādēs. No 11 397 pedagoģiskajiem darbiniekiem pirmsskolas izglītības iestādēs 2018./2019. mācību gadā tikai 35 bija speciālās izglītības skolotāji, bet 89 – speciālie pedagogi ([IZM, 2020c](#)).

Latvijā 2019. gada 1. septembrī apmācībai kādā no 719 vispārējās izglītības iestādēm speciālās programmas apgūšanai 1.–12. klasē bija reģistrēti 12 184 skolēni, no kuriem 5552 skolēni uzsāka mācības speciālās izglītības skolās un internātskolās – attīstības vai rehabilitācijas centros. Tādējādi 1.–12. klasē aptuveni 6–7 % skolēnu no kopējā izglītojamo skaita ne tikai speciālās, bet arī vispārējās izglītības skolās ir jānodrošina specifisks atbalsts un daudzos gadījumos arī īpaša pieeja mācību vielas apgūvē ([IZM, 2020g](#)). Turklāt daļai no tiem ir nepieciešams specializēti apmācīta personāla sniegts atbalsts (8. tabula). Līdz ar to gandrīz visās Latvijas skolās būtu nepieciešami speciālās izglītības skolotāji, speciālais pedagogs, kā arī papildu atbalsta personāls ar atbilstošu izglītību un prasmēm (plašāk sk. [2.2.3. sadaļu](#)).

8. tabula

Izglītojamo (līdz 18 gadu vecumam), kuriem nepieciešams specializēti apmācīta personāla sniegts atbalsts, skaits Latvijā 2017.–2018. gadā

Avots: [PKC, 2018](#); [VDEĀVK, 2019](#).

10697 (3 %)	Psihiatra uzskaitē
10290 (4,5 %)	Speciālās izglītības programmās bērniem ar mācīšanās, garīgās veselības, garīgās attīstības, smagiem garīgās attīstības traucējumiem
1600	Ilgstoši neapmeklēja skolu
9196	Noteikta invaliditāte

Latvijas Izglītības un zinātnes darbinieku arodbiedrības veiktā aptaujā vairums respondentu (80 %) pauda viedokli, ka “īstenojot iekļaujošo izglītību, nepieciešams apmaksāts darba laiks pedagogam, pedagoga palīgam, atbalsta personālam kopīga darba veikšanai”. Pedagogi norādīja arī uz nepieciešamību piesaistīt pedagogu palīgus jaunā, kompetencēs balstītā izglītības satura ieviešanai un iekļaujošās izglītības īstenošanai ([Vanaga, Grīnfelde, 2018](#)).

2.2. Atbalsts un tā pieejamība

2.2.1. Ārvalstu prakse un rekomendācijas

Savlaicīga un agrīna traucējumu diagnosticēšana bērniem un interence. Tam, ko sākotnēji mēdz novērtēt kā uzvedības traucējumus (piemēram, nedisciplinēta uzvedība, zemi mācību sasniegumi), var būt dažādi skaidrojumi, citstarp savlaicīgi nediagnosticētas speciālās vajadzības. Svarīga ir pedagogu spēja šādas situācijas atpazīt un atbilstoši rīkoties ([ANO, 2016a](#); [Cooc, 2018](#); [Lietpratēju diskusijas 04.09.2019. un 11.09.2019.](#); [Šica et al., 2017](#); [UN, 2018](#)).

Tā kā iekļaušana vispārējās izglītības iestādē ne vienmēr nozīmē to, ka BSV jāmācās vienā klasē ar citiem bērniem, daudzās vispārīzglītojošajās skolās tiek veidotas speciālas klases, kur bērniem ar papildu vajadzībām tiek radīta speciāli aprīkota vide, apstākļi, kā arī mācību procesā tiek sniegts atbilstošs atbalsts. Tādējādi izglītojamiem ir nodrošināta iekļaušanās skolas dzīvē un pasākumos ārpus klases (šādu pieeju praktizē, piemēram, ASV un Apvienotā Karaliste) ([Lietpratēju diskusija 04.09.2019.](#)). *UNESCO* īpaši uzsver elastīgu pieeju mācīšanai un vērtēšanai, kā arī neformālās izglītības sniegtās iespējas. Iekļaujošās izglītības kontekstā ar piesardzību tiek vērtētas pārsātinātas mācību programmas, kurās uzsvars likts uz akadēmisko komponenti ([UNESCO, 2009](#)).

Mācību iestādes saņem konsultatīvu atbalstu un ieteikumus. Izglītojamiem, citstarp izglītojamiem ar invaliditāti, piedāvā pielāgotus izglītības plānus, mācību moduļus vai programmas. Dažās valstīs izstrādāti noteikumi par alternatīvu eksāmenu un pārbaudījumu kārtības noteikšanu, paredzot izņēmumus, specifiskus nosacījumus vai iespēju atkārtoti kārtot eksāmenu. Daudzviet Eiropā, lai pielāgotu apmācības procesu un mācību vidi, skolas ir aprīkotas ar palīgtechnoloģijām un ierīcēm izglītojamo atbalstam, informācijas un komunikācijas tehnoloģiju (turpmāk arī – IKT) rīkiem, piemēram, runas sintezatoriem, pareizrakstības rīkiem, digitālām grāmatām, kā arī datortechnoloģijām un programmatūru. Tāpat ierasta ir prakse nodrošināt izglītību zīmju valodā vai Braila rakstā, izmantojot audiovizuālos materiālus, spēles un aktivitātes vai e-grāmatas bērniem, kuri ir nedzirdīgi vai ar dzirdes traucējumiem, vai arī izmantojot pieejamu tiešsaistes bibliotēku ar audiogrāmatām. Daudzās valstīs dažādi mākslas veidi, piemēram, drāma, mūzika un zīmēšana, tiek izmantoti kā iekļaujošās izglītības pedagoģiska metode. Pašsaprotami tiek veikti pasākumi, lai uzlabotu skolu fizisku pieejamību, identificējot telpās fiziskos šķēršļus, kas neļauj personām ar invaliditāti tajās iekļūt, kā arī uzstādot uzbrauktuves, pacelājus u. tml. ([UN, 2018](#)).

Pedagogu sagatavotība darbam ar BSV Igaunijā

Skolotāju aptaujas rezultāti liecina, ka papildu profesionālā apmācība darbam ar BSV, pēc pašu pedagogu ieskata, ir aktuālāka nekā, piemēram, IKT prasmju attīstīšana vai mācīšana daudz kultūru un daudzvalodu vidē.

51 % skolotāju ir apmācīti darbam apstākļos, kad klasē ir bērni ar atšķirīgām spējām. Šāda skolotāju apmācība ir obligāta, taču tikai 24 % skolotāju apliecināja, ka pēc apmācības patiešām jūtas gatavi strādāt šādā vidē.

47 % skolu direktoru norādījuši, ka kvalitatīvu mācību procesu viņu skolā kavē tādu skolotāju trūkums, kuru sagatavotības līmenis atzīstams par pietiekamu darbam ar skolēniem ar speciālām vajadzībām.

Vidēji 14 % skolotāju strādā klasēs, kurās iekļauti vismaz 10 % skolēnu ar īpašām vajadzībām (t. i., tādi, kuriem nepieciešama speciāla formālā apmācība, jo viņi atrodas garīgi, fiziski vai emocionāli nelabvēlīgā situācijā).

Avots: [OECD, 2019](#).

Tikpat būtisks ir arī atbalsts skolotājiem un citiem izglītības speciālistiem – personām, kuras atrodas izglītības sistēmas centrā, jo, iekļaujot BSV, jāreķinās ar izmaiņām mācību procesa organizācijā. Piemēram, Somijā klasēs, kurās iekļauti BSV, strādā divi pedagogi vienlaicīgi ([Lietpratēju diskusija 11.09.2019.](#)).

Ieteikts pilnveidot pedagogu apmācības sistēmu tā, lai visi topošie skolotāji apgūtu prasmes strādāt ar BSV vai pat īstenotu iekļaujošo izglītību ([Cooc, 2018](#); [Florian, 2014](#); [Haug, 2017](#); [Lietpratēju diskusijas 04.09.2019. un 11.09.2019.](#); [UN, 2018](#)). Eiropas valstīs jau ir ieviestas izmaiņas atbilstošās augstākās izglītības iestāžu studiju programmās un studijuursos, piemēram, Apvienotajā Karalistē, Austrijā, Dānijā, Īrijā, Lietuvā, Nīderlandē, Norvēģijā, Portugālē, Somijā, Spānijā un Zviedrijā ([Eiropas aģentūra, 2012](#)).

Eiropas valstīs tiek nodrošināts daudzveidīgs atbalsts dažādos līmeņos gan BSV, gan pedagoģiskajam personālam (9. tabula).

9. tabula

Specifiski atbalsta aspekti vairākās Eiropas valstīs

Izmantota informācija no: [ECPRD, 2019](#); [European Agency, 2006](#); [European Agency, 2018a](#); [European Agency, 2018e](#); [Raščevska et al., 2017](#)

Valsts	Atbalsta raksturojums
 <p>Igaunija</p>	<p>Skolotājiem ir pienākums sekot līdzi visu skolēnu attīstības tempam, konstatēt grūtības, ja nepieciešams, koriģēt un pielāgot izglītības procesu izglītojamā vajadzībām. Ja skolēnam nepieciešams papildu atbalsts, klases audzinātājs vai priekšmeta skolotājs veic novērtēšanu, sagatavo attīstības izvērtēšanas diagrammu, kas palīdz noteikt nepieciešamā atbalsta raksturu. Ja tiek izvirzīts pamatots pieļāvums, ka izglītojamam ir speciālas izglītības vajadzības, specializētās izpētes koordinators organizē papildu atbalsta pasākumus. Novērošanā un izvērtēšanā iesaistās visi ar izglītojamo strādājošie skolotāji un atbalsta speciālisti, izstrādājot ieteikumus.</p> <p>Katrai skolai neatkarīgi no tās lieluma un atrašanās vietas tiek nodrošināti atbalsta speciālisti un mācību procesa vadības pakalpojumi. Izglītojamam ir pieejamas psihologa un sociālā pedagoga konsultācijas, kā arī speciālas izglītības skolotāja vadītas nodarbības. Ja skolā nav šādu speciālistu, tad attiecīgo speciālistu pakalpojumus var pieprasīt no reģionālajiem izglītības atbalsta centriem.</p> <p>Reģionālā līmenī darbojas 16 izglītības atbalsta centri (<i>Rajaleidja</i>), kuru uzdevums ir konsultēt un atbalstīt skolēnus, skolotājus un vecākus mācību procesa organizācijas jautājumos darbā ar BSV.</p> <p>Valsts finansētā nacionālā izglītības atbalsta pakalpojumu aģentūra izstrādā mācību programmas un sniedz konsultācijas par mācību procesu skolēniem, skolotājiem un vecākiem, kā arī nodrošina sistemātisku un koordinētu izglītības atbalsta pakalpojumu sniegšanu reģionālā mērogā.</p>
 <p>Lietuva</p>	<p>Lietuvā funkcionē trīslīmeņu izglītības atbalsta sistēma.</p> <p>Skolas līmenī bērnu labklājības komisija, kuras sastāvā ir skolas administrācijas pārstāvis un skolas personāls, kas sniedz atbalstu mācību procesā (psihologs, logopēds, surdopedagoģijas, sociālās pedagoģijas speciālisti u. c.) novēro un konsultē izglītojamos un arī viņu vecākus. Šādas komisijas uzdevums ir radīt un uzturēt drošu un veselīgu vidi skolā. Komisija organizē palīdzību bērniem vismaz pamata līmenī.</p> <p>Subnacionālā līmenī pedagoģiski psiholoģiskais dienests identificē bērnu īpašās vajadzības un nosaka to cēloņus; pašvaldības administrācijas izglītības nodaļa sniedz palīdzību pašvaldības teritorijā dzīvojošajiem bērniem un ģimenēm.</p> <p>Nacionālā līmenī Nacionālais speciālo vajadzību izglītības un psiholoģijas centrs izstrādā mācību palīg līdzekļus un īsteno projektus un programmas.</p>

Valsts	Atbalsta raksturojums
Spānija 	<p>Vajadzīgo cilvēkresursu apmērs vispārizglītojošajās un speciālajās skolās tiek noteikts, ņemot vērā BSV traucējumu veidam nepieciešamā specifiskā atbalsta raksturu. Tiek ņemts vērā BSV skaits uz vienu skolotāju un īpašās prasības mācību procesā.</p> <p>Skolotāju sākotnējā apmācība ir atkarīga no viņu specializācijas un funkcijām:</p> <ul style="list-style-type: none"> • speciālās izglītības skolotāji; • logopēdijas speciālisti; • izglītības psihologi; • sociālie darbinieki, psihologi, sociologi u. c. speciālisti. <p>Kvalifikācijas paaugstināšana notiek dažādosursos, semināros, kongresos, konferencēs u. c. pasākumos. Tiek veicināta pedagogu un speciālistu komandu apmācība.</p>
Melnkalne 	<p>Mācību gada laikā BSV tehniskā atbalsta sniegšanai tiek norīkots palīgs mācību procesā. Mācību palīgu darbu pārrauga skolotāji, skolas profesionāļu komandas un skolu direktori. Šiem palīgiem jāapliecina kvalifikācijas atbilstība noteiktam līmenim. Viens mācību palīgs var būt iesaistīts darbā ar vairākiem bērniem.</p> <p>Darbs ar BSV tiek organizēts atbilstoši individuālās attīstības/izglītības programmai, kurā noteikti katra BSV individuālie izglītības un attīstības mērķi, kā arī to sasniegšanas metodes. Mērķi tiek noteikti, ņemot vērā BSV kognitīvo, emocionālo, sociālo un fizisko stāvokli, kā arī zināšanu un prasmju līmeni. Šajā programmā atbilstoši katra BSV spējām ir noteiktas arī izglītības darba formas, papildu tehniskās palīdzības sniegšanas metodes, paredzēta programmu maiņas iespēja, noteikti zināšanu, sasniegumu un prasmju standarti, tehniskā atbalsta apjoms, nodarbību saraksts, kā arī izglītības un attīstības sasniegumu un progresu pārbaudes un novērtēšanas metodes. Izmaiņas var tikt veiktas gan apgūstamajās mācību vielā, gan mācību metodikā.</p>

Specifisku atbalstu nepieciešams sniegt bērniem, kuriem ir autiskā spektra traucējumi. Starptautiskā pieredze liecina par daudzveidīgām atbalsta formām (10. tabula).

10. tabula

Izglītojamo ar autismu atbalsts izglītības iestādēs Eiropas valstīs

Avots: [ECPRD, 2019.](#)

Valsts	Atbalsta raksturojums
Apvienotā Karaliste	Izglītojamiem tiek sniegts atbalsts atkarībā no traucējumu smaguma pakāpes.
Austrija	Dažādās federālajās zemēs tiek īstenotas dažādas programmas.
Igaunija	Izglītojamiem ar intelektuāla rakstura traucējumiem ir vienkāršota mācību programma. Saskaņā ar rehabilitācijas plānu viņi var saņemt papildu pakalpojumus, piemēram, terapiju. Katrā gadījumā tiek īstenota individuāla pieeja.
Lietuva	Ir speciālas izglītības programmas. Izglītojamie ar īpašām izglītības vajadzībām var iziet izglītības programmas īsākā vai garākā laika posmā, nekā noteikts šādām programmām, mācīties ar pārtraukumiem u. tml. Ja nepieciešams, vispārizglītojošās un profesionālās izglītības programmas tiek pielāgotas izglītojamiem ar īpašām izglītības vajadzībām.
Nīderlande	Ir speciālas izglītības programmas. Izraudzītā skola – speciālā vai vispārizglītojošā – saņem finansējumu BSV vajadzību apmierināšanai un pēc nepieciešamības organizē palīdzību.
Norvēģija	Lai gan Norvēģijā ir izveidotas speciālas skolas personām ar autismu, kur iespējams iegūt dažādu līmeņu izglītību, lielākā daļa skolēnu apmeklē vispārizglītojošās skolas, kur saņem speciālu izglītību, mācoties kopā ar citiem skolēniem vai speciālās grupās ārpus parastās klases.

Valsts	Atbalsta raksturojums
Slovākija	Ir speciālas izglītības programmas.
Slovēnija	Ir speciālas izglītības programmas. Pamatskolās izglītojamie ar autismu tiek izglītoti atsevišķās klasēs ar adaptētām programmām.
Somija	Personas ar autismu tiek integrētas visos izglītības līmeņos, izmantojot asistentu pakalpojumus un dažādas komunikācijas un mācību metodes.
Šveice	Iespēju robežās izglītojamie apmeklē vispārīzglītojošās skolas. Nodarbību laikā skolotājiem atbalstu sniedz speciālo vajadzību skolotāji, kas ir specializējušies darbam ar BSV.
Ungārija	Izglītojamiem ar autismu tiek nodrošināts atbalsts mācībām visos valsts izglītības līmeņos un formās. Ekspertu komisijas atzinumā ir norādīts, vai izglītojamam nepieciešama speciālā izglītība, vai izglītojamais var apmeklēt vispārīzglītojošo skolu, vai arī izglītojamam obligātās izglītības iegūšanai piešķirams individuāli izglītojama skolēna statuss (tad izglītības iestāde izstrādā arī individuālu mācību programmu).
Vācija	Vairākās federālajās zemēs topošie skolotāji apgūst papildu zināšanas par BSV iekļaušanu kopumā.
Zviedrija	Ir speciālas izglītības programmas. Bērni ar autismu parasti apmeklē vispārīzglītojošās skolas. Viņiem ir tiesības uz papildu pielāgojumiem vai īpašu atbalstu, piemēram, mācībām ar speciāli apmācītu skolotāju, individuālu apmācību, apmācību mazās grupās un pielāgotu režīmu.

2.2.2. Tiesiskais ietvars

Par skolēnu speciālo vajadzību apzināšanu un BSV izglītošanu kādā no atbilstošām vispārējās vai speciālās izglītības programmām ir atbildīgs vispārējās izglītības iestādes vadītājs. Vispārējās izglītības iestādei jānodrošina BSV atbilstoši atbalsta pasākumi ([Saeima, 1999](#)). Lai radītu pamatu BSV atbalsta sistēmas pilnveidei izglītības iestādēs, ir veikti grozījumi normatīvajos aktos.

2020. gada 1. septembrī stāsies spēkā MK 2019. gada 3. septembra noteikumi Nr. 416 (turpmāk arī – MK noteikumi Nr. 416) ([MK, 2019a](#)), MK 2019. gada 19. novembra noteikumi Nr. 556 (turpmāk arī – MK noteikumi Nr. 556) ([MK, 2019c](#)) un MK 2018. gada 27. novembra noteikumi Nr. 747 (turpmāk arī – MK noteikumi Nr. 747) ([MK, 2018b](#)), kas aizstās līdz tam spēkā esošos MK noteikumus – attiecīgi MK 2013. gada 21. maija noteikumus Nr. 281 (turpmāk arī – MK noteikumi Nr. 281) ([MK, 2013b](#)), MK 2018. gada 21. augusta noteikumus Nr. 543 (turpmāk arī – MK noteikumi Nr. 543) ([MK, 2018c](#)) un MK 2014. gada 12. augusta noteikumus Nr. 468 (turpmāk arī – MK noteikumi Nr. 468) ([MK, 2014](#)). **Aktualizētajā normatīvajā regulējumā ietverti vairāki jauni aspekti, kam ir tieša saistība ar iekļaušanas principa iedzīvināšanu izglītībā Latvijā attiecībā uz BSV apmācību un praktiskas prasības apmācības nodrošināšanai konkrētā izglītības iestādē (11. tabula).**

11. tabula

Aktualizētais normatīvais regulējums iekļaušanas principa nodrošināšanai

leviskie jauninājumi	MK noteikumi Nr.
Pieeja mācību snieguma vērtēšanai pieļauj elastību: <ul style="list-style-type: none"> vērtēšana var tikt pielāgota ikviena skolēna dažādajām mācīšanās vajadzībām laika dalījuma un ilguma, vides, skolēna snieguma demonstrēšanas veida ziņā; tiek ņemta vērā skolēna individuālā mācību snieguma attīstības dinamika. 	747; 416

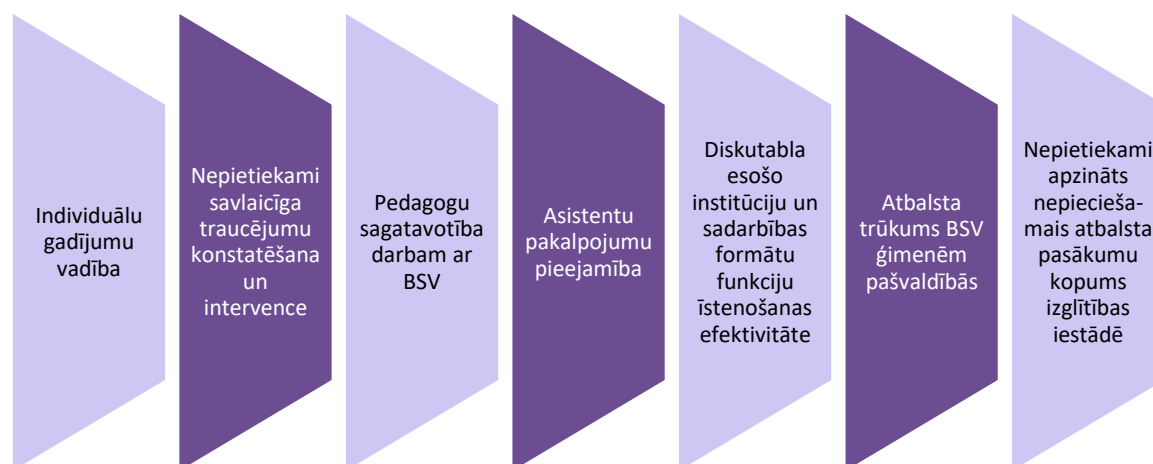
leviestie jauninājumi	MK noteikumi Nr.
Starp mācību snieguma vērtēšanas veidiem ietverta diagnosticējošā vērtēšana, lai izvērtētu skolēna mācīšanās stiprās un vājās puses un noskaidrotu nepieciešamo atbalstu.	747; 416
Paaugstinātas prasības attiecībā uz mācību vidi – iekļaujoša, intelektuālo un sociāli emocionālo attīstību veicinoša, fiziski un emocionāli droša mācību vide atbilstoši skolēnu vecumposmam un attīstības īpatnībām.	747; 416
Pieļaujams, ka vispārējās izglītības iestāde elastīgi plāno mācību saturu un organizē mācību procesu atbilstoši skolēnu vajadzībām un savām iespējām.	747; 416
Paredzēta iespēja saņemt atbalsta pasākumus arī bērniem, kuriem nav valsts vai pašvaldības PMK atzinuma , bet kuriem konstatētas attīstības vai mācīšanās grūtības; to var noteikt arī izglītības iestādes atbalsta speciālisti (izglītības vai klīniskais psihologs, logopēds, skolotājs logopēds vai speciālais pedagogs).	556
Katrā izglītības iestādē jāizstrādā izglītojamā individuālais izglītības programmas apguves plāns , kas ir periodiski pārskatāms.	556
Paplašināts un detalizēts atbalsta pasākumu kopums, kas izglītības iestādei jānodrošina atbilstoši izglītojamā attīstības traucējumu veidam; jāievēro MK noteikumu pielikumos reglamentētie: <ul style="list-style-type: none"> mācību procesa organizācijas principi (laika plānojums mācību stundās, metodes, pārbaudes darbu sistēma u. c.); papildu individualizēti atbalsta pasākumi mācību satura apguvei/pedagoģiskā intervence (ārpus mācību stundām); mācību un tehniskie līdzekļi mācību vides nodrošināšanai (mācību materiāli, tehnoloģijas, mācību aprīkojums, telpu iekārtojums u. c.); nepieciešamais atbalsta personāls (un tam nepieciešamās kompetences). 	556

2019. gada 25. jūnija MK noteikumi Nr. 276 (turpmāk arī – MK noteikumi Nr. 276) paredz, ka ar 2019. gada 1. septembri informācija par PMK atzinumu no Valsts un pašvaldību PMK informācijas sistēmas tiešsaistes režīmā tiek nodota VIIS ([MK, 2019d](#)). Tādējādi iecerēts panākt, ka izglītības iestādes iespējami savlaicīgi saņems informāciju par izglītojamiem. **Ja praksē tiks nodrošināta šī risinājuma efektīva funkcionēšana, tas varētu būt nozīmīgs uzlabojums, kas skolām ļautu sistemātiski piekļūt vajadzīgajai informācijai. Līdz šim šāda risinājuma trūcis ([Lietpratēju diskusija 04.09.2019.](#)).**

Tiesību aktu un politikas plānošanas dokumentu pilnveides darbs turpinās. Valdības rīcības plānā ir ietverti vairāki pasākumi iekļaujošas izglītības pilnveidošanai Latvijā arī saskaņā ar Deklarāciju par Artura Krišjāņa Kariņa vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību. Viens no plānā izvirzītajiem uzdevumiem ir “nodrošināt iekļaujošās izglītības principa īstenošanu; veikt speciālās izglītības iestāžu tīkla pilnveides pasākumus, tai skaitā stiprinot iestāžu kapacitāti” ([MK, 2019b](#)). Informatīvajā ziņojumā “Par vispārējās vidējās izglītības iestāžu tīkla izvērtējumu” norādīta nepieciešamība nodrošināt kvalitatīva vispārējās izglītības iestāžu tīkla un izglītojamo telpiskās mobilitātes kompleksus risinājumus ([IZM, 2020e](#)). Izvērtējums sniegts kontekstā ar paredzamo administratīvi teritoriālo reformu, tomēr tajā nav minēti konkrēti pasākumi iekļaušanas principa nodrošināšanai, kā arī nav vērtētas tieši BSV intereses un iespējamā papildu atbalsta nepieciešamība skolu tīkla pārveides gadījumā. Vispārējās vidējās izglītības iestāžu tīkla izvērtējums aptver pašvaldību dibinātās izglītības iestādes, bet ne speciālās izglītības iestādes.

2.2.3. Status quo, identificētās problēmas un iespējamie risinājumi

Latvijā pieejamā atbalsta ziņā iespējams akcentēt vairākus aktuālus izaicinājumus (5. attēls).

5. attēls. Izaicinājumi iekļaujošai BSV izglītošanai Latvijā

Avots: autori.

Viens no izaicinājumiem ir saistīts ar **individuālu gadījumu vadību, kas citstarp prasa profesionāļu komandas darbu** ([Kazakēviča, 2017](#); [Rozenfelde et al., 2012](#)). Valsts izglītības satura centrs (turpmāk arī – VISC) par optimālu uzskata tādu atbalsta komandu, kuras sastāvā darbotos skolas administrācijas pārstāvis (direktora vietnieks, izglītības metodīķis, direktors), izglītības/kliniskais psihologs, speciālais pedagogs/speciālās izglītības skolotājs, sociālais pedagogs, logopēds/skolotājs logopēds, pedagoga palīgs, medicīniskā personāla pārstāvis, skolotājs (klases audzinātājs, mācību priekšmeta skolotājs) un vecāki. Speciālistu komandas sastāvs būtu pakārtots katra BSV specifiski vajadzīgajam atbalstam vai individuālās apmācības plānam ([Falka, 2015](#)). **Pašlaik atbalsta pakalpojumu pieejamība ir lielā mērā atkarīga no skolas vadības izpratnes un iniciatīvas** ([LR Saeimas Preses dienests, 2019](#); [LR Saeimas Sociālo un darba lietu komisija, SUSTENTO, 2019](#); [Celmina, 2019](#); [Golubeva, 2019](#); [PKC, 2018](#)). Šāda situācija nenodrošina konsekvenci un sistemātiskumu pakalpojuma sniegšanā. **Lietpratēji uzskata, ka adekvāta atbalsta nodrošināšanai katrā skolā jābūt pastāvīgi nodarbinātam sociālajam pedagogam, kura darbību finansētu valsts, savukārt tehnisko palīgīdzekļu nodrošināšanai skolā piemērots risinājums varētu būt apmaiņas fonds** ([Celmina, 2019](#); [Lietpratēju diskusija 11.09.2019.](#)). Izglītības iestādēm ieteikts:

- izstrādāt kārtību atbalsta komandas darbībai skolā;
- izstrādāt kārtību informācijas aprītei un saskaņotai rīcībai vecāku informēšanai gadījumos, kad izglītojamam ir mācību vai uzvedības grūtības;
- izstrādāt vienotu informācijas aprītes kārtību visu pedagogu informēšanai par esošajiem BSV, viņu speciālajām vajadzībām un viņiem nepieciešamo atbalstu mācībās;
- noteikt atbalsta komandas tikšanās biežumu. Komanda pēc vajadzības izvērtē, piemēram, īstenoto izglītojamā individuālo izglītības plānu un, ja nepieciešams (piemēram, uzvedības traucējumu gadījumos), veic plāna monitoringu biežāk. Tāpat būtu nosakāms, ka atbalsta komandas speciālistu uzdevums ir sniegt daudzveidīgu atbalstu izglītojamam, kā arī metodisku atbalstu pedagogam ([Raščevska et al., 2017](#)).

Nepietiekami savlaicīga un agrīna traucējumu konstatēšana bērniem un intervence. Runa ir ne vien par noteiktu traucējumu diagnosticēšanu bērniem iespējami agrīnā vecumā, bet

arī par spēju atpazīt tos izglītības gūšanas posmos. Turklāt agrīnās diagnostikas pieejamību apgrūtina arī ierobežota pieeja un rindas pie speciālistiem ([Raščevska et al., 2017](#); [Lietpratēju diskusija 04.09.2019.](#); [Bērziņa, 2019](#); [PKC, 2018](#); [PKC, 2019b](#)). Saeimā šī problēma ir apzināta un ir ierosinātas izmaiņas Bērnu tiesību aizsardzības likumā, kas paredz, ka valsts nodrošina obligātu attīstības izvērtējumu visiem bērniem agrīnā vecumā, kā arī vēlreiz pirms skolas gaitu uzsākšanas ([Attīstībai Par!, 2019](#)).

Tiesībsargs konstatējis gadījumus, kad skolēns izglītības iestādē apdraudējis savu vai citu personu drošību, veselību vai pat dzīvību (šādas rīcības iemesls citstarp var būt neatpazītas bērna speciālās vajadzības), bet izglītības iestāde savu pienākumu veikt attiecīgus pasākumus vai informēt atbildīgās personas pašvaldībā neveic vispār vai veic novēloti ([LR tiesībsargs, 2019](#); [Lietpratēju diskusija 04.09.2019.](#)). Tam, ko skolotāji mēdz raksturot kā uzvedības traucējumus (piemēram, nedisciplinēta uzvedība, zems sniegums) par iemeslu var būt nediagnosticētas speciālās vajadzības. Līdz ar to **būtu vēlams vairāk akcentēt skolotāju apmācību, lai identificētu bērnus, kuri pareizas diagnozes noteikšanai ir jānovirza pie speciālistiem** ([Cooc, 2018](#); [Šica et al. 2017](#)). Šis aspekts būtu īpaši uzsverams pedagoģiskā personāla prasmju pilnveidē un tālākizglītībā ([PKC, 2019b](#)).

Pedagogu sagatavotība. Par vienu no izaicinājumiem Latvijā uzskatāma pedagogu sagatavotība BSV apmācībai vispārējās izglītības iestādēs.

Saskaņā ar VISC ieteikumiem katrā izglītības iestādē, kurā uzņemti BSV, būtu jāstrādā speciālajam pedagogam vai speciālās izglītības skolotājam, kurš ieguvījis augstāko pedagoģisko izglītību un speciālā pedagoga vai speciālās izglītības skolotāja kvalifikāciju ([Falka, 2015](#); [MK, 2018a](#)). Iespēju apgūt specializētas zināšanas un prasmes darbam ar BSV pašlaik piedāvā vairākas augstākās izglītības iestādes. Pēc atsevišķu lietpratēju ieskats, optimālas iekļaušanas principa īstenošanas labad **ikvienam pedagogam būtu jābūt sagatavotam darbam ar BSV** ([Lietpratēju diskusijas 04.09.2019. un 11.09.2019.](#); [Celmiņa, 2019](#)).

Daugavpils Universitāte (turpmāk arī – DU), Latvijas Universitāte (turpmāk arī – LU) un Liepājas Universitāte (turpmāk arī – LiepU), kur tiek īstenotas bakalaura pedagoģijas studiju programmas, piedāvā atsevišķus ar speciālo pedagoģiju saistītus studiju kursus ([LiepU, 2020a](#); [LU, 2020a](#); [Elektroniska sarakste \(DU, 2020c\)](#)). Piemēram, LU jaunajās studiju programmās “Sākumizglītības skolotājs” un “Skolotājs” plāno sagatavot topošos skolotājus darbam iekļaujošajā klasē. Tomēr tiek norādīts, ka vispārējās izglītības iestādē skolotājam jāstrādā, sniedzot atbalstu visiem klases bērniem, kā tas paredzēts skolotāja profesijas standartā, un, ja nepieciešams, tad viņam jāsadarbjas ar BSV atbalsta speciālistiem skolā. Līdz ar to netiek piedāvāta apmācība strādāt tieši ar BSV atbilstoši traucējuma veidam, jo tas ir speciālā skolotāja uzdevums ([Elektroniska sarakste \(LU, 2020c\)](#)).

Latvijas Sporta pedagoģijas akadēmijas bakalaura studiju programmā “Sporta zinātne” tiek docēts studiju kurss “Speciālā pedagoģija sporta stundā” ([Telefonintervija \(LSPA, 29.01.2019.\)](#)). Arī Jāzepa Vītola Latvijas Mūzikas akadēmijas studiju virzienā “Izglītība un pedagoģija” iekļauta apmācība, kas palīdz atpazīt speciālās vajadzības un strādāt ar bērniem, kuriem vajadzīga īpaša pedagoģiska un psiholoģiska pieeja ([Telefonintervija \(JVLMA, 29.01.2019.\)](#)).

No 2020./2021. mācību gada vairs netiks īstenota LiepU bakalaura studiju programma “Skolotājs” ar apakšvirzienu “Speciālās izglītības skolotājs” un maģistra studiju programma “Vispārējās izglītības skolotājs” ar apakšvirzienu “Speciālās izglītības skolotājs bērniem ar dzirdes traucējumiem” ([Telefonintervija \(LiepU, 28.01.2019.\)](#)). Arī LU pašlaik īstenotajās pedagoģijas studiju programmās speciālās izglītības skolotāja kvalifikācijas iegūšanai, kurās studentiem ir izvēles kursi, citstarp par izglītojamiem ar autiskā spektra traucējumiem, no 2020./2021. mācību gada tiks pārtraukta studentu uzņemšana ([Elektroniska sarakste \(LU, 2020d\)](#)).

Attiecīgās specializētās ievirzes studiju programmas un iespēju apgūt padziļinātas zināšanas un prasmes darbam ar BSV pašlaik piedāvā vairākas augstākās izglītības iestādes (12. tabula). Tomēr, kā atzīst lietpratēji, speciālās izglītības skolotāja vai speciālā pedagoga studiju programmas nav populāras studētgrībētāju vidū. Ievērojams speciālistu trūkums konstatēts surdopedagoģijā ([Lietpratēju diskusija 04.09.2019.](#); [Telefonintervija \(RSU, 29.01.2019.\)](#)).

12. tabula

Specializētas ievirzes studiju programmas

Avots: [DU, 2020b](#); [LiepU, 2020a](#); [RSU, 2020](#); [RTA, 2020](#).

Augstākās izglītības iestāde	Studiju programma	Studiju programmas saturs un raksturojums
Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija	Profesionālā bakalaura programma "Speciālās izglītības skolotājs"	Pamata studiju kursi: <i>Neiropatoloģijas pamati; Anatomija; Fizioloģija; Patoloģija; Speciālās pedagoģijas vēsture</i> u. c. Absolvējot šo studiju programmu, iespējams strādāt izglītības un audzināšanas iestādēs ar BSV.
	Profesionālā maģistra programma "Speciālā pedagoģija"	Absolventi iegūst profesionālo maģistra grādu speciālajā izglītībā un speciālās izglītības skolotāja, skolotāja logopēda vai arī surdopedagoga kvalifikāciju.
	Akadēmiskā maģistra programma "Pedagoģija"	Programma ietver studiju kursu <i>Integrācija un iekļaušanās izglītības sistēmās</i> .
DU	Profesionālā maģistra programma "Izglītības psihologs"	Programma ietver studiju kursus <i>Psihologa darbs izglītības iestādē; Pirmsskolas, sākumskolas un pubertātes vecumposma psiholoģiskās īpatnības; Psiholoģiskā palīdzība ģimenei; Veselības psiholoģija; Mācību procesa organizēšana; Pedagoģiskā psiholoģija</i> u. c. Izglītības psihologi palīdz risināt izglītojamo mācīšanās grūtības, sociālā un emocionāla rakstura problēmas.
LiepU	Pirmā līmeņa pamatstudiju programma "Logopēdija"	Programmu īsteno, ievērojot Eiropas Logopēdu asociācijas un Latvijas Logopēdu asociācijas definētās vadlīnijas logopēdijas speciālistu izglītībā.
	Maģistra programma "Izglītības zinātnes"	Viens no specializācijas virzieniem ir <i>Dažādība un iekļaušanās izglītībā</i> .
RSU	Pamatstudiju programma "Sociālais darbs: Speciālā pedagoģija"	Programma ietver kursus par skolēnu ar attīstības traucējumiem izziņas procesu, viņu pedagoģiski psiholoģiskā raksturojuma pamatjautājumiem, iekļaujošas izglītības pamatprincipiem.

Vairākas augstākās izglītības iestādes piedāvā arī **profesionālo pilnveidi un tālākizglītību skolotājiem, kuri jau ieguvuši augstāko pedagoģisko izglītību**. Piemēram, ja skolotājs vēlas iegūt kvalifikāciju "Speciālās izglītības skolotājs", viņam Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijā (turpmāk arī – RTA) četru gadu vietā tiek piedāvātas divarpus gadus ilgas studijas. Arī viena gada laikā speciālās izglītības skolotāji, kuri jau ieguvuši kvalifikāciju "Speciālās izglītības skolotājs" un papildspecializāciju, var apgūt papildu specializāciju darbam ar citu, paša atbilstoši traucējumu veidam izraudzītu skolēnu grupu ([RTA, 2020](#); [Telefonintervija \(RTA, 28.01.2019.\)](#)).

Specializētus pedagogu tālākizglītības kursus piedāvā augstākās izglītības iestādes ([DU, 2020a](#); [LiepU, 2020a](#); [LiepU, 2020b](#); [LU, 2020b](#); [RTA, 2020](#)), profesionālās izaugsmes un kompetences centri (piemēram, "Lielvārds" ([Lielvārds, 2020](#))). Tomēr pedagogiem jārīsināta jautājums par šo kursu apmaksu.

Laikposmā no 2009. gada līdz 2019. gadam tika īstenoti vairāki Eiropas Sociālā fonda projekti, kuru ietvaros apmācība tika nodrošināta vairākiem speciālajiem pedagogiem. Iegūt papildu kvalifikāciju vai uzlabot esošo kvalifikāciju (piemēram, speciālie pedagogi, speciālās izglītības skolotāji) darbam ar BSV visbiežāk izvēlas jau strādājošie skolotāji ([Lietpratēju diskusija 11.09.2019.](#)).

Pēc pašu pedagogu ieskata, lai sekmīgi īstenotu iekļaujošo izglītību, viņiem nepieciešams daudzveidīgs atbalsts – tā secināts pētījumā, kura mērķis bija identificēt problēmas dažādos pedagogu profesionālā atbalsta aspektos. Finansiālā atbalsta nepieciešamību akcentēja 26,1 % no aptaujātajiem, būtisks ir arī metodiskais atbalsts (atbilde sniegta 25,2 % gadījumos), materiāli tehniskais atbalsts (24,9 %) un sabiedrības atbalsts (23,9 %). Četri no 10 aptaujātajiem pedagogiem piesardzīgi vērtēja iespēju integrēt BSV viņu pārstāvētajā izglītības iestādē, ņemot vērā infrastruktūras un mācību līdzekļu neatbilstību, kā arī atbalsta trūkumu. Vairums (86 %) aptaujāto pedagogu norādīja uz papildu apmācības nepieciešamību, atzīstot, ka viņiem trūkst specifisku zināšanu un prasmju komunikācijā ar izglītojamiem un viņu vecākiem ([Vanaga, Grīnfelde, 2018](#)).

VISC ir sagatavoti atsevišķi metodiskie materiāli un tiek rīkoti pasākumi, kas var palīdzēt izglītības iestādēm strādāt ar BSV ([VISC, 2019](#); [VISC, 2020b](#)).

Kopumā **BSV nepieciešamais atbalsta pasākumu kopums, kas īstenojams izglītības iestādē, bieži vien vēl nav pietiekami apzināts**. Piemēram, MK noteikumi Nr. 556 nosaka speciālo izglītības programmu saturisko pusi un nepieciešamo atbalstu mācību procesā atbilstoši konstatētajam traucējuma veidam ([MK, 2019c](#)). Šajos noteikumos nav definēts atbalsts, kas būtu nepieciešams izglītības programmas apguvei, piemēram, izglītojamiem ar somatiskām saslimšanām. Šādiem skolēniem nepieciešama gan papildu medicīniska uzraudzība, gan arī īpaša ēdienkarte. Pēc IZM ieskata, izglītojamiem ar somatiskām saslimšanām paredzētās izglītības programmas saturs pilnībā atbilst vispārējās izglītības programmas saturam, savukārt medicīnisku palīdzību varot sniegt skolu medmāsas, uzraugot izglītojamo veselības stāvokli un medikamentu lietošanu, sniedzot pirmo palīdzību, saskaņojot skolu ēdienkartes un nodrošinot speciālu ēdienkarti izglītojamiem, kuriem tas ir nepieciešams ([Elektroniska sarakste \(IZM, 2020i\)](#)).

Asistenta pakalpojuma pieejamība. No valsts budžeta apmaksātu asistenta pakalpojumu izglītības iestādē ir tiesīgas saņemt personas ar invaliditāti (pamatojoties uz Veselības un darbības ekspertīzes ārstu valsts komisijas (turpmāk arī – VDEĀVK) atzinumu par īpašas kopšanas nepieciešamību sakarā ar smagiem funkcionāliem traucējumiem). **Šādi pakalpojumi pašvaldībās tiek nodrošināti ierobežotā apmērā, jo tie galvenokārt kalpo kā atbalsts ārpus mājokļa personai ar ļoti smagu vai smagu invaliditāti**. Pakalpojumi pieejami līdz 40 stundām nedēļā un tiek sniegti, lai mazinātu invaliditātes sekas, palīdzot personai nokļūt noteiktās vietās, citstarp izglītības iestādē, un atpakaļ. Asistenta pakalpojumi nav paredzēti, ja bērns mācās speciālās izglītības iestādē ([Saeima, 2010a](#); [MK, 2012a](#); [MK, 2012b](#)).

Atbalsta personu sniegto pakalpojumu klāsts būtu sistematizējams. Arī izglītības sektorā ir nodarbināti gan asistenti, gan skolotāju palīgi, **tomēr to funkcijas mēdz pārklāties un ne vienmēr ir skaidras** ([PKC, 2018](#)). Šajā kontekstā lietpratēji iesaka pārskatīt pieeju asistenta pakalpojumu nodrošināšanai. Ieteikts veidot divas asistentu kategorijas. Pirmajā varētu ietilpt asistenti, kuri nesniedz palīdzību mācību procesā (gadījumos, kad palīdzība saistīta ar invaliditāti), savukārt otrajā – tādi asistenti, kuri sniedz atbalstu mācību procesā (gadījumos, kad palīdzība nav saistīta ar invaliditāti, taču bērnam konstatēti cita veida traucējumi) ([Kazakēviča, 2017](#); [Lietpratēju diskusija 11.09.2019.](#); [LR Saeimas Sociālo un darba lietu komisija, SUSTENTO, 2019.](#)).

Esošo institūciju funkciju un sadarbības veidu efektivitāti lietpratēji pašlaik vērtē piesardzīgi ([Lietpratēju diskusija 11.09.2019.](#); [PKC, 2018](#)) (sk. [2.4. sadalu](#)).

Speciālās izglītības attīstības centrs. MK 2016. gada 29. marta noteikumi Nr. 187 (turpmāk arī – MK noteikumi Nr. 187) paredz, ka Latvijā darbojas ne vairāk kā 12 speciālās izglītības attīstības centri (Rīgas plānošanas reģionā – ne vairāk kā četri, bet pārējos reģionos – ne vairāk kā divi katrā) ([MK, 2016b](#)). 2019. gada 1. septembrī šajos 12 centros speciālo programmu apguvei bija reģistrēti 2647 izglītojamie. Vispārējās izglītības likumā speciālās izglītības attīstības centrs definēts kā “pašvaldības dibināta speciālās izglītības iestāde, kurai piešķirts speciālās izglītības attīstības centra statuss un kurā tiek sniegts konsultatīvs un metodisks atbalsts izglītojamajiem ar speciālām vajadzībām, tai skaitā pirmsskolas vecuma bērniem, viņu likumiskajiem pārstāvjiem un pedagogiem” ([Saeima, 1999](#)). **Praksē šo centru konsultatīvā funkcija gan ne vienmēr tiek optimāli īstenota.** Tajos nodarbinātajiem speciālās izglītības pedagogiem lielākoties ir specifiskas zināšanas par BSV ar garīgās veselības vai garīgās attīstības traucējumu diagnozēm, kas var nebūt pietiekami, lai, piemēram, konsultētu vecākus par problēmām ar bērnu iekļaušanu vispārīgajās skolās. Pedagogiem tādu bērnu izglītošana, kuriem ir cita veida traucējumi, kā arī šādiem bērniem raksturīgu mācīšanās grūtību vai uzvedības traucējumu mazināšana var būt pārbaudījums ([Lietpratēju diskusijas 04.09.2019. un 11.09.2019.](#)). Viens no piemēriem šajā ziņā ir autiskā spektra traucējumi, kas prasa specifisku pieeju ([ECPRD, 2019](#); [Lietpratēju diskusija 04.09.2019.](#); [LR Saeimas Preses dienests, 2019](#); [LR Saeimas Sociālo un darba lietu komisija, SUSTENTO, 2019.](#)).

Pedagoģiski medicīniskās komisijas. Viens no PMK pamatuzdevumiem ir sniegt atzinumu par izglītojamam atbilstošāko speciālās izglītības programmu, uz kura pamata izglītības iestāde varētu saņemt finansējumu, lai īstenotu attiecīgajā programmā noteiktos atbalsta pasākumus ([MK, 2012c](#)). PMK sastāvā darbojas speciālisti ar kvalifikāciju un iepriekšēju pieredzi speciālajā pedagoģijā, psiholoģijā, logopēdijā, kā arī sertificēts ārsts. **Praksē PMK veikspēja dažādās pašvaldībās nav vienlīdz augsta, turklāt dažādu pašvaldību PMK izmanto atšķirīgu un ne vienmēr sistemātisku pieeju bērnu izglītības vajadzību izvērtēšanai** ([Lietpratēju diskusija 04.09.2019.](#)). PMK pārbauda BSV iesniegto ar veselību saistīto dokumentāciju, nosaka traucējumu veidu un speciālās vajadzības, uz kuru pamata iesaka atbilstošu speciālās izglītības apguves programmu, kā arī atbalsta pasākumus. Savukārt bērnam piemērotas skolas izvēle paliek vecāku ziņā. PMK kompetencē neietilpst uzraudzīt izglītības procesa organizāciju un piemērotību bērnam, kuram ieteikta speciālās izglītības programmas apguve. Tā ir skolas atbildība.

Pedagoģiski psiholoģiskā atbalsta dienests. Lai optimāli nodrošinātu sekmīgu par BSV iekļaušanu atbildīgo pušu iesaisti, pašlaik trūkst centralizētas valsts mēroga institūcijas, kuras funkcijās ietilptu iekļaušanas principa īstenošanas koordinēšana, pārraudzība, kā arī informācijas un konsultāciju sniegšana ([Golubeva, 2019](#); [Lietpratēju diskusija 04.09.2019.](#); [LR Saeimas Preses dienests, 2019](#); [PKC, 2018](#); [PKC, 2019b](#)).

Kompleksu pieeju šā jautājuma risināšanai piedāvājis Pārresoru koordinācijas centrs (turpmāk arī – PKC): piedāvāts apvienot un pilnveidot speciālās izglītības jomā strādājošo institūciju (piemēram, PMK, Valsts Bērnu tiesību aizsardzības inspekcija (turpmāk arī – VBTAI), VISC u. c.) funkcijas un izveidot **Pedagoģiski psiholoģisko atbalsta dienestu** (turpmāk arī – Atbalsta dienests) (6. attēls). Iecerēts, ka tajā ietilptu **10 reģionālie centri, kas sadarbotos ar reģionā esošajām izglītības iestādēm.** Iecere paredz ciešu sadarbību ar dažādu jomu pašvaldību speciālistiem, citstarp sociālajos dienestos strādājošajiem, kā arī ģimenes ārstiem. Iecere guvusi nozares lietpratēju atbalstu ([Celmiņa, 2019](#); [Lietpratēju diskusija 04.09.2019.](#); [LR Saeimas Preses dienests, 2019](#); [PKC, 2019b](#)).

6. attēls. Pedagoģiski psiholoģiskā atbalsta dienesta modelis

Balstīts uz: [Celmina, 2019](#); [Lietpratēju diskusijas 04.09.2019. un 11.09.2019.](#); [PKC, 2019b](#).

Īstenojot šo priekšlikumu, tiktu nodrošināta līdzšinējo iestrāžu, gūtās prakses un pieredzes pēctecība. Proti, 2009. gadā Eiropas Sociālā fonda finansēta projekta ietvaros tika izveidoti astoņi iekļaujošās izglītības atbalsta centri izglītības atbalsta funkciju īstenošanai noteiktos reģionos. Šo centru darbība bija vērsta divos virzienos – individuālā atbalsta sniegšana izglītojamiem ar speciālām vajadzībām, kā arī institucionālais atbalsts izglītības iestādēm, aprūpes centriem un pašvaldībām, sniedzot konsultācijas par to, kā strādāt ar konkrētiem izglītojamiem, kuriem ir funkcionāli traucējumi un rodas problēmas izglītības ieguves procesā. Bija iecerēts, ka centri veicinās sadarbību ar ģimenes ārstiem un sociālās palīdzības dienestiem, ārstniecības iestādēm u. c. ([VISC, 2020a](#)). Pēc projekta noslēguma bija plānots šo centru darbību turpināt, finansējot tos no valsts budžeta, kā arī palielinot to skaitu vēl par diviem. Tobrīd IZM neatbalstīja šo ieceri. Projekta ietvaros izveidotie iekļaujošās izglītības atbalsta centri ar pašvaldību atbalstu un balstoties uz vietēju iniciatīvu joprojām turpina darbību Daugavpilī, Jelgavā un Liepājā. **Šādus jau funkcionējošus centrus būtu bijis lietderīgi izmantot kā iekļaujošās izglītības atbalsta sistēmas**

pamatu. Jau funkcionējošu mehānismu darbības pārtraukšana kavē veiksmīgu risinājumu ilgtspēju un pēctecību ([Lietpratēju diskusijas 04.09.2019. un 11.09.2019.](#)).

Atbalsta dienesta un pakārtoto centru izveides iecere veidota, citstarp apzinot Igaunijas pieredzi. Kaimiņvalstī darbojas 15 šādi centri, kas ir labi nodrošināti ar cilvēkresursiem. Pastāvīga centralizēta institūcija ar līdzīgām funkcijām darbojas arī citās valstīs (piemēram, Apvienotajā Karalistē un Lietuvā). Šāda tipa institūciju funkcijās visbiežāk neietilpst atbalsta sniegšana ikdienā, bet tajos var vērsties, kad rodas tāda nepieciešamība. Atbalsta personāls (piemēram, logopēdi un psihologi) var nebūt štata darbinieki skolās, viņi var darboties šādos atbalsta centros un pie konkrētiem bērniem skolās ierasties pēc speciāla izsaukuma. **Šāds risinājums ir efektīvs resursu koncentrēšanas un koplietošanas ziņā un ļauj pakalpojumu klientam sniegt tieši tad, kad tas nepieciešams.**

Atbalsta trūkums BSV ģimenēm. Pašvaldības dažkārt atturas licencēt speciālās izglītības programmas bērnu dzīvesvietai tuvākajā skolā. Secināts, ka ne visi BSV, kam tas būtu nepieciešams, atrodas pašvaldību uzmanības lokā, ne visiem ir pieejami pašvaldību kompetencē esoši vietējie atbalsta pasākumi (piemēram, sociālā palīdzība, organizēta apmācība slimnīcās u. c.). Deinstitutionalizācijas (t. i., BSV tiek aprūpēti ģimenē, nevis uzticēti speciālajām institūcijām) ietvaros piedāvāto pakalpojumu klāsts ir visai šaurs ([LR tiesībsargs, 2019](#)). 2019. gada nogalē BSV vecāki vērsa uzmanību uz to, ka viņiem netiek sniegts pietiekams atbalsts, tādēļ viņi nevar būt ekonomiski un sociāli aktīvi ([LR Saeimas Sociālo un darba lietu komisija, SUSTENTO, 2019](#); [Bērziņa, 2019](#); [LR tiesībsargs, 2019](#)).

Valstī izsludinātās ārkārtējās situācijas laikā COVID-19 saslimšanas izplatības dēļ tiek īstenota skolēnu attālināta apmācība. Tas radījis papildu izaicinājumu ģimenēm, kas aprūpē BSV ([Anstrate, 2020](#)). Šajā situācijā īpaši izceļas nepieciešamība sniegt specializētu atbalstu un/vai apmācību ģimenēm BSV izglītošanai. Pieļaujams, ka labākā situācija ir BSV, kas atrodas speciālo izglītības iestāžu internātskolās, kur gan ir pieejama specializēta apmācība, gan iespējams nodrošināt saskarsmes ierobežojumus. Šādu nestandarta situāciju atvieglošanai varētu kalpot Pedagoģiski psiholoģiskā atbalsta dienesta modeļa ieviešana. Palīdzību gan skolām, gan ģimenēm un BSV aprūpētājiem varētu sniegt Reģionālā atbalsta centra speciālisti.

2.3. Attieksmes maiņa

Iekļaujošās izglītības principa iedzīvināšana ir nesaraujami saistīta ar nepieciešamību mazināt aizspriedumus pret BSV ([Parrilla, 2007](#)). Konstatēts, ka ikdienā BSV salīdzinoši bieži nākas piedzīvot to, ka skolasbiedri pret viņiem izturas neiecietīgi un mēģina iebiedēt, nākas sastapties ar stigmatizēšanu un aizspriedumiem, kā arī, piemēram, ar tādu rīcību kā nepatiesas vai pat apmelojošas informācijas ievietošana internetā. Vispārējās izglītības iestādēm tiek ieteikts vērst uzmanību uz šādiem gadījumiem un ieviest tādas uzvedības normas un praksi, lai šāda nepieļaujama attieksme tiktu novērsta. Arī šajā kontekstā ir būtiska pedagogu sagatavotība reaģēšanai uz šādām situācijām ([Andersone, 2009](#); [ANO, 2016a](#); [Baranauskiene, Saveikiene, 2018](#); [OECD, 2019](#); [UNESCO, 2009](#)). Būtisks nosacījums ir spēja pieņemt citādo. BSV var būt grūti socializēties, tāpēc jārada katra šāda bērna personības attīstībai labvēlīga vide ([Gaydarov, 2014](#); [Norwich, 2014](#)).

Latvijas skolās skolēnu savstarpējie pāridarījumi (izsmiešana, draudēšana, fiziski aizskārumi u. c.) ir bieži sastopama parādība – Latvijā šajā ziņā ir vissliktākā situācija *OECD* un ES valstu mērogā, turklāt kopš 2015. gada tā kļuvusi vēl sliktāka ([Kangro, Kiselova, 2019](#)). Praksē novērots, ka neiecietīgu attieksmi pret BSV mēdz izrādīt arī pārējo bērnu vecāki ([Lietpratēju diskusija 04.09.2019.](#); [LR Saeimas Sociālo un darba lietu komisija, SUSTENTO, 2019](#)).

Sadarbojoties IZM, Labklājības ministrijai (turpmāk arī – LM) un Veselības ministrijai (turpmāk arī – VM), plānots izveidot starpministriju darba grupu, lai vispirms apzinātu faktisko situāciju izglītības iestādēs attiecībā uz mobingu (izsmiešana, draudēšana, fiziski pāridarījumi u. c.), tad iezīmētu vēlamo rīcību situācijas risināšanai un modelētu ceļa karti mobinga mazināšanai ([IZM, 2020f](#)). Modelējot rīcību mobinga novēršanai, darba grupai būtu vēlams vērst uzmanību ne tikai uz to, ka videi izglītības iestādēs vispār jābūt drošai, bet arī uz specifisko BSV situāciju.

Tikpat svarīgi ir veicināt izpratni par BSV arī plašākā mērogā. Šajā virzienā pašlaik aktīvi darbojas nevalstiskais sektors.

Nevalstisko organizāciju (turpmāk arī – NVO) iniciatīvas BSV stāvokļa izpratnes veicināšanai

Biedrības “Nepaliec Viens” darbība vērsta uz sociālās līdzdarbības veicināšanu sabiedrībā. Citstarp regulāri tiek rīkotas nodarbības un tikšanās ar BSV un viņu ģimenēm, socializācijas grupu nodarbības bērniem ar autiskā spektra traucējumiem u. c. ([Nepaliec Viens, 2020](#))

Velku biedrības darbības mērķis ir informēt sabiedrību, vietējās pašvaldības un valsts institūcijas par situāciju, kādā ir bērni ar garīgās attīstības un citiem traucējumiem, veicināt šādu bērnu attīstību, iekļaušanos sabiedrībā, kā arī izglītēt vecākus un personas, kas audzina un aprūpē šādus bērnus. Biedrība piedāvā iesaistīties atbalsta grupās, semināros, vasaras nometnēs. Tā izdod grāmatas un brošūras, kā arī veido filmas ([Velki, 2020](#)).

Biedrības “Latvijas Autisma apvienība” darbības mērķis ir aizstāvēt cilvēku ar autiskā spektra traucējumiem tiesības un intereses. Biedrība organizē informatīvus pasākumus, konferences, nodarbības un apmācību gan profesionāļiem, gan ģimenēm un bērniem ar autiskā spektra traucējumiem ([Latvijas Autisma apvienība, 2020](#)).

Viens no Latvijas Cilvēku ar īpašām vajadzībām sadarbības organizācijas SUSTENTO mērķiem ir ar nacionālo un vietējo plašsaziņas līdzekļu starpniecību uzlabot sabiedrības izpratni par personām ar invaliditāti un hroniskām slimībām. Šā mērķa labad tiek organizēti daudzveidīgi pasākumi, diskusijas, konferences, nodarbības, kā arī sniegtas konsultācijas ([SUSTENTO, 2020](#)).

Latvijā iepriekšminētā problēma ir apzināta un ieceru līmenī zināmas nākotnes darbības iepļānotas. Latvijas Nacionālajā attīstības plānā 2021.–2027. gadam ietverts veiksmeģas

iekļaujošas izglītības īstenošanai nepieciešamais rīcības virziens attiecībā uz psiholoģisko un emocionālo labklājību. Izvirzīts nosacījums, ka izglītības iestādēs jābūt nodrošinātai fiziski un emocionāli drošai un atbalstošai videi, nepieciešamas katra bērna mācīšanos un izaugsmi atbalstošas sistēmas un nosacījumi, kas citstarp ietver bērnu un jauniešu ar speciālām vajadzībām iekļaušanu, atbalsta sniegšanu sociālekonomiskajiem riskiem pakļautiem bērniem un jauniešiem, kā arī emocionālās un fiziskās vardarbības izskaušanu ([PKC, 2019a](#)).

2.4. Sadarbība un partnerība

2.4.1. Ārvalstu prakse un rekomendācijas

Sadarbība ir viens no galvenajiem iekļaujošas izglītības nodrošināšanas aspektiem ([Eiropas aģentūra, 2009](#); [ELSEN Directorate of the South Africa, 2001](#); [Rozenfelde, 2016](#); [UNESCO, 2017](#)).

Atbildība par BSV atbalstam izglītības ieguves procesā nepieciešamajiem resursiem dažādās valstīs tiek sadalīta atšķirīgi (13. tabula). Piemēram, Igaunijā valsts finansē BSV bezmaksas ēdināšanu, savukārt pašvaldības organizē transportu vai atlīdzina transporta izdevumus. Zviedrijā arī par to rūpējas pašvaldības. Lietuvā pašvaldību pārziņā ir pedagoģiskās un psiholoģiskās palīdzības sniegšana. Skolu ēku uzturēšana Igaunijā, Lietuvā un Zviedrijā ietilpst pašvaldību funkcijās ([Raščevska et al., 2017](#)).

13. tabula

Atbildība par BSV atbalstam izglītības ieguves procesā nepieciešamajiem resursiem

Avots: [Raščevska et al., 2017](#).

Valsts	Vides pielāgošana	Pielāgoti mācību materiāli	Tehniskie palīgīdzekļi	Papildus atbalsta mācību personāls	Āpuskolas aktivitātes
Igaunijā	Izglītības iestāde	Izglītības un zinātnes ministrija	Izglītības un zinātnes ministrija	Pašvaldība	Izglītības un zinātnes ministrija
Lietuvā	Izglītības un zinātnes ministrija	Pašvaldība	Pašvaldība	Pašvaldība	Pašvaldība
Zviedrijā	Pašvaldība	Pašvaldība	Izglītības un zinātnes ministrija	Pašvaldība	Pašvaldība

Vairākās valstīs izveidota skaidra starpinstitutionāla vai starppresoru sadarbības sistēma iekļaujošas izglītības īstenošanai. Skaidrs kompetenču dalījums ir būtisks iekļaujošas izglītības sistēmas fragmentāciju mazinošs faktors (14. tabula).

14. tabula

Starpinstitutionālā un starppresoru sadarbība iekļaujošas izglītības īstenošanā piecās Eiropas valstīs

Avots: [Anqloinfo, 2020](#); [CRPD, 2016](#); [ECPRD, 2019](#); [European Agency, 2018b](#); [European Agency, 2018c](#); [European Agency, 2018d](#); [European Agency, 2018f](#); [European Agency, 2018g](#); [European Agency, 2019](#); [Presidency of the Council of Ministers of the Portuguese Republic, 2018](#); [Raščevska et al., 2017](#).

Valsts	Sadarbības un partnerības raksturojums
<p>Nīderlande</p> 	<p>Izglītības ministrija ir atbildīga par tādas politikas un normatīvā regulējuma iniciēšanu un īstenošanu, kas attiecas uz BSV izglītību un uz iekļaujošo izglītību kopumā. Ministrija īsteno rīcībpolitiku uzraudzību un novērtēšanu, citstarp attiecībā uz speciālo vajadzību un iekļaujošas izglītības finansēšanu, kā arī izglītības finansēšanas politikas īstenošanu, uzraudzību un novērtēšanu kopīgi ar citām ministrijām, piemēram, Veselības ministriju, un vietējām pašvaldībām.</p> <p>Līdz 2014. gadam, kad tika ieviesta pieeja "izglītība, kas piemērota visiem", vispārizglītojošajām un speciālajām skolām nebija stimula cieši sadarboties. Pašlaik speciālās skolas sniedz dažādu veidu palīdzību vispārizglītojošo skolu izglītojamiem un skolotājiem. Sadarbība izpaužas arī tādā veidā, ka speciālo skolu audzēkņi nepilnu mācību laiku apmeklē vispārizglītojošās skolas. Reģionālās skolu alianses darbojas arī kā starpnieki gadījumos, kad konkrētā skola nespēj nodrošināt BSV atbalstu un konkrētam bērnam jāpiemeklē cita, piemērotāka skola tajā pašā reģionā.</p> <p>Aizvien vairāk speciālo skolu pārtop par kompetences centriem.</p>

Valsts	Sadarbības un partnerības raksturojums
<p data-bbox="277 259 384 288">Norvēģija</p> 	<p data-bbox="445 244 1388 304">Izglītības un pētniecības ministrija ir atbildīga par valsts iekļaujošās izglītības politikas izstrādi, noteikumiem, uzraudzību un monitoringu.</p> <p data-bbox="445 318 1388 378">Izglītības pārvaldība tiek nodrošināta vairākos līmeņos, un visos ir integrēta iekļaujošās izglītības pieeja:</p> <p data-bbox="445 392 1388 517">Daļēji patstāvīgas institūcijas – Izglītības un apmācības direktorāta – kompetencē ir atbalsta sistēmas speciālo vajadzību izglītībai (<i>Statped</i>) pārvalde, 10 nacionālo centru darbības pārraudzība un citu pasākumu, piemēram, padomdevēju konsultatīvā korpusa darbības, organizēšana.</p> <p data-bbox="445 530 1388 622">Izglītības un psiholoģisko konsultāciju dienests (<i>PPT</i>) darbojas katrā pašvaldībā (komūnā) un novadā patstāvīgi vai arī sadarbojoties ar citām pašvaldībām. <i>PPT</i> sniedz konsultācijas skolām un bērnodarziem par dažādiem darbā ar BSV būtiskiem aspektiem.</p> <p data-bbox="445 636 1388 761"><i>Statped</i> sastāv no centrālā biroja ar koordinējošām funkcijām un četriem reģionālajiem centriem. Tas sniedz pakalpojumus sadarbībā ar vietējo <i>PPT</i>, pamatojoties uz pašvaldības pieprasījumu. <i>Statped</i> darbojas kā “vienas pieturas aģentūra” (kas citstarp ļauj apkopot statistiku par pakalpojumu nepieciešamību).</p> <p data-bbox="445 775 1388 866">Nacionālie centri ir specializēti atbilstoši mācību priekšmetiem, kā arī darbojas Mācību vides centrs. Šie centri sadarbojas ar izglītības iestādēm, skolotājiem, skolu vadītājiem un īpašniekiem. Daudzi centri sadarbojas ar vietējo <i>PPT</i>.</p> <p data-bbox="445 880 1388 940">Konsultatīvais korpus piedāvā atbalstu skolu vadībai. Šāda korpusa sastāvā ir trīs līdz pieci konsultanti.</p> <p data-bbox="445 954 1388 1079">Vietējā līmenī pašvaldības un novadi ir galvenie atbalsta sniedzēji skolām un koordinējošās funkcijas īstenotāji. Pašvaldības sniedz atbalstu gan skolām, gan individuāli BSV, nodrošinot medicīniskā personāla un sociālo darbinieku pieejamību skolās.</p>
<p data-bbox="277 1122 384 1151">Portugāle</p> 	<p data-bbox="445 1093 1388 1184">Iekļaujošās izglītības politikas izstrāde, ieviešana un uzraudzība ir Izglītības ministrijas Izglītības ģenerāldirektorāta pārziņā. Par BSV izglītošanu ir atbildīgas arī tādas iesaistītās puses kā reģionālie izglītības dienesti, apgabala izglītības centri un vietējās skolas.</p> <p data-bbox="445 1198 1388 1451">Sākot ar 2009./2010. mācību gadu, BSV apmācība tiek īstenota vispārīzglītojošajās izglītības iestādēs. Lielākā daļa speciālo skolu ir pārveidotas par iekļaušanas resursu centriem (<i>CRI</i>), un tie sadarbojas ar vietējo kopienu skolām, lai nodrošinātu specializētu zināšanu un pieredzes saglabāšanu skolu sistēmā. Pašlaik speciālās skolas aptver 1,2 % izglītojamo ar speciālās izglītības vajadzībām, t.i., tāds bērns, kuriem izglītības ieguves procesā ir nepieciešami specifiski resursi un individualizētas mācību programmas. Skolēni tiek nosūtīti uz speciālajām skolām vienīgi gadījumos, kad konstatēts, ka viņiem ir grūti sasniegt individuālajā plānā noteiktos izglītības mērķus.</p> <p data-bbox="445 1464 1388 1556">Speciālās vajadzības tiek noteiktas agrīnā posmā, un šis jautājums ir ārstniecības iestāžu kompetencē. Vispārīzglītojošās skolas klasē, kur mācās bērni ar invaliditāti (turklāt ne vairāk kā divi katrā klasē) nedrīkst būt vairāk par 20 skolēniem.</p> <p data-bbox="445 1570 1388 1727">Katrā skolā iekļaujošās izglītības īstenošanai ir izveidota dažādu jomu speciālistu komanda. Tajā ietilpst speciālās izglītības skolotāji, kvalificēti speciālisti, īpaši apmācīti asistenti. Lai identificētu nepieciešamos mācību atbalsta un iekļaušanas pasākumus, ir izstrādāta to noteikšanas kārtība. To izstrādājuši skolu speciālisti, piedaloties vecākiem, aizbildņiem, atbalsta dienestiem u. c.</p> <p data-bbox="445 1740 1388 1800">Iekļaušanas principa realizācijai valstī ir izveidoti arī īpaši mācību centri un skolas, kas specializējas tādu bērnu izglītošanā, kuriem ir noteiktu veidu traucējumi:</p> <ul data-bbox="445 1814 1010 1968" style="list-style-type: none"> • vājredzīgiem bērniem paredzētas skolas; • bilingvālās izglītības skolas; • pirmsskolas iestādes iekļaušanai agrīnā vecumā; • resursu centri; • IKT centri speciālajai izglītībai.

Valsts	Sadarbības un partnerības raksturojums
<p>Zviedrija</p> 	<p>Valsts nodrošina BSV nepieciešamos mācību materiālus ar Nacionālās speciālās izglītības un skolu aģentūras starpniecību, kas arī izstrādā un izplata speciālos mācību līdzekļus un noteiktus tehniskos palīg līdzekļus, kā arī pielāgo mācību materiālus BSV vajadzībām. Aģentūrai ir izveidoti pieci reģionālie biroji, kas nodrošina skolām nepieciešamo tehnisko palīdzību, pielāgojot vidi BSV, kā arī sniedz īpašu pedagoģiskā darba atbalstu iestādēm, dienestiem un skolām, kas strādā ar BSV. Šīs darbības tiek veiktas papildus vietējo pašvaldību sniegtajiem pakalpojumiem un nodrošinājumam.</p> <p>Nacionālā speciālās izglītības un skolu aģentūra pārrauga arī četrus valsts līmeņa resursu centrus, kas specializējas uz:</p> <ul style="list-style-type: none"> • bērniem ar redzes traucējumiem; • bērniem ar dzirdes traucējumiem, kā arī mācīšanās traucējumiem; • neredzīgiem un nedzirdīgiem bērniem; • bērniem ar smagiem runas un valodas traucējumiem. <p>Metodisko atbalstu vispārizglītošajām skolām iekļaujošās izglītības aspektā sniedz vietējie resursu centri, ko finansē vietējās pašvaldības.</p>
<p>Melnkalne</p> 	<p>Valstī ir izveidoti trīs resursu centri. Tie sniedz konsultatīvu un tehnisku atbalstu izglītības iestādēm BSV izglītošanā, rīko apmācības pasākumus skolotājiem un specializētiem palīgiem, kas strādā ar BSV, sagatavo grāmatas Braila rakstā u. c. mācību līdzekļus, kā arī nodrošina izglītojamos un skolotājus ar vajadzīgo aprīkojumu u. tml. Resursu centru ietvaros darbojas agrīnās attīstības centri. Tajos ir nodarbināti speciālās izglītības speciālisti un speciāli apmācītie palīgi. To darbības mērķis ir veicināt BSV attīstību izglītības procesā, kā arī apmācīt gan pedagogus, gan vecākus pedagogus jautājumos par darba vides un materiālu pielāgošanu. Lai uzlabotu mācīšanas procesu, sniegtu profesionālo atbalstu un pilnveidotu iekļaujošo praksi, tiek gatavoti dažādi metodiskie un izglītojošie materiāli skolotājiem, kā arī rīkoti semināri.</p>

2.4.2. Tiesiskais ietvars

Atbildība par BSV izglītošanu saskaņā ar tiesību aktos noteikto tiek dalīta starp MK, IZM un IKVD, kā arī pašvaldībām un izglītības iestādēm (7. attēls).

7. attēls. Tiesību aktos noteiktās ar BSV izglītošanu saistītās iesaistīto pušu atbildības jomas

Avots: [Saeima, 1999](#); [Saeima, 1998b](#).

Citu nozaru ministriju (LM, VM u. c.) iesaiste un uzdevumi iekļaušanas pamatprincipu nodrošināšanā izglītības jomā tiesību aktos nav tieši noteikti, vai arī tām tiek uzticēti atsevišķi konkrēti uzdevumi.

Bērnu tiesību aizsardzības likuma 54. pants noteic, ka bērnam ar īpašām vajadzībām ir tādas pašas tiesības uz aktīvu dzīvi, tiesības attīstīties un iegūt vispārējo un profesionālo izglītību atbilstoši savām fiziskajām un garīgajām spējām un vēlmēm kā jebkuram citam bērnam. Savukārt 55. pants noteic, ka "valsts un pašvaldība palīdz bērnam ar īpašām vajadzībām iekļauties sabiedrībā un nodrošina viņam izglītību, veselības aprūpes un sociālos pakalpojumus atbilstoši normatīvajiem aktiem" ([Saeima, 1998a](#)). Ar Izglītības likuma 17. panta pirmo daļu pašvaldībai uzlikts par pienākumu nodrošināt bērnam, kura dzīvesvieta deklarēta tās administratīvajā teritorijā, iespēju iegūt pirmsskolas izglītību un pamatzglītību dzīvesvietai tuvākajā izglītības iestādē ([Saeima, 1998b](#)).

Izglītības likums paredz pedagoga pienākumu izglītošanas procesā sadarboties ar izglītojamā ģimeni, kā arī vecāku pienākumu sadarboties ar izglītības iestādi, kurā mācās bērns, ar pedagogiem un citām mācību procesā iesaistītajām personām ([Saeima, 1998b](#)).

Bērnu tiesību aizsardzības likumā noteikts, ka “bērna tiesību aizsardzība īstenojama, sadarbojoties ar ģimeni, valsts un pašvaldību institūcijām, sabiedriskajām organizācijām un citām fiziskajām un juridiskajām personām”. Šis likums noteic vairāku ministriju, citu valsts pārvaldes iestāžu, pašvaldību un to iestāžu atbildību citstarp arī izglītības jomā. Likums paredz, ka darbojas Bērnu lietu sadarbības padome – “konsultatīva koleģiāla institūcija, kuras mērķis ir veicināt vienotu izpratni par bērna interešu prioritātes principa ievērošanu pašvaldību un valsts rīcībpolitikās, kā arī veicināt institūciju, tai skaitā sadarbības grupu, saskaņotu darbību bērnu tiesību aizsardzībā” ([Saeima, 1998a](#)). Padomi izveido un tās darbības nolikumu apstiprina labklājības ministrs. Padomes sastāvu veido nevalstiskās organizācijas, Iekšlietu ministrijas, IZM, LM, PKC, Tieslietu ministrijas, VBTAI, Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas, VM pārstāvji un nozares lietpratēji ([LM, 2019](#)). Savukārt MK 2017. gada 12. septembra noteikumi Nr. 545 “Noteikumi par institūciju sadarbību bērnu tiesību aizsardzībā” (turpmāk arī – MK noteikumi Nr. 545) nosaka valsts un pašvaldību institūciju, kā arī nevalstisko organizāciju sadarbības organizēšanu un kārtību. Saskaņā ar šiem MK noteikumiem bērnu tiesību aizsardzības īstenošanai pašvaldībās tiek veidotas sadarbības grupas (konsultatīvas koleģiālas institūcijas) un paredzēts, ka to sastāvā darbojas arī pārstāvis no pašvaldības izglītības pārvaldes vai izglītības speciālists ([MK, 2017b](#)). Šīs sadarbības grupas būtu iespējams vairāk iesaistīt BSV tiesību uz izglītību īstenošanā pašvaldības teritorijā.

2.4.3. Status quo, identificētās problēmas un iespējamie risinājumi

Vecāku, pedagogu, citu speciālistu, kā arī pašvaldību un valsts institūciju līmenī trūkst vienotas izpratnes par iekļaujošās izglītības iedzīvināšanu. Tas ietekmē arī sadarbības organizēšanu un atdevi ([Lietpratēju diskusija 04.09.2019.](#); [PKC 2018](#)). Institucionālā atbildība par kvalitatīvas izglītības nodrošināšanu BSV ir nepietiekama un sadrumstalota ([Golubeva, 2019](#)).

Latvijā pašlaik specifiskā iekļaujošās izglītības problemātika nav nevienas konkrētas iestādes, iestādes struktūrvienības vai pat IZM speciālista atbildības joma ([Lietpratēju diskusija 04.09.2019.](#)). Sadarbības principu realizācijas efektivitāti praksē lietpratēji vērtē piesardzīgi, norādot uz to, ka nereti trūkst izpratnes gan par sadarbības nepieciešamību, gan par pašu sadarbības priekšmetu ([Lietpratēju diskusijas 04.09.2019. un 11.09.2019.](#), [LR tiesībsargs, 2019](#)). Bērniem ar psihiskiem, attīstības un uzvedības traucējumiem paredzētā palīdzības un pakalpojumu nodrošināšanas sistēma ir visai fragmentēta. Sociālie, veselības aprūpes un izglītības pakalpojumi valstī nav pietiekami savstarpēji integrēti, lai būtu iespējams pilnvērtīgi ieviest iekļaušanas principu. Konkrētu pakalpojumu sniegšana un pieejamība ir atkarīga no valsts piedāvātā pakalpojumu apjoma, kā arī no pašvaldību finansiālajām iespējām. Novērots, ka sadarbības procesā iesaistītās ministrijas un iestādes, īstenojot savas funkcijas un kompetenci, ne vienmēr respektē citu institūciju darbības specifiku ([PKC 2018](#); [PKC, 2019b](#); [LR Saeimas Preses dienests, 2019](#)). Jo īpaši būtu jāattīsta Bērnu lietu sadarbības padomes, pašvaldību, skolu un vecāku sadarbība.

Atbalsta pasākumi pašvaldībās varētu tikt īstenoti efektīvāk. Konstatēti gadījumi, kad BSV iespējas izvēlēties skolu un iegūt izglītību ir ierobežotas, jo pašvaldība vai mācību iestāde atsakās uzņemt konkrētus bērnus, par pamatojumu minot grūtības ar attiecīgo BSV uzņemšanai nepieciešamo speciālās pamatizglītības programmu licencēšanu un īstenošanu ([LR tiesībsargs, 2019](#)). Savukārt IKVD norāda, ka licencēto speciālās izglītības programmu skaits 2018. gadā pieauga, samazinoties speciālās izglītības iestāžu skaitam un pieaugot integrēto BSV skaitam vispārējās izglītības iestādēs ([IKVD, 2019a](#)). Kā jau iepriekš tika minēts, nespējai nodrošināt pakalpojumu var būt vesela virkne objektīvu iemeslu, tomēr jānorāda, ka pašlaik līdz ar jaunu MK noteikumu spēkā stāšanos programmu licencēšanas process ir vienkāršots ([MK, 2019e](#)).

Veiktajos pētījumos secināts, ka **pašvaldību rīcībā esošā informācija par BSV, kuri mācās pašvaldību vispārējās izglītības iestādēs, joprojām ir nepietiekama**. Pašvaldības norāda arī uz šķēršļiem, kas traucē apzināt šādus bērnus un tādējādi ierobežo pašvaldību iespējas sniegt efektīvu atbalstu BSV:

- vecāku ieinteresētība BSV atbalsta pakalpojumu saņemšanai nav vienlīdz augsta;
- informācija par pašvaldībā pieejamiem pakalpojumiem vecākiem var būt nepietiekama, tas savukārt norāda uz informatīvo kampaņu nepieciešamību;
- trūkst informācijas par bērniem, kuriem nav noteiktas speciālās vajadzības, lai gan tādas objektīvi pastāv;
- nav skaidrības par BSV atbalsta pakalpojumu finansēšanas iespējām ([LR tiesībsargs, 2019](#)).

Latvijā vēl joprojām ir diezgan daudz tādu bērnu un jauniešu obligātās izglītības vecumā (5–18 gadi), kuri nav reģistrēti izglītības iestādēs ([Helmane, 2019](#)). Konstatēts, ka pašvaldībās joprojām ir ilgstoši slimojoši bērni un arī bērni invalīdi, kuri nav reģistrēti izglītības iestādēs (15. tabula). Tādējādi citstarp arī iekļaujošās izglītības nodrošināšana ir problemātiska. Proti, lai organizētu bērnam mācības mājās (kas pieļaujams līdz 6. klasei), viņam jābūt reģistrētam izglītības iestādē, lai skola varētu kontrolēt bērna progresu mācību vielas apgūvē, nodrošināt viņa spējām atbilstošu izglītību un veikt darbības bērna sekmīgai iekļaušanai mācību iestādē ([IKVD, 2019b](#); [MK, 2006](#)).

15. tabula

Izglītības iestādēs neregistrēto bērnu statuss (2016.–2018. gads) Latvijā

Avots: [IKVD, 2019b](#).

Statuss	Gads		
	2016.	2017.	2018.
Izglītības iestādēs neregistrētu bērnu skaits, KOPĀ	19022	17803	17169
T. sk:			
Pašvaldībai nav informācijas / pašvaldība noskaidro situāciju	1345	1214	1130
Ir invaliditāte	20	13	5
Ilgstoši slimojošs	13	17	19
Izglītojas mājās	56	57	103

Neviens no tabulā minētajiem bērna statusiem nerada tiesisko pamatu tam, lai bērni netiktu reģistrēti kādā no izglītības iestādēm ([IKVD, 2019b](#)).

Dažkārt pašvaldības nenodrošina bērnu sagatavošanu pamatizglītības ieguvei, aizbildinoties ar vietu trūkumu pirmsskolas izglītības iestādēs. Tomēr arī šādā gadījumā atbilstoši Vispārējās izglītības likumā noteiktajam pašvaldībai jāsniedz vecākiem metodisks atbalsts bērna sagatavošanā pamatizglītības ieguvei. Savukārt septiņus un astoņus gadus vecu bērnu izglītošanās mājās pamatojama ar ārsta atzinumu par to, ka bērnam ieteicams pamatizglītības apguvi uzsākt gadu vēlāk ([Saeima, 1999](#)). Bērnam jābūt reģistrētam kādā izglītības iestādē arī tādā gadījumā, ja vecāki viņam nodrošina izglītību ģimenē ([MK, 2015](#)). Tomēr izglītības nodrošināšana bērnam ir viens no vecāku pamatpienākumiem. Pašvaldībai ir pienākums par bezatbildīgu vecāku rīcību informēt VBTAI.

Positīvs iesaistīto pušu sadarbības veicināšanas piemērs ir IKVD īstenotais projekts "PuMPuRS", kas gan uzskatāms par *ad hoc* iniciatīvu. **Sadarbībai vajadzētu būt sistēmiskākai, un tā nodrošināma, nepalaujoties vienīgi uz ES finansējumu, bet paredzot attiecīgajiem pasākumiem pastāvīgu finansējumu kā valsts budžetā, tā arī pašvaldību budžetos.**

Projekts "PuMPuRS"

IKVD īstenotā projekta "PuMPuRS" mērķis ir mazināt risku mācību pārtraukšanai izglītojamo, citstarp arī BSV, vidū. Projekts ietver citstarp agrīnu problēmu un traucējumu diagnostiku bērniem, kā arī paredz personalizēta atbalsta sniegšanu. Projekta ietvaros paredzēts ar pašvaldības starpniecību sniegt individuālu finansiālu atbalstu skolēniem, kuri pakļauti riskam, ka mācības var tikt pārtrauktas finansiālu apstākļu dēļ. Piemēram, šādiem skolēniem tiek kompensēti izdevumi par transportu, ēdināšanu, kā arī individuālo mācību līdzekļu iegādi. Projekta gaitā iecerēts radīt ilgtspējīgu visaptverošu mehānismu, veidojot atbalstošu un iekļaujošu skolas vidi ikvienam skolēnam, kā arī pilnveidot pašvaldību, skolu, pedagogu un vecāku sadarbības sistēmu.

Projekta mērķa grupa ir 5.–12. klases skolēni. Projekta ietvaros realizētā pieeja paredz, ka individuālais attīstības plāns ir nepieciešams ikvienam bērnam, kuram konstatēti kādi traucējumi. Atbalsta sniegšanas priekšnoteikums nav medicīniska diagnoze vai ar PMK lēmumu noteikta nepieciešamība apgūt kādu no speciālajām izglītības programmām. Projekta ietvaros uzmanība tiek pievērsta arī citiem uzvedības vai uztveres traucējumiem, piemēram, disleksijai vai autismam. Šādi izglītojamie var apgūt standarta vispārējās izglītības programmu, taču viņiem ir vajadzīga papildu palīdzība vai atbalsts. Pašlaik spēkā esošais normatīvais regulējums šādos gadījumos neparedz papildu finansējumu skolai.

Projekta finansējuma avots ir ES struktūrfondu līdzekļi. Ievērojamu daļu līdzekļu projekta ietvaros saņem pašvaldību izglītības iestādes. Saskaņā ar IKVD datiem 2018./2019. mācību gada otrajā semestrī tika finansētas šādas konsultācijas un atbalsts:

- speciālās izglītības pedagoga konsultācijas – 132 izglītojamiem;
- psihologa konsultācijas – 1204 izglītojamiem;
- pedagoga palīga atbalsts – 507 izglītojamiem;
- asistents – četriem izglītojamiem;
- surdotulks – pieciem izglītojamiem.

Avots: [IKVD, 2020a](#); [IZM, 2014](#); [Lietpratēju diskusija 04.09.2019](#).

Lai nodrošinātu sasniegto rezultātu ilgtspēju, būtiski ir nodrošināt šādiem bērniem paredzētu individuāla atbalsta pasākumu finansēšanu no valsts budžeta pēc ES fondu līdzekļu piešķiruma termiņa noslēgšanās ([Lietpratēju diskusijas 04.09.2019. un 11.09.2019.](#)).

Izaicinājums ir arī ne vienmēr pietiekami efektīvā iesaistīto pušu informācijas apmaiņa. Runa ir, piemēram, par izglītības iestādēm, ārstniecības iestādēm, sociālo dienestu, bāriņtiesu. Tātad, pat ja problēma tiek identificēta (piemēram, bērnam pie vairāku iestāžu speciālistiem tiek veiktas pārbaudes), tā var arī netikt tālāk risināta jeb netiek nodrošināta interence ([PKC, 2018](#)).

Latvijā BSV izglītošanā dominē uz medicīniska rakstura apsvērumiem balstīta pieeja. Proti, lai noteiktu attiecīgu speciālās izglītības programmu un sagatavotu tai atbilstošus atbalsta pasākumus, līdz šim primāri ir ņemti vērā veselības traucējumi. Traucējumu identificēšana nav sistemātiska. Var veidoties tāda situācija, kad atbalsta sniegšana bērnam kavējas tādēļ, ka nav noteikta medicīniskā diagnoze, lai gan objektīvi traucējumi bērna uzvedībā liecina par šāda atbalsta nepieciešamību. Problēmas, kas saistītas ar bērna uzvedību, tādā gadījumā gulstas vienīgi uz vecāku pleciem. Līdz ar to rodas arī negatīvs ekonomiska rakstura blakusefekts, jo tiek traucēta vecāku darba dzīve. Latvijā bērniem ar uzvedības traucējumiem ir pieejama mājmacība, taču saskaņā ar lietpratēju vērojumiem tās kvalitāte mēdz būt diskutabla. Lietpratēji norāda, ka iekļaujošās izglītības principi praksē tiek iedzīvināti, pateicoties lielākoties BSV vecāku, atsevišķu

atsaucīgu darbinieku pūlēm un atbalstam, savukārt sistēmiska valsts nodrošināta un koordinēti sniegta atbalsta līmenis Latvijā nav uzskatāms par optimālu ([Bērziņa, 2019](#); [LR Saeimas Preses dienests, 2019](#)). Arī pēc vecāku subjektīvā vērtējuma, valsts sniegtais atbalsts ir nepietiekams. Novērots, ka **vairākus pakalpojumus ģimenēm ar BSV sniedz nevalstiskās organizācijas, kuras kļūst par nozīmīgu partneri iekļaušanas principa iedzīvināšanā** ([LR tiesībsargs, 2019](#)).

NVO ieguldījums

Latvijā ar mērķi veicināt personu ar dzirdes traucējumiem integrāciju sabiedrībā vairākus gadus darbojas Baltijas Bērnu fonds, kas ir Zviedrijā dibināta un reģistrēta organizācija. Fonds finansē dažādus projektus, citstarp izglītības jomā. Fonds ir sadarbojies ar Valmieras Vājdzirdīgo bērnu internātvidusskolu – attīstības centru, Rīgas speciālo internātpamatskolu bērniem ar dzirdes traucējumiem, Latvijas Nedzirdīgo savienību un vairākām citām organizācijām. Tas arī īsteno izglītojošus pasākumus, piemēram, grāmatu un DVD izdošanu nedzirdīgiem bērniem ([Baltijas Bērnu fonds, 2020](#)).

Ar Baltijas Bērnu fonda un SIA “LNS Rehabilitācijas centrs” atbalstu tiek īstenoti vairāki projekti, kas citstarp veicina BSV izglītošanu dažādu pasākumu ceļā, piemēram, zīmju vārdnīca ir papildināta ar latviešu nedzirdīgo zīmju valodu ([LNS Zīmju valodas centrs, 2020](#)).

Biedrība “Izglītības iniciatīvu centrs” sadarbībā ar Daugavpils pilsētas Izglītības pārvaldi un Jelgavas pilsētas domi realizē iniciatīvu *TOY for inclusion* ar mērķi paplašināt *TOY* metožu izmantošanu iekļaujošas pieejas nodrošināšanā. Projekta ietvaros bibliotēkas kļūst par spēļu centriem, par drošām bērnu aprūpes un agrīnas izglītošanas vietām, kur tiek veidotas draudzīgas attiecības starp bērniem un ģimenēm, kas nāk no dažādām vidēm: bērni var aizņemt rotaļlietas un izglītojošus materiālus un nest tos mājās; bērni un pieaugušie tiek iesaistīti kopīgās aktīvās spēļu darbībās; ģimenes un citi sabiedrības locekļi tiek neformāli izglītoti par bērnu audzināšanu, veselību, mācīšanos un attīstību.

Šādus spēļu centrus-bibliotēkas vada vietējās iniciatīvas grupas, ko veido dažādu iestāžu un kopienu pārstāvji, organizējot pasākumus un mobilizējot vietējās kopienas un vecākus ([IIC, 2020](#)).

Informatīvās aktivitātes iekļaušanas veicināšanai. BSV dažkārt nesaņem nepieciešamo atbalstu izglītības procesā arī tā apstākļa dēļ, ka šādu bērnu vecākiem trūkst informācijas par iespējām to saņemt. Gan vispārīgi apraksti, gan specializēta informācija ir pieejama dažādu ministriju (IZM, LM, VM) un iestāžu (IKVD, VISC, VBTAI, Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra) tīmekļvietnēs, tomēr tā izkļiedēta pa dažādiem avotiem un nesniedz fokusētu priekšstatu par BSV un viņu vecākiem vai aizbildņiem pieejamo pakalpojumu un atbalsta klāstu, jo sevišķi iekļaujošās izglītības aspektā, vai par iespēju saņemt palīdzību un risinājumu konkrētā situācijā. Vecāki norāda, ka viņu rīcībā nav pietiekamas informācijas par pašvaldībā pieejamiem atbalsta pakalpojumiem. To atzīst arī valsts institūcijas ([LR tiesībsargs, 2019](#); [Lietpratēju diskusija 11.09.2019.](#)). Tikai atsevišķu pašvaldību tīmekļvietnēs ir pieejama informācija tieši par iekļaujošo vai speciālo izglītību. Tāda ir izvietota, piemēram, Daugavpils, Liepājas, Tukuma novada izglītības pārvalžu tīmekļvietnēs.

Trūkst tādu informatīvu, izglītojošu pasākumu, kas būtu piemēroti dažādām mērķauditorijām – pašvaldībām, vecākiem, pedagoģiskajam personālam. Pasākumi, kuru mērķis ir veidot izpratni par iekļaujošu izglītību, notiek nesistemātiski, tikai kā atsevišķas iniciatīvas.

Pašvaldību informatīvo pasākumu un iniciatīvu piemēri

Latvijas Pašvaldību savienība 2017. gadā sarīkoja pašvaldību darbiniekiem semināru “Iekļaujošā izglītība mūsdienu skolā: problēmas un risinājumi” ([Dundure, 2017](#)).

Mārupes novadā 2012.–2014. gadā sadarbībā ar Valsts izglītības attīstības aģentūru (turpmāk arī – VĪAA) tika realizēts projekts “Ceļā uz iekļaujošu izglītību” ([Mārupes novads, 2020](#)).

Jelgavas novada pedagogiem 2019. gadā bija iespēja papildināt zināšanas par iekļaujošās izglītības metodēm Polijā *Erasmus+* projekta ietvaros ([Geidāne, 2019](#)).

Jēkabpils pilsētas Izglītības pārvalde iesaista pedagogus, speciālistus un izglītības jomas administratīvos darbiniekus *Erasmus+* programmas 1. pamatdarbības mobilitātes projektā “Iekļaujošās izglītības starptautiskās pieredzes attīstīšana”, kas realizējams līdz 2021. gada 30. jūnijam ([Jēkabpils pilsētas pašvaldība, 2020](#)).

Daugavpilī 2019. gadā tiek veicināta pilsētas skolu iesaiste *Erasmus+* projekta mācību/mācīšanās/mācīšanas mobilitātē “Skolēnu ar īpašām vajadzībām sociālā iekļaušana, šķērsojot robežas” ([Daugavpils pilsētas izglītības pārvalde, 2019](#)).

Viens no risinājumiem varētu būt arī tāda **speciāla informācijas apmaiņas platforma**, kura kalpotu iekļaujošas izglītības iedzīvināšanai un kuru varētu izmantot dažādu līmeņu (ministriju un to padotības iestāžu, pašvaldību, izglītības, veselības, kultūras, drošības u. c. iestāžu) speciālisti, kā arī pedagogi, vecāki un citas iesaistītās puses. Vēl aizvien konstatējamo sabiedrības aizspriedumu mazināšanai attiecībā uz BSV iekļaušanu ne vien izglītības iestādēs, bet arī kopumā sabiedrībā **būtu svarīgi popularizēt paraugpraksi un veicināt sabiedrības izpratni par iekļaujošo izglītību** ([Lietpratēju diskusija 11.09.2019.](#)).

2.5. Monitorings

2.5.1. Ārvalstu prakse un rekomendācijas

Lai novērtētu izglītības uzlabošanā panākto progresu un identificētu turpmāk nepieciešamās darbības, būtiska ir monitoringa sistēma (16. tabula). Šī komponente paredz citstarp atgriezeniskās saites nodrošināšanu (piemēram, sūdzību procedūras ieviešanu), kā arī pastāvīgu datu atjaunošanu. Būtiska loma monitoringa procesā ir centrālajai valsts pārvaldei, taču svarīga ir arī citu iesaistīto pušu (vietējās pašvaldības, izglītības un veselības aprūpes pakalpojumu sniedzēji u. c.) loma ([Eiropas aģentūra, 2014](#); [OECD, 2019](#); [UN, 2018](#); [UNESCO, 1994](#); [UNESCO, 2009](#); [UNESCO, 2017](#); [UNICEF, 2017](#)). Monitorings būtu nepieciešams citstarp arī tādēļ, lai izvērtētu BSV izglītības kvalitātes rādītāju to dinamikā ([European Agency, 2018h](#)).

16.tabula

Iekļaujošās izglītības monitoringa un uzraudzības pamata nosacījumi un pasākumi

Izmantota informācija no: [European Agency, 2018h](#).

Nosacījumi	Pasākumi
Nodrošināt izglītības monitoringa pārvaldības stratēģijas, kas veicina integrētu monitoringa sistēmas funkcionēšanu	<ul style="list-style-type: none"> Vairāklīmeņu izglītības monitoringa pārvaldības izveide Izglītības iestāžu, subnacionālā līmeņa (vietvaru) datubāzu un sistēmu sasaistīšana ar starpdisciplinārām un valsts iestāžu datubāzēm un sistēmām
Pāreja no vienkāršotas normatīvajos aktos noteikto procedūru izpildes kontroles, kuras pamatā ir atskaitīšanās, uz kompleksu iekļaujošās izglītības monitoringa sistēmu, nodrošinot daudzveidīgu datu iegūvi un to sasaisti ar iekļaujošās izglītības rādītāju kontroli	<ul style="list-style-type: none"> Tādu monitoringa mehānismu izstrāde, kuri pārsniedz administratīvo atskaitīšanos Iekļaujošās izglītības datu iekļaušana vispārējās izglītības, veselības u. c. jomu pārskatos Ar iekļaujošās izglītības mērķu sasniegšanai novirzīto finansējumu saistītās informācijas pieejamības nodrošināšana Datu publiskas pieejamības nodrošināšana
Iekļaujošās izglītības kvalitātes monitoringa sasaiste ar kopējo izglītības sistēmas monitoringu	<ul style="list-style-type: none"> Izglītības sistēmas vērtēšanas procedūru pilnveide, ietverot iekļaujošo izglītību kā līdzvērtīgu faktoru izglītības kvalitātes nodrošināšanas sistēmā Skaidra iekļaujošās izglītības kvalitātes nodrošināšanas ietvara izstrāde

Ārvalstu prakse paredz daudzveidīgus mehānismus iekļaušanas principa uzraudzības realizēšanai, un būtisks to sekmīgas īstenošanas priekšnoteikums ir sadarbība (8. attēls).

Komisijas un darba grupas konsultāciju sniegšanai un progresa uzraudzībai

Sabiedrības iniciatīvā balstītā uzraudzība

Datu bāzes

8. attēls. Ārvalstu praksē aprobēti uzraudzības īstenošanas mehānismi

Avots: [UN, 2018](#).

2.5.2. Tiesiskais ietvars, *status quo*, identificētās problēmas un iespējamie risinājumi

Saskaņā ar MK 2013. gada 23. aprīļa noteikumiem Nr. 225 **izglītības kvalitātes monitorings ietilpst IKVD kompetencē** (MK, 2013a). Savu funkciju veikšanai IKVD ir jāuztur septiņi izglītības un zinātnes datu reģistri, jākoordinē un jāorganizē izglītības kvalitātes datu ieguve un pētniecība, regulāri jāgatavo ziņojumi par izglītības kvalitāti, jāsniedz priekšlikumi jautājumos, kas saistīti ar izglītības politikas plānošanu un īstenošanu u. c. (MK, 2013a). Turklāt IKVD atbilstoši savai kompetencei ievada un aktualizē informāciju VIIS sistēmā (MK, 2019d). Šī iestāde nodrošina arī fizisko un juridisko personu iesniegumu un/vai sūdzību izskatīšanu (IKVD, 2020b).

Minētais funkciju spektrs ir visai plašs, un, kā atzīst IKVD, lai gan kopumā iestāde spēj izpildīt savas funkcijas, tomēr vērojamas tādas tendences kā darbinieku pārslodze un funkciju apjoma pakāpenisks pieaugums (Elektroniska sarakste (IKVD, 2020c)). **Izglītības monitoringa sistēma būtu jāattīsta paralēli atbilstošu resursu nodrošināšanai šim procesam, īpašu uzmanību veltot cilvēkresursiem.** Pēc lietpratēju ieskata, izglītības kvalitātes monitoringam jākalpo tam, lai augstākā kvalitātē nodrošinātu BSV apzināšanu, uzlabotu personu lietu (personas datu) glabāšanu, attīstītu BSV finansēšanas jautājumu caurredzamību vispārējās izglītības iestādēs. Ieteikts arī jebkura līmeņa finanšu pārskatos izdalīt pozīcijas, kas tieši attiecas uz BSV izglītošanai piešķirto finansējumu, kā arī dokumentēt un uzskaitīt tā izlietojumu (Raščevska et al., 2017).

Iekļaujošās izglītības monitoringa īstenošanai Latvijā varētu būt piemērota VIIS – valsts informācijas sistēma. Sistēmas pārzinis ir IZM, kas centralizēti apkopo informāciju par izglītības iestādēm, bērnu uzraudzības pakalpojumu sniedzējiem, licencētām un akreditētām izglītības programmām, izglītojamiem, pedagogiem, psihologiem, izglītības dokumentāciju u. c. informāciju, kā arī veido oficiālo statistiku. Saskaņā ar MK 2019. gada 25. jūnija noteikumiem Nr. 276 (turpmāk arī – MK noteikumi Nr. 276) VIIS ir izmantojama ar izglītību saistītās informācijas uzkrāšanai un publicēšanai, nodrošinot informācijas atklātību, izglītības politikas īstenošanas uzraudzībai, mācību un audzināšanas procesa kvalitātes pilnveides pasākumu izstrādei, īstenošanai un kontrolei, kā arī informācijas apmaiņai ar citām informācijas sistēmām normatīvajos aktos noteikto funkciju īstenošanai (MK, 2019d).

VIIS no valsts un pašvaldību PMK informācijas sistēmas saņem ziņas par izglītojamiem, par valsts un pašvaldību PMK atzinumiem, tostarp arī “ieteikumus par atbalsta pasākumu nepieciešamību mācību procesā un valsts pārbaudes darbos”. PMK informācijas sistēmā iekļauj arī ziņas par “izglītojamā pedagoģiskās un psiholoģiskās un medicīniskās izpētes rezultātiem” (MK, 2012c). **Savstarpēji koordinējot minētās informācijas sistēmas, būtu iespējams nodrošināt izglītības iestādēs notiekošā BSV izglītības procesa monitoringu.** Taču šāds risinājums nenodrošinātu pilnīgu sistēmas pārredzamību. MK 2019. gada 19. novembra noteikumi Nr. 556 (turpmāk arī – MK noteikumi Nr. 556) paredz, ka atbalsts izglītības procesā ir jānodrošina arī tiem izglītojamiem, citstarp pirmsskolas izglītības programmās, kuriem nav PMK atzinuma par speciālās izglītības programmas īstenošanu, bet kuru spējas izglītības iestādes speciālisti ir izvērtējuši un konstatējuši atbalsta pasākumu nepieciešamību (MK, 2019c).

2018. gadā uzsākta projekta “Izglītības kvalitātes monitoringa sistēmas izveide un īstenošana” realizācija. Tā ietvaros līdz 2022. gada beigām paredzēts, izmantojot ES struktūrfondu finansējumu, izstrādāt, aprobēt un ieviest izglītības kvalitātes novērtēšanas monitoringa sistēmu līdz ar tās aprakstu, kā arī izstrādāt un aprobēt izglītības kvalitātes monitoringa rīkus un izveidot un īstenot izglītībai veltītu nacionāla līmeņa pētījumu programmu. Kopējais šim mērķim plānotais finansējums ir 4,1 milj. euro, t. sk. Eiropas Sociālā fonda finansējums – 3,5 milj. euro (EM, 2019). Projekta īstenošanai ir IZM, IKVD, VISC, VIAA, Akadēmiskās informācijas centrs (IZM, 2020b). **Projekta ieviešanas gaitā secināts, ka Latvijā jau ir izveidoti vairāki izglītības kvalitātes monitoringa procesi,** piemēram, izglītojamo valsts pārbaudes darbu rezultātu uzskaites sistēma, izglītības iestāžu akreditācija, pedagogu profesionālās darbības vērtēšana, starptautisko salīdzinošo izglītības pētījumu īstenošana, izglītības statistikas datu uzskaitē VIIS. Taču nav

izveidota vienota izglītības kvalitātes monitoringa sistēma, kas ļautu analizēt dažādu procesu rezultātu kopsakarības, novērtēt to ietekmi un uz šāda novērtējuma pamata veidot pierādījumus balstītu izglītības politiku visos izglītības līmeņos ([IZM, 2019](#)).

Projekta mērķis citstarp ir izveidot izglītības kvalitātes monitoringa sistēmu, kas balstītos uz statistiskās informācijas, salīdzinošo izglītības pētījumu rezultātu, valsts līmenī panākto izglītojamo sasniegumu un citu izglītības iestāžu darba rezultātus raksturojošo rādītāju mērījumiem un analīzi, kā arī ar pedagogu darbības kvalitātes novērtēšanu saistītas informācijas izmantošanu un analīzi, ievērojot vidējā termiņā un ilgtermiņā sasniedzamos nozares stratēģiskos mērķus un rezultātus. Projekta īstenošanas rezultātā ir plānots izveidot tādu izglītības kvalitātes vērtēšanas monitoringa sistēmu, kurā tiktu apkopota informācija par visiem izglītības līmeņiem un veidiem ([IZM, 2020b](#)).

Izglītības kvalitātes monitoringa sistēmu piedāvāts veidot no četrām pamatkategorijām – viena no tām būtu “iekļaujoša vide” – un 12 pamatelementiem – viens no tiem būtu “vienlīdzība un iekļaušana”. IZM izstrādātajā informatīvajā ziņojumā “Par izglītības kvalitātes monitoringa sistēmas izveidi” iekļaušanas aspekts detalizētāk netiek atsegts ([IZM, 2020d](#)). IZM gan apliecina, ka Izglītības kvalitātes monitoringa sistēma aptvers arī iekļaujošās izglītības aspektus. Pašlaik plānots tajā iekļaut citstarp tādus indikatorus kā “BSV īpatsvars, kuri izglītību iegūst iekļaujoši” un “izglītības iestāžu īpatsvars, kuras pieejamas BSV” ([Elektroniska sarakste \(IZM, 2020h\)](#)).

Diskusijas par indikatoriem, kritērijiem un datiem vēl turpinās. Projekta īstenošana ilgs vismaz līdz 2022. gada beigām, un plānots, ka izglītības kvalitātes monitoringa sistēmas pārvaldības risinājumi atlikušajā laikposmā vēl tiks izstrādāti ([Elektroniska sarakste \(IZM, 2020h\)](#)). Tātad šis monitoringa sistēmas darbības efektivitātes vērtēšanu būtu vērts veikt apmēram 2025. gadā.

3. Iespējamie iekļaujošās izglītības politikas virzieni un veicamie pasākumi

3.1. Pilnīga iekļaušana

Ņemot vērā to, ka iekļaujošā izglītība ir process, kurā tiek pienācīgi apmierinātas visu izglītojamo daudzveidīgās vajadzības, palielinot ikviena izglītojamā iespējas līdzdarboties mācību procesā un samazinot iespējamību, ka BSV tiek izslēgti no izglītības ieguves procesa (Saeima, 2014), var runāt par virzību uz pilnīgu iekļaušanu. Tas būtu nepārtraukts process, kas pakļauts nemitīgām pārmaiņām dažādā un mainīgā BSV loka dēļ. Vienlaikus jāņem vērā tas, ka, iekļaujot ikvienu bērnu ar fiziskiem un garīgiem traucējumiem vispārējās izglītības iestādē, primāri ir jānodrošina viņa tiesības uz visu, kas nepieciešams viņa speciālo vajadzību apmierināšanai. Tātad, lai arī pilnīga iekļaušana būtu vērsta uz pilnīgu diskriminācijas aizlieguma principa nodrošināšanu, dažādām iesaistītajām pusēm ir jāspēj nodrošināt arī viss nepieciešamais attiecīgo speciālo vajadzību apmierināšanai. Līdz šim panāktais progress liecina par to, ka priekšnosacījumi pilnīgai iekļaušanai Latvijā aizvien vēl ir agrīnā attīstības fāzē, visai fragmentēti un vāji attīstīti. Lai pilnīga iekļaušana tiktu īstenota, nepieciešami lieli ieguldījumi, labāk nekā līdz šim koordinēta institūciju un resoru sadarbība, nepārprotams kompetenču dalījums iesaistīto pušu starpā un resursi šo kompetenču īstenošanai. Iekļaujošās izglītības princips var tikt efektīvi īstenots vien tad, ja ir atbilstoši apstākļi un pietiekami resursi normatīvā regulējuma noteikumu īstenošanai praksē.

Priekšrocības:

- Pilnīgi iekļaujošās sistēmas izveidošana būtu vērsta uz segregācijas novēršanu.
- Tiktu nodrošinātas bērna tiesības uz jebkādas diskriminācijas aizlieguma ievērošanu attiecībā uz viņu.
- Uzlabotos sabiedrības izpratne par dažādajām vajadzībām un savstarpēju iecietību.
- BSV tiktu socializēti sabiedrībā un vienaudžu vidū.

Izaicinājumi:

Resursi:

- Plašs speciālo vajadzību spektrs un līdz ar to nepieciešamība nodrošināt atbalsta personāla daudzveidību un regulāru pieejamību.
- Vispārējās izglītības iestādei jānodrošina pieeja rehabilitācijas un, ja nepieciešams, ārstniecības pakalpojumiem, kas var prasīt lielus finanšu un laika resursus.
- Daudzu izglītības iestāžu pedagogu un atbalsta personāla profesionālā sagatavotība darbam ar BSV nav pietiekama.
- Finansējuma piesaiste un nodrošināšana pietiekamā apmērā ikvienai izglītības iestādei nepieciešamo metodisko un materiāltehnisko līdzekļu pieejamības garantēšanai.
- Vienotas, koordinētas un kvalitatīvas monitoringa sistēmas iedibināšana un uzturēšana.
- Attālinātas BSV apmācības nodrošināšana.

BSV:

- Ne visos gadījumos pilnīgi iekļaujošā vide un izglītība būs pilnvērtīgai BSV fiziskajai un intelektuālajai attīstībai piemērota, un tādējādi var tikt kavēta bērna vislabāko interešu un tiesību uz attīstību principa ievērošana.
- Bērniem ar smagām speciālajām vajadzībām nepieciešama tām atbilstoša speciāli pielāgota vide, kādu vispārējās izglītības iestādē ne visos gadījumos var piedāvāt.
- Izaicinājums ir arī psihoemocionālais faktors, BSV apzinoties savu speciālo vajadzību raksturu un grūtības pilnvērtīgi iekļauties klasē.

3.2. Nošķiršana

Nošķiršana (segregācija) ir pretrunā ar to, ko starptautiskā kopiena apņēmusies panākt iekļaujošās izglītības ieviešanas rezultātā. Tomēr jāņem vērā, ka segregācija ne vienmēr automātiski nozīmē to, ka nebūtu nodrošinātas tiesības uz izglītību.

Priekšrocības:

- Lielāka iespējamība, ka BSV saņem īpašu, savām speciālajām vajadzībām atbilstošu izglītību un tādējādi arī izredzes attīstīt savu potenciālu.
- Neliels kopīgi izglītojamo skaits, kas ļauj attīstīt individuālu pieeju.
- Piemērota izglītības vide.
- Pedagogam nav jādala uzmanība starp bērniem, kuriem ir speciālas vajadzības, un pārējiem bērniem, tādējādi viņš var pilnībā koncentrēties uz bērna speciālajām vajadzībām.
- Ārstniecības un rehabilitācijas pakalpojumu pieejamība.
- Specializētas apmācības pieejamība ārkārtējās situācijās (piemēram, īstenojot pasākumus saslimšanas COVID-19 izplatības ierobežošanai).

Izaicinājumi:

- Izolētība no vienaudžiem.
- Diskriminācija uz konkrēta kritērija, proti, veselības stāvokļa, pamata.
- Grūti definējamas "speciālās vajadzības" nošķiršanas pamatojumam katrā konkrētajā gadījumā, lai gan tās ir priekšnosacījums bērnu izglītošanai speciālajās skolās.
- Sociālās noslāņošanās veicināšana.
- Segregācija neveicina iecietību, atšķirīgā pieņemšanu un izpratni par BSV kā neatņemamiem sabiedrības locekļiem.

3.3. Kombinēta pieeja

T. s. daudzceļu valstis (sk. [1.3. sadalu](#)) ir ieviesušas daudzveidīgu pieeju BSV iekļaušanai, paredzot pilna laika vai nepilna laika kombinētās klases, izvēli starp iespēju apgūt vispārējās izglītības vai atbilstošu speciālās izglītības programmu, speciālās izglītības iestādes pārvēršot par resursu centriem u. c. Līdzās pieņemumam par "iekļaujošo izglītību" attīstās tāds pieņemums kā "iekļaujošā speciālā izglītība".

Priekšrocības:

- Virzība uz segregācijas atcelšanu izglītības iestādēs. Iespēja BSV attīstīt sociālās prasmes un kontaktēties ar vienaudžiem.
- BSV tiktu socializēti sabiedrībā un citu vienaudžu vidū, sabiedrībā tiktu veicināta iecietība un izpratne par dažādām izglītības vajadzībām.
- Iespējami mazināta BSV diskriminācija, iespēju robežās nodrošinātas BSV tiesības iegūt izglītību kopīgi ar vienaudžiem.
- Iespēja pilnīgāk nodrošināt bērna labāko interešu īstenošanu.
- Veicināta BSV sevis kā sabiedrības locekļa apzināšanās.

Izaicinājumi:

- Jānodrošina līdzsvars starp vispārējās izglītības programmām un speciālām vajadzībām atbilstošām programmām vai to daļām, kas piemērotas individuāli BSV.
- Starpinstitūciju sadarbība.
- Jāņem vērā BSV atšķirīgais mācīšanās temps, iespējama atšķirīga bērnu intelektuālā veikspēja un vajadzība pēc īpašas attieksmes un metodikas.
- Atbilstošas infrastruktūras, metodisko un materiāltehnisko līdzekļu nodrošinājums.

- Neveiksmīgi iekļaujot BSV vispārējās izglītības iestādē, var pastāvēt risks, ka viņam arī vēlāk kā pieaugušam cilvēkam būs lielākas grūtības iekļauties sabiedrībā un darba vidē.
- Iespējams BSV psihoemocionālais diskomforts, apzinoties savas ierobežotās iespējas iepretī citiem bērniem, un tas var kavēt pilnvērtīgu iekļaušanos klasē.
- Jānovērš mobinga risks.
- Attālinātas BSV apmācības nodrošināšana.

Literatūra un avoti

- Alisauškas, A., Alisauškiene, S., Milteniene, L., 2015.** Meeting children's special educational needs in school. A Lithuanian case. *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference*, 2, pp. 113–125. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://pdfs.semanticscholar.org/6000/4e320eb642d571a745aa7af846ddef3fd9c9.pdf>> [Sk. internetā 2019. gada 20. augustā].
- Andersone, R., 2009.** *Pētījums par Comenius skolu partnerību un pedagogu profesionālās pilnveides individuālo braucienu ieguldījumu Latvijas izglītībā*. Rīga: Valsts izglītības attīstības aģentūra. [Tiešsaiste]. Pieejams: <http://viaa.gov.lv/files/news/3840/comenius_ieguldijums_latvijas_izglitiba.pdf> [Sk. internetā 2019. gada 23. septembrī].
- Angloinfo, 2020.** *Understand where and how children with special needs are educated in Portugal...* [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://www.angloinfo.com/how-to/portugal/family/schooling-education/special-needs-schools>> [Sk. internetā 2019. gada 21. oktobrī].
- Anstrate V., 2020.** *Bērni nevar ilgstoši mācīties attālināti. Speciālās skolas vērtē ierobežojumus*. LSM.LV. 06.04.2020. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/berni-nevar-ilgstosi-macities-attalinati-specialas-skolas-verte-ierobezojumus.a354906/>> [Sk. internetā 2020. gada 10. aprīlī].
- Apvienoto Nāciju Organizācijas Bērnu tiesību komiteja (ANO), 2016a.** *Noslēguma apsvērumi par Latvijas trešo līdz piekto periodisko ziņojumu*. 29.01.2016. [Tiešsaiste]. Pieejams: <http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/crc_c_lva_co_3-5_22983_e_lv_final-2.pdf> [Sk. internetā 2019. gada 21. septembrī].
- Apvienoto Nāciju Organizācijas Personu ar invaliditāti tiesību komiteja (ANO), 2016b.** *Vispārējais komentārs Nr. 4 (2016) par tiesībām uz iekļaujošu izglītību*. 25.11.2016. [Tiešsaiste]. Pieejams: <http://www.tiesibsargs.lv/uploads/content/24_pants_par_tiesibam_uz_ieklausu_izglitibu_1560509820.pdf> [Sk. internetā 2019. gada 21. septembrī].
- Attīstībai Par!, 2019.** *Golubeva: bērni ar īpašām vajadzībām var iegūt labu izglītību, ja viņi laikus saņem atbalstu*. 31.10.2019. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://attistibaipar.lv/zinas/berni-ar-ipasam-vajadzibam-agrina-diagnostika>> [Sk. internetā 2020. gada 11. februārī].
- Baltijas Bērnu fonds, 2020.** *Par mums*. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<http://www.baltijasbernufonds.lv/>> [Sk. internetā 2020. gada 14. februārī].
- Baranauskienė, I., Saveikienė, D., 2018.** Pursuit of Inclusive Education: Inclusion of Teachers in Inclusive Education. *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference*, 2, pp. 39–53. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<http://journals.rta.lv/index.php/SIE/article/download/3385/2998>> [Sk. internetā 2019. gada 17. oktobrī].
- Bermejo, V. S., Arranz, M. L., Gutiérrez, V. A., 2006.** *Assessment in Inclusive Settings. Indexed country reports. Spain*. European Agency for Special Needs and Inclusive Education. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://www.european-agency.org/file/14935/download?token=T6la-eHS>> [Sk. internetā 2019. gada 12. septembrī].
- Bērziņa, L., 2019.** *Atbalsts bērniem ar īpašām vajadzībām no agrīnas bērnības līdz augstākajai izglītībai – sistēmisks skatījums un šķēršļu identificēšana*. 08.02.2019. Latvijas Autisma apvienība. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://www.saeima.lv/documents/d3bc698e346fb65776b71d3952116a7049062c57>> [Sk. internetā 2019. gada 14. decembrī].
- Celmiņa, E., 2019.** *Kā nodrošināt izglītības pakalpojumu bērniem ar speciālām vajadzībām? jeb Speciāls ir bērns vai speciāli ir nepieciešamie apstākļi*. 08.02.2019. Labklājības ministrija. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://www.saeima.lv/documents/97c0b4c2ba2266991518d6e700a20b21d885d132>> [Sk. internetā 2020. gada 14. janvārī].
- Cooc, N., 2018.** *Who Needs Special Education Professional Development? International Trends from TALIS 2013. OECD Education Working Papers No. 181*. Paris: OECD Publishing. [Tiešsaiste]. Pieejams: <https://www.oecd-ilibrary.org/education/who-needs-special-education-professional-development_042c26c4-en> [Sk. internetā 2020. gada 11. februārī].

Daugavpils pilsētas Izglītības pārvalde, 2019. *Skolu ziņas. Mācību/mācīšanās/mācīšanas mobilitāte projektā "Skolēnu ar īpašām vajadzībām sociālā iekļaušana, šķērsojot robežas"*. 23.10.2019. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<http://www.izglitiba.daugavpils.lv/lv/jaunumi-blog/skolu-zinas-macibu-macisanas-macisanas-mobilitate-projekta-%E2%80%9Eskolenu-ar-ipasam-vajadzibam-sociala-ieklausana-skersojojot-robezas%E2%80%9D>> [Sk. internetā 2020. gada 11. februārī].

Daugavpils Universitāte (DU), 2020a. *Pedagogu tālākizglītības B kursi*. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://du.lv/talakizglitiba/pedagogu-talakizglitibas-b-kursi/>> [Sk. internetā 2020. gada 11. februārī].

Daugavpils Universitāte (DU), 2020b. *Studiju programmas*. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://du.lv/fakultates/izglitibas-un-vadibas-fakultate/studiju-programmas/>> [Sk. internetā 2020. gada 11. februārī].

De Beco, G., 2018. The right to inclusive education: why is there so much opposition to its implementation? *International Journal of Law in Context*, 14(3), pp. 396–415. [Tiešsaiste]. Pieejams: <https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/1BA429A6C77F63D27B8F81277752E15/S1744552317000532a.pdf/right_to_inclusive_education_why_is_there_so_much_opposition_to_its_implementation.pdf> [Sk. internetā 2020. gada 29. janvārī].

Dundure, I., 2017. *Iekļaujošā izglītība mūsdienī skolā: problēmas un risinājumi*. 06.06.2017. Latvijas Pašvaldību savienība. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://www.lps.lv/lv/zinas/pasvaldibas/3662-pasvaldibu-sadarbibas-tikls-izglitibas-jautajumos>> [Sk. internetā 2020. gada 9. februārī].

Education, Audiovisual and Culture Executive Agency (Eurydice), 2014. *Financing Schools in Europe: Mechanisms, Methods and Criteria in Public Funding. Eurydice Report*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/466ef2cd-97aa-4753-b854-6cf9b88379d4/language-en>> [Sk. internetā 2020. gada 1. februārī].

Eiropas Savienības Padome (ES Padome), 2018. Padomes ieteikums (2018. gada 22. maijs) par to, lai veicinātu kopīgas vērtības, iekļaujošu izglītību un Eiropas dimensiju mācīšanās. (2018/C 195/01). *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*, 07.06.2018. [Tiešsaiste]. Pieejams: <[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0607\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0607(01)&from=EN)> [Sk. internetā 2020. gada 5. februārī].

Eiropas Savienības Padome un Komisija (ES Padome un Komisija), 2015. Padomes un Komisijas 2015. gada kopīgais ziņojums par stratēģiskas sistēmas Eiropas sadarbībai izglītības un apmācības jomā (ET 2020) īstenošanu "Jaunas prioritātes Eiropas sadarbībai izglītības un apmācības jomā". (2015/C 417/04). *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*, 15.12.2015. [Tiešsaiste]. Pieejams: <[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015XG1215\(02\)&from=LV](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015XG1215(02)&from=LV)> [Sk. internetā 2020. gada 5. februārī].

Eiropas Speciālās izglītības attīstības aģentūra (Eiropas aģentūra), 2009. *Galvenie principi kvalitātes veicināšanai iekļaujošā izglītībā. Rekomendācijas politikas veidotājiem*. [Tiešsaiste]. Pieejams: <https://www.european-agency.org/sites/default/files/key-principles-for-promoting-quality-in-inclusive-education_key-principles-LV.pdf> [Sk. internetā 2020. gada 10. februārī].

Eiropas Speciālās izglītības attīstības aģentūra (Eiropas aģentūra), 2012. *Skolotāju izglītība iekļaušanai. Iekļaujošu skolotāju profils*. [Tiešsaiste]. Pieejams: <https://www.european-agency.org/sites/default/files/profile_of_inclusive_teachers_lv.pdf> [Sk. internetā 2020. gada 10. februārī].

Eiropas speciālās izglītības attīstības aģentūra (Eiropas aģentūra), 2014. *Piecas svarīgākās atziņas par iekļaujošo izglītību. Teorijas izmantošana praksē*. [Tiešsaiste]. Pieejams: <[https://www.european-agency.org/sites/default/files/Five Key Messages for Inclusive Education LV.pdf](https://www.european-agency.org/sites/default/files/Five%20Key%20Messages%20for%20Inclusive%20Education%20LV.pdf)> [Sk. internetā 2020. gada 21. janvārī].

ELSEN Directorate of the South Africa, 2001. *Education White Paper 6. Special Needs Education: Building an inclusive education and training system*. Pretoria. [Tiešsaiste]. Pieejams: <https://www.vvob.org/files/publicaties/rsa_education_white_paper_6.pdf> [Sk. internetā 2020. gada 6. janvārī].

Enabling Education Network (EENET), 2020. *What is inclusive education?* [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://www.eenet.org.uk/what-is-inclusive-education/>> [Sk. internetā 2020. gada 5. februārī].

European Agency for Special Needs and Inclusive Education (European Agency), 2006. *Country Reports. Spain. Assessment_spain-indexed-report.doc. SPAIN* [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://www.european-agency.org/country-information/reports?country%5B204%5D=204>> [Sk. internetā 2019. gada 26. novembrī].

European Agency for Special Needs and Inclusive Education (European Agency), 2017. *Decentralisation In Education Systems. Seminar Report.* [Tiešsaiste]. Pieejams: <https://www.european-agency.org/sites/default/files/Decentralisation%20in%20Education%20Systems_0.pdf> [Sk. internetā 2019. gada 22. novembrī].

European Agency for Special Needs and Inclusive Education (European Agency), 2018a. *Country Policy Review and Analysis: Estonia.* [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://www.european-agency.org/sites/default/files/agency-projects/CPRA/Phase2/CPRA%20Estonia.pdf>> [Sk. internetā 2019. gada 16. oktobrī].

European Agency for Special Needs and Inclusive Education (European Agency), 2018b. *Financing Policies for Inclusive Education Systems. Country Partner: Norway.* [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://www.european-agency.org/projects/financing-policies-inclusive-education-systems/country-partner-norway>> [Sk. internetā 2019. gada 25. novembrī].

European Agency for Special Needs and Inclusive Education (European Agency), 2018c. *Financing Policies for Inclusive Education Systems. Country Partner: Portugal.* [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://www.european-agency.org/projects/financing-policies-inclusive-education-systems/country-partner-portugal>> [Sk. internetā 2019. gada 25. novembrī].

European Agency for Special Needs and Inclusive Education (European Agency), 2018d. *Financing Policies for Inclusive Education Systems. Country Partner: the Netherlands.* [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://www.european-agency.org/projects/financing-policies-inclusive-education-systems/country-partner-netherlands>> [Sk. internetā 2019. gada 25. novembrī].

European Agency for Special Needs and Inclusive Education (European Agency), 2018e. *Financing Policies for Inclusive Education Systems. Country Report: Lithuania.* [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://www.european-agency.org/sites/default/files/agency-projects/FPIES/CountryReports/FPIES%20Lithuania%20Country%20Report.pdf>> [Sk. internetā 2019. gada 25. novembrī].

European Agency for Special Needs and Inclusive Education (European Agency), 2018f. *Financing Policies for Inclusive Education Systems. Country Report: Norway.* [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://www.european-agency.org/sites/default/files/agency-projects/FPIES/CountryReports/FPIES%20Norway%20Country%20Report.pdf>> [Sk. internetā 2019. gada 25. novembrī].

European Agency for Special Needs and Inclusive Education (European Agency), 2018g. *Financing Policies for Inclusive Education Systems. Country Report: Portugal.* [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://www.european-agency.org/sites/default/files/FPIES%20Portugal%20Country%20Report.pdf>> [Sk. internetā 2019. gada 25. novembrī].

European Agency for Special Needs and Inclusive Education (European Agency), 2018h. *Financing Policies for Inclusive Education Systems. Final Summary Report.* [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://www.european-agency.org/sites/default/files/fpies-summary-en.pdf>> [Sk. internetā 2019. gada 25. novembrī].

European Agency for Special Needs and Inclusive Education (European Agency), 2018i. *Financing Policies for Inclusive Education Systems. Project Partners.* [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://www.european-agency.org/projects/financing-policies-inclusive-education-systems/partners>> [Sk. internetā 2019. gada 25. novembrī].

European Agency for Special Needs and Inclusive Education (European Agency), 2018j. *Financing Policies for Inclusive Education Systems. Project Partners: Italy.* [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://www.european-agency.org/projects/financing-policies-inclusive-education-systems/partners>> [Sk. internetā 2019. gada 25. novembrī].

[agency.org/projects/financing-policies-inclusive-education-systems/country-partner-italy](https://www.european-agency.org/projects/financing-policies-inclusive-education-systems/country-partner-italy)> [Sk. internetā 2019. gada 25. novembrī].

European Agency for Special Needs and Inclusive Education (European Agency), 2018k. *Financing Policies for Inclusive Education Systems. Project Partners: Lithuania.* [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://www.european-agency.org/projects/financing-policies-inclusive-education-systems/country-partner-lithuania>> [Sk. internetā 2019. gada 25. novembrī].

European Agency for Special Needs and Inclusive Education (European Agency), 2019. *Country information for Netherlands - Financing of inclusive education systems.* [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://www.european-agency.org/country-information/netherlands/financing-of-inclusive-education-systems>> [Sk. internetā 2019. gada 25. novembrī].

European Agency for Special Needs and Inclusive Education (European Agency), 2020. *Country information for Lithuania - Financing of inclusive education systems.* [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://www.european-agency.org/country-information/lithuania/financing-of-inclusive-education-systems>> [Sk. internetā 2019. gada 26. novembrī].

European Centre for Parliamentary Research and Documentation (ECPRD), 2019. *Legislation and practice concerning the support provided to people with autism and their families. Request No. 4113.*

European Commission (EC), 2016. *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Improving and Modernising Education. COM(2016) 941 final.* Brussels. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016DC0941&from=LV>> [Sk. internetā 2019. gada 3. decembrī].

Falka, A., 2015. *Atbalsta komandas darba organizācija izglītības iestādē. Metodiskais līdzeklis.* Valsts izglītības satura centrs. [Tiešsaiste]. Pieejams: <https://visc.gov.lv/specizglitiba/dokumenti/metmat/atb_komandas_organizacija.pdf> [Sk. internetā 2019. gada 1. decembrī].

Florian, L., 2014. What counts as evidence of inclusive education? *European Journal of Special Needs Education*, 29(3), pp. 286–294.

Gaydarov, K., 2014. Psychological Wellbeing in the Context of Inclusive Education. *International Journal on New Trends in Education and Their Implications*, 5(3), pp. 1–12. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<http://ijonte.org/FileUpload/ks63207/File/01.gaydarov.pdf>> [Sk. internetā 2019. gada 18. septembrī].

Geidāne, L., 2019. *Erasmus+ projektā papildina zināšanas par iekļaujošas izglītības metodēm Polijā.* 04.04.2019. Jelgavas novads. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<http://www.jelgavasnovads.lv/lv/novada-zinas/15006/erasmus-projekta-papildina-zinasanas-par-ieklausosas-izglitibas-metodem-polija/print>> [Sk. internetā 2020. gada 11. februārī].

Golubeva, M., 2019. *Ekspertu semināra "Iekļaujošās izglītības nodrošināšana bērniem ar īpašām vajadzībām" secinājumu apkopojums.* 26.02.2019. [Tiešsaiste]. Pieejams: <[https://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimasNotikumi.nsf/0/cca1e471b0e7f452c22583a7004ae4ec/\\$FILE/Zi%C5%86ojuma%20prezent%C4%81cija_iekli_izg.pptx](https://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimasNotikumi.nsf/0/cca1e471b0e7f452c22583a7004ae4ec/$FILE/Zi%C5%86ojuma%20prezent%C4%81cija_iekli_izg.pptx)> [Sk. internetā 2019. gada 20. decembrī].

Hardy, I., Woodcock, S., 2015. Inclusive education policies: discourses of difference, diversity and deficit. *International Journal of Inclusive Education*, 19(2), pp. 141–164.

Haug, P., 2017. Understanding inclusive education: ideals and reality. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 19(3), pp. 206–217. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://www.sjdr.se/articles/10.1080/15017419.2016.1224778/>> [Sk. internetā 2019. gada 3. septembrī].

Helmane, I., 2019. Bērns deklarēts, bet skolā neiet. Kur viņš atrodas? 09.04.2019. *LV portāls.* [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://lvportals.lv/norises/303331-berns-deklarets-bet-skola-neiet-kur-vins-atrodas-2019>> [Sk. internetā 2019. gada 12. septembrī].

Hornby, G., 2015. Inclusive special education: development of a new theory for the education of children with special educational needs and disabilities. *British Journal of Special Education*, 42(3), pp. 234–256.

Izglītības iniciatīvu centrs (IIC), 2020. *TOY metodes iekļaušanai*. 01.01.2020. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<http://iic.lv/projekti/toy-metodes-ieklausanai/>> [Sk. internetā 2020. gada 4. februārī].

Izglītības kvalitātes valsts dienests (IKVD), 2019a. *Izglītības kvalitātes valsts dienesta 2018. gada publiskais pārskats*. [Tiešsaiste]. Pieejams: <https://ikvd.gov.lv/wp-content/uploads/2019/09/2018_IKVD_Gada_p%C4%81rskats_1.pdf> [Sk. internetā 2019. gada 14. decembrī].

Izglītības kvalitātes valsts dienests (IKVD), 2019b. *Par izglītības iestādēs neregistrētiem obligātā izglītības vecuma bērniem (2018./2019. m. g.)*. 05.04.2019. [Tiešsaiste]. Pieejams: <https://ikvd.gov.lv/wp-content/uploads/2019/06/Par-izgl%C4%ABt%C4%ABbas-iest%C4%81d%C4%93s-ner%C4%A3istr%C4%93tiem-b%C4%93rniem_2018_2019.doc> [Sk. internetā 2019. gada 29. septembrī].

Izglītības kvalitātes valsts dienests (IKVD), 2020a. *Atbalsts priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas samazināšanai. ESF projekts Nr. 8.3.4.0/16/l/001*. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<http://www.pumpurs.lv/lv>> [Sk. internetā 2020. gada 10. februārī].

Izglītības kvalitātes valsts dienests (IKVD), 2020b. *Fizisku un juridisku personu iesniegumu (sūdzību) izskatīšana*. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://ikvd.gov.lv/pakalpojums-fizisku-un-juridisku-personu-iesniegumu-sudzibu-izskatisana/>> [Sk. internetā 2020. gada 10. februārī].

Jēkabpils pilsētas pašvaldība, 2020. *Jēkabpils pilsētas Izglītības pārvaldes projekts "Iekļaujošas izglītības starptautiskās pieredzes attīstīšana" (Nr. 2019-1-LV01-KA101-060297)*. 21.01.2020. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://www.jekabpils.lv/lv/sabiedriba/izglitiba/erasmus>> [Sk. internetā 2020. gada 3. februārī].

Kangro, A., Kiseļova, R., 2019. *Latvija OECD Starptautiskajā skolēnu novērtēšanas programmā PISA 2018 – pirmie rezultāti un secinājumi*. Rīga: Izglītības un zinātnes ministrija. [Tiešsaiste]. Pieejams: <https://www.izm.gov.lv/images/aktualitates/2019/OECD_PISA_2018.pdf> [Sk. internetā 2020. gada 9. aprīlī].

Kazakēviča, K., 2017. *Konflikti un to risināšana iekļaujošā skolā*. Maģistra darbs. Rīga: Latvijas Universitāte.

Latvijas Autisma apvienība, 2020. *Biedrība "Latvijas Autisma apvienība"*. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<http://www.autisms.lv/index.php/lv/biedriba>> [Sk. internetā 2020. gada 1. februārī].

Latvijas Universitāte (LU), 2020a. *Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultāte. Studijas*. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://www.lu.lv/studijas/fakultates/pedagoģijas-psiholoģijas-un-makslas-fakultate>> [Sk. internetā 2020. gada 5. februārī].

Latvijas Universitāte (LU), 2020b. *Semināri un tālākizglītības programmas*. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://www.lu.lv/studijas/muzizglitiba/talakizglitiba-kursi/>> [Sk. internetā 2020. gada 5. februārī].

Liepājas Universitāte (LiepU), 2020a. *Kompetencē balstītas studiju iespējas topošajiem skolotājiem*. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://www.liepu.lv/lv/jaunumi/3738/kompetence-balstitas-studiju-iespejas-toposajiem-skolotajiem>> [Sk. internetā 2020. gada 12. februārī].

Liepājas Universitāte (LiepU), 2020b. *Pieteikšanās anketa kursiem*. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://www.liepu.lv/lv/194/pieteikšanas-anketa-kursiem>> [Sk. internetā 2020. gada 12. februārī].

Lielvārds, 2020. *"Lielvārds" Kompetences centra tālākizglītības programmu piedāvājums*. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://lielvards.lv/profesionala-pilnveide>> [Sk. internetā 2020. gada 8. februārī].

LNS Zīmju valodas centrs, 2020. *LNS Zīmju valodas centra īstenotie projekti*. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<http://zimjuvaloda.lv/lv/project>> [Sk. internetā 2020. gada 14. februārī].

LR Ekonomikas ministrija (EM), 2011. *Latvijas nacionālā reformu programma "ES 2020" stratēģijas īstenošanai*. 26.04.2011. Rīga. [Tiešsaiste]. Pieejams: <https://www.em.gov.lv/files/tautsaimniecibas_attistiba/LV_NRP_1.pdf> [Sk. internetā 2019. gada 6. septembrī].

LR Ekonomikas ministrija (EM), 2019. *Latvijas nacionālā reformu programma "Eiropa 2020" stratēģijas īstenošanai. Progresā ziņojums*. 15.04.2019. [Tiešsaiste]. Pieejams: <http://tap.mk.gov.lv/doc/2019_04/EMzino_12042019_NRP.711.pdf> [Sk. internetā 2019. gada 23. oktobrī].

LR Izglītības un zinātnes ministrija (IZM), 2014. *Iespēja vēl vairāk izglītības iestādēm iesaistīties projektā "PuMPuRS".* [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://izm.gov.lv/lv/fondi/es-strukturfondi/2014-2020/aktualitates/3679-iespeja-vel-vairak-izglitibas-iestadem-iesaistities-projekta-pumpurs>> [Sk. internetā 2019. gada 16. decembrī].

LR Izglītības un zinātnes ministrija (IZM), 2019. *Ceļā uz vienotu sistēmu daudzpusīgai izglītības kvalitātes izvērtēšanai.* 16.01.2019. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://izm.gov.lv/lv/aktualitates/3318-cela-uz-vienotu-sistemu-daudzpusigai-izglitibas-kvalitates-izvertesana>> [Sk. internetā 2019. gada 4. oktobrī].

LR Izglītības un zinātnes ministrija (IZM), 2020a. *Dati no Valsts izglītības informācijas sistēmas.* [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://izm.gov.lv/lv/publikacijas-un-statistika/statistika-par-izglitibu/dati-no-viis>> [Sk. internetā 2020. gada 3. februārī].

LR Izglītības un zinātnes ministrija (IZM), 2020b. *Izglītības kvalitātes monitoringa sistēmas izveide un īstenošana. Projekta numurs: 8.3.6.2/17/l/001.* [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://izm.gov.lv/lv/fondi/es-strukturfondi/izm-istenojamie-projekti/izglitibas-kvalitates-monitoringa-sistemas-izveide-un-istenosana>> [Sk. internetā 2020. gada 10. februārī].

LR Izglītības un zinātnes ministrija (IZM), 2020c. *Oficiālā statistika par vispārējo izglītību. 2018./2019. m. g.* [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://izm.gov.lv/lv/publikacijas-un-statistika/statistika-par-izglitibu/statistika-par-visparejo-izglitibu/2018-2019-m-g3>> [Sk. internetā 2020. gada 10. februārī].

LR Izglītības un zinātnes ministrija (IZM), 2020d. *Par izglītības kvalitātes monitoringa sistēmas izveidi. Informatīvais ziņojums.* 06.02.2020. [Tiešsaiste]. Pieejams: <https://izm.gov.lv/images/sabiedribas_lidzdaliba/projekti/IZMZino_060220_monitorings_1302.pdf> [Sk. internetā 2020. gada 12. martā].

LR Izglītības un zinātnes ministrija (IZM), 2020e. *Par vispārējās vidējās izglītības iestāžu tīkla izvērtējumu. Informatīvais ziņojums.* 07.01.2020. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40481840>> [Sk. internetā 2020. gada 11. februārī].

LR Izglītības un zinātnes ministrija (IZM), 2020f. *Vienoti pret mobingu – mazinās skolās esošo emocionālo un fizisko vardarbību.* 30.01.2020. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://www.izm.gov.lv/lv/aktualitates/3886-vienoti-pret-mobingu-mazinas-skolas-esoso-emocionalo-un-fizisko-vardarbibu>> [Sk. internetā 2020. gada 18. janvārī].

LR Izglītības un zinātnes ministrija (IZM), 2020g. *Vispārējās izglītības iestādes, t.sk. speciālās un pirmsskolas, kurās tiek īstenotas speciālās izglītības programmas.* [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://izm.gov.lv/lv/publikacijas-un-statistika/statistika-par-izglitibu/dati-no-viis/2019-2020-m-g>> [Sk. internetā 2020. gada 22. janvārī].

LR Labklājības ministrija (LM), 2019. *Bērnu lietu sadarbības padome.* [Tiešsaiste]. Pieejams: <<http://www.lm.gov.lv/lv/nozares-politika/berni-un-gimene/komisijas-un-padomes/bernu-lietu-sadarbibas-padome>> [Sk. internetā 2020. gada 22. janvārī].

LR Ministru kabinets (MK), 2006. *Kārtība, kādā organizējama ilgstoši slimojošu izglītojamo izglītošanās ārpus izglītības iestādes.* 04.04.2006. Noteikumi Nr. 253. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://likumi.lv/ta/id/132350-kartiba-kada-organizejama-ilgstosi-slimojosu-izglitotajam-izglitosanas-arpus-izglitibas-iestades>> [Sk. internetā 2019. gada 6. novembrī].

LR Ministru kabinets (MK), 2012a. *Kārtība, kādā piešķir un finansē asistenta pakalpojumu izglītības iestādē.* 09.10.2012. Noteikumi Nr. 695. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://likumi.lv/ta/id/252140-kartiba-kada-pieskir-un-finanse-asistenta-pakalpojumu-izglitibas-iestade>> [Sk. internetā 2019. gada 8. novembrī].

LR Ministru kabinets (MK), 2012b. *Kārtība, kādā piešķir un finansē asistenta pakalpojumu pašvaldībā, augstskolā un koledžā.* 18.12.2012. Noteikumi Nr. 942. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://likumi.lv/ta/id/253781-kartiba-kada-pieskir-un-finanse-asistenta-pakalpojumu-pasvaldiba-augstskola-un-koledza>> [Sk. internetā 2019. gada 8. novembrī].

LR Ministru kabinets (MK), 2012c. *Noteikumi par pedagoģiski medicīniskajām komisijām.* 16.10.2012. Noteikumi Nr. 709. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://likumi.lv/doc.php?id=252162>> [Sk. internetā 2019. gada 13. oktobrī].

LR Ministru kabinets (MK), 2013a. *Izglītības kvalitātes valsts dienesta nolikums.* 23.04.2013. Noteikumi Nr. 225. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://likumi.lv/doc.php?id=256415>> [Sk. internetā 2019. gada 3. decembrī].

LR Ministru kabinets (MK), 2013b. *Noteikumi par valsts vispārējās vidējās izglītības standartu, mācību priekšmetu standartiem un izglītības programmu paraugiem.* 21.05.2013. Noteikumi Nr. 281. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://likumi.lv/ta/id/257229-noteikumi-par-valsts-visparejas-videjas-izglitibas-standartu-macibu-prieksmetu-standartiem-un-izglitibas-programmu-paraugiem>> [Sk. internetā 2019. gada 3. decembrī].

LR Ministru kabinets (MK), 2014. *Noteikumi par valsts pamatzglītības standartu, pamatzglītības mācību priekšmetu standartiem un pamatzglītības programmu paraugiem.* 12.08.2014. Noteikumi Nr. 468. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://likumi.lv/doc.php?id=268342>> [Sk. internetā 2019. gada 3. decembrī].

LR Ministru kabinets (MK), 2015. *Kārtība, kādā izglītojamie tiek uzņemti vispārējās izglītības programmās, speciālajās izglītības iestādēs un speciālajās pirmsskolas izglītības grupās un atskaitīti no tām, kā arī pārcelti uz nākamo klasi.* 13.10.2015. Noteikumi Nr. 591. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://likumi.lv/ta/id/277597-kartiba-kada-izglitojamie-tiek-uznemti-visparejas-izglitibas-iestades-un-specialajas-pirmsskolas-izglitibas-grupas>> [Sk. internetā 2019. gada 3. decembrī].

LR Ministru kabinets (MK), 2016a. *Kārtība, kādā valsts un pašvaldības finansē mācību līdzekļu iegādi izglītības iestādēm.* 19.01.2016. Noteikumi Nr. 41. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://likumi.lv/ta/id/279487-kartiba-kada-valsts-un-pasvaldibas-finanse-macibu-lidzeklu-iegadi-izglitibas-iestadem>> [Sk. internetā 2019. gada 8. decembrī].

LR Ministru kabinets (MK), 2016b. *Noteikumi par kritērijiem un kārtību, kādā speciālās izglītības iestādei piešķir speciālās izglītības attīstības centra statusu.* 29.03.2016. Noteikumi Nr. 187. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://likumi.lv/ta/id/281256-noteikumi-par-kriterijiem-un-kartibu-kada-specialas-izglitibas-iestadei-pieskir-specialas-izglitibas-attistibas>> [Sk. internetā 2019. gada 19. novembrī].

LR Ministru kabinets (MK), 2016c. *Par valsts budžeta mērķdotāciju pedagogu darba samaksai pašvaldību vispārējās izglītības iestādēs un valsts augstskolu vispārējās vidējās izglītības iestādēs.* 05.07.2016. Noteikumi Nr. 447. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://likumi.lv/ta/id/283668>> [Sk. internetā 2019. gada 19. novembrī].

LR Ministru kabinets (MK), 2016d. *Speciālās izglītības iestāžu un vispārējās izglītības iestāžu speciālās izglītības klašu (grupu) finansēšanas kārtība.* 15.07.2016. Noteikumi Nr. 477. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://likumi.lv/ta/id/283672-specialas-izglitibas-iestazu-internatskolu-un-visparejas-izglitibas-iestazu-specialas-izglitibas-klasu-grupu-finansesanas-kartiba>> [Sk. internetā 2019. gada 27. oktobrī].

LR Ministru kabinets (MK), 2017a. *Kārtība, kādā valsts finansē darba samaksu pedagogiem privātajās izglītības iestādēs.* 25.07.2017. Noteikumi Nr. 420. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://likumi.lv/ta/id/292603-kartiba-kada-valsts-finanse-darba-samaksu-pedagogiem-privatajas-izglitibas-iestades>> [Sk. internetā 2019. gada 28. novembrī].

LR Ministru kabinets (MK), 2017b. *Noteikumi par institūciju sadarbību bērnu tiesību aizsardzībā.* 12.09.2017. Noteikumi Nr. 545. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://likumi.lv/ta/id/293496-noteikumi-par-instituciju-sadarbibu-bernu-tiesibu-aizsardziba>> [Sk. internetā 2019. gada 27. oktobrī].

LR Ministru kabinets (MK), 2017c. *Noteikumi par Latvijas izglītības klasifikāciju.* 13.06.2017. Noteikumi Nr. 322. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://likumi.lv/doc.php?id=291524>> [Sk. internetā 2019. gada 27. oktobrī].

LR Ministru kabinets (MK), 2018a. *Noteikumi par pedagogiem nepieciešamo izglītību un profesionālo kvalifikāciju un pedagogu profesionālās kompetences pilnveides kārtību.* 11.09.2018. Noteikumi Nr. 569. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://likumi.lv/ta/id/301572-noteikumi-par-pedagogiem-nepieciesamo-izglitibu-un-profesionalo-kvalifikaciju-un-pedagogu-profesionalas-kompetences-pilnveides>> [Sk. internetā 2019. gada 27. oktobrī].

LR Ministru kabinets (MK), 2018b. *Noteikumi par valsts pamatzglītības standartu un pamatzglītības programmu paraugiem.* 27.11.2018. Noteikumi Nr. 747. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://likumi.lv/ta/id/303768-noteikumi-par-valsts-pamatzglitibas-standartu-un-pamatzglitibas-programmu-paraugiem>> [Sk. internetā 2019. gada 19. septembrī].

LR Ministru kabinets (MK), 2018c. *Prasības izglītojamo ar speciālām vajadzībām uzņemšanai vispārējās izglītības iestāžu īstenotajās vispārējās izglītības programmās.* 21.08.2018. Noteikumi Nr. 543. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://likumi.lv/ta/id/301251>> [Sk. internetā 2019. gada 19. septembrī].

LR Ministru kabinets (MK), 2019a. *Noteikumi par valsts vispārējās vidējās izglītības standartu un vispārējās vidējās izglītības programmu paraugiem.* 03.09.2019. Noteikumi Nr. 416. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://likumi.lv/ta/id/309597-noteikumi-par-valsts-visparejas-videjas-izglitibas-standartu-un-visparejas-videjas-izglitibas-programmu-paraugiem>> [Sk. internetā 2019. gada 19. septembrī].

LR Ministru kabinets (MK), 2019b. *Par Valdības rīcības plānu Deklarācijas par Artura Krišjāņa Kariņa vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību īstenošanai.* 07.05.2019. Rīkojums Nr. 210. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://www.vestnesis.lv/op/2019/91.8>> [Sk. internetā 2019. gada 14. oktobrī].

LR Ministru kabinets (MK), 2019c. *Prasības vispārējās izglītības iestādēm, lai to īstenotajās izglītības programmās uzņemtu izglītojamos ar speciālām vajadzībām.* 19.11.2019. Noteikumi Nr. 556. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://likumi.lv/ta/id/310939>> [Sk. internetā 2020. gada 12. janvārī].

LR Ministru kabinets (MK), 2019d. *Valsts izglītības informācijas sistēmas noteikumi.* 25.06.2019. Noteikumi Nr. 276. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://likumi.lv/ta/id/307796-valsts-izglitibas-informacijas-sistemas-noteikumi>> [Sk. internetā 2019. gada 12. oktobrī].

LR Ministru kabinets (MK), 2019e. *Vispārējās un profesionālās izglītības programmu licencēšanas kārtība.* 28.05.2019. Noteikumi Nr. 218. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://likumi.lv/ta/id/307157-visparejas-un-profesionalas-izglitibas-programmu-licencesanas-kartiba>> [Sk. internetā 2019. gada 18. decembrī].

LR Saeima (Saeima), 1998a. *Bērnu tiesību aizsardzības likums.* 19.06.1998. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://likumi.lv/doc.php?id=49096>> [Sk. internetā 2019. gada 6. septembrī].

LR Saeima (Saeima), 1998b. *Izglītības likums.* 29.10.1998. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://likumi.lv/doc.php?id=50759>> [Sk. internetā 2019. gada 6. septembrī].

LR Saeima (Saeima), 1999. *Vispārējās izglītības likums.* 10.06.1999. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://likumi.lv/doc.php?id=20243>> [Sk. internetā 2019. gada 19. septembrī].

LR Saeima (Saeima), 2010a. *Invalīditātes likums.* 20.05.2010. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://likumi.lv/ta/id/211494-invaliditates-likums>> [Sk. internetā 2019. gada 19. septembrī].

LR Saeima (Saeima), 2010b. *Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija 2030. gadam.* 10.06.2010. [Tiešsaiste]. Pieejams: <https://www.pkc.gov.lv/sites/default/files/inline-files/Latvija_2030_6.pdf> [Sk. internetā 2019. gada 4. oktobrī].

LR Saeima (Saeima), 2014. *Par Izglītības attīstības pamatnostādņu 2014.–2020.gadam apstiprināšanu.* 22.05.2014. Paziņojums. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<http://likumi.lv/doc.php?id=266406>> [Sk. internetā 2019. gada 4. oktobrī].

LR Saeima (Saeima), 2018. *Grozījumi Vispārējās izglītības likumā.* 21.06.2018. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://likumi.lv/ta/id/300102-grozijumi-visparejas-izglitibas-likuma>> [Sk. internetā 2019. gada 4. oktobrī].

LR Saeima (Saeima), 2019. *Par valsts budžetu 2020. gadam.* 14.11.2019. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://likumi.lv/ta/id/310965-par-valsts-budzetu-2020-gadam>> [Sk. internetā 2019. gada 20. decembrī].

LR Saeimas Preses dienests, 2019. *Saeimā diskusijā runā par iekļaujošās izglītības nodrošināšanu bērniem ar īpašām vajadzībām.* 08.02.2019. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://www.saeima.lv/lv/aktualitates/saeimas-zinas/27655-saeima-diskusija-runa-par-ieklausosas-izglitibas-nodrosinasanu-berniem-ar-ipasam-vajadzibam>> [Sk. internetā 2019. gada 16. novembrī].

LR Saeimas Sociālo un darba lietu komisija, SUSTENTO, 2019. *Saeima cilvēkiem ar invaliditāti. Bērns ar īpašām vajadzībām.* Diskusija. 02.12.2019. [Tiešsaiste]. Pieejams: <[http://titania.saeima.lv/livs/saeimasnotikumi.nsf/0/68fac06c32e90de1c22584c1005cfef7/\\$FILE/Programma%20Sustento%2002-12-2019%20LV%20v01.pdf](http://titania.saeima.lv/livs/saeimasnotikumi.nsf/0/68fac06c32e90de1c22584c1005cfef7/$FILE/Programma%20Sustento%2002-12-2019%20LV%20v01.pdf)> [Sk. internetā 2019. gada 29. decembrī].

LR Satversmes tiesa, 2019. *Sprīdums lietā Nr. 2018-12-01.* 23.04.2019. [Tiešsaiste]. Pieejams: <[https://www.satv.tiesa.gov.lv/cases/?search\[number\]=2018-12-01](https://www.satv.tiesa.gov.lv/cases/?search[number]=2018-12-01)> [Sk. internetā 2019. gada 6. decembrī].

LR tiesībsargs, 2019. *Latvijas Republikas tiesībsarga 2018. gada ziņojums*. Rīga. [Tiešsaiste]. Pieejams: <http://www.tiesibsargs.lv/uploads/content/tiesibsarga_2018_gada_zinojums_1550749223.pdf> [Sk. internetā 2019. gada 14. decembrī].

Mason, H., 2002. *Definition of Integration and Inclusion*. 3rd Workshop on Training of Teachers of the Visually Impaired in Europe. 3–6 April, 2002. Warsaw, Poland. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<http://www.icevi-europe.org/tt/ttw3/topic5.html>> [Sk. internetā 2019. gada 8. oktobrī].

Mārupes novads, 2020. *Īstenotie ES fondu projekti*. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://www.marupe.lv/lv/pasvaldiba/projekti/istenotie-es-fondu-projekti>> [Sk. internetā 2020. gada 11. februārī].

Miles, S., Singal, N., 2010. The Education for All and inclusive education debate: conflict, contradiction or opportunity? *International Journal of Inclusive Education*, 14(1), pp. 1–15.

Nepaliec Viens, 2020. *Par biedrību "Nepaliec Viens"*. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://www.nepaliecviens.lv/lv/par-mums>> [Sk. internetā 2020. gada 6. februārī].

Nimante, D., 2007. Iekļaušanās iespējas vispārīgā izglītībā Latvijas skolā bērniem ar speciālām un īpašām vajadzībām. *Latvijas Universitātes raksti*, 715, 101.–113. lpp. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<http://pdc.ceu.hu/archive/00005366/01/715.pdf>> [Sk. internetā 2019. gada 16. septembrī].

Nimante, D., 2008. *Bērnu ar speciālām un īpašām vajadzībām iekļaujošā izglītība Latvijā: vēsturiskais un mūsdienas konteksts*. Promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitāte. [Tiešsaiste]. Pieejams: <https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/4759/27873-Dita_Nimante_2008_.pdf.pdf?sequence=1> [Sk. internetā 2019. gada 29. oktobrī].

Norwich, B., 2014. Recognising value tensions that underlie problems in inclusive education. *Cambridge Journal of Education*, 44(4), pp. 495–510.

Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), 2019. *TALIS 2018 Results (Volume I): Teachers and School Leaders as Lifelong Learners*. Paris: OECD Publishing. [Tiešsaiste]. Pieejams: <https://www.oecd-ilibrary.org/education/talis-2018-results-volume-i_1d0bc92a-en> [Sk. internetā 2019. gada 16. decembrī].

Parrilla, A., 2007. Inclusive Education in Spain: A view from inside. In: L. Barton, F. Armstrong, eds., *Policy, Experience and Change: Cross Cultural Reflections on Inclusive Education*. Dordrecht: Springer Books, pp. 19–36. [Tiešsaiste]. Pieejams: <https://www.researchgate.net/publication/227132757_Inclusive_Education_in_Spain_A_view_from_Inside> [Sk. internetā 2019. gada 5. novembrī].

Pārresoru koordinācijas centrs (PKC), 2012. *Nacionālais attīstības plāns 2014.–2020.gadam (ar Saeimas deputātu priekšlikumiem akceptēts LR Saeimā 20.12.2012)*. 20.12.2012. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://likumi.lv/ta/id/253919-par-latvijas-nacionalo-attistibas-planu-2014-2020-gadam>> [Sk. internetā 2019. gada 10. oktobrī].

Pārresoru koordinācijas centrs (PKC), 2018. *Ziņojums par nepieciešamiem uzlabojumiem starpnozaru sadarbībā un palīdzības sniegšanā bērniem ar psihiskiem, attīstības un uzvedības traucējumiem, kā arī antisociālu uzvedību*. 24.10.2018. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<http://petijumi.mk.gov.lv/node/3122>> [Sk. internetā 2019. gada 2. oktobrī].

Pārresoru koordinācijas centrs (PKC), 2019a. *Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2021.–2027. gadam. Gala redakcijas projekts*. 20.12.2019. [Tiešsaiste]. Pieejams: <https://www.pkc.gov.lv/sites/default/files/inline-files/20191223_NAP_2021_2027_gala_redakcija_projekts_pdf.pdf> [Sk. internetā 2020. gada 10. februārī].

Pārresoru koordinācijas centrs (PKC), 2019b. *Starpnozaru sadarbības un atbalsta sistēmas pilnveide bērnu attīstības, uzvedības un psihisko traucējumu veidošanās risku mazināšanai*. Konceptuāls ziņojums. 03.09.2019. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40476836&mode=mk&date=2019-09-03>> [Sk. internetā 2019. gada 7. decembrī].

- Presidency of the Council of Ministers of the Portuguese Republic, 2018.** *Decree Law*. 06.07.2018. No. 54/2018. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://dre.pt/web/en/home/-/contents/115652961/details/normal>> [Sk. internetā 2019. gada 21. novembrī].
- Raščevska, M., Nīmante, D., Umbraško, S., Šūmane, I., Martinsone, B., Žukovska, I., 2017.** *Pētījums par bērniem ar speciālām vajadzībām sniedzamo atbalsta pakalpojumu izmaksu modeli iekļaujošas izglītības īstenošanas kontekstā*. Rīga: Latvijas Universitāte. [Tiešsaiste]. Pieejams: <https://www.izm.gov.lv/images/izglitiba_visp/IZMiepirkumamLUPPMFgalaparskats08122017.pdf> [Sk. internetā 2019. gada 18. oktobrī].
- Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija (RTA), 2020.** *RTA īstenotās studiju programmas*. [Tiešsaiste]. Pieejams: <https://www.rta.lv/rta_istenotas_studiju_programmas> [Sk. internetā 2020. gada 2. februārī].
- Rīgas Stradiņa universitāte (RSU), 2020.** *Speciālā pedagogija. Studiju kursa apraksts*. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://www.rsu.lv/rsu-kursi/speciala-pedagogija>> [Sk. internetā 2020. gada 2. februārī].
- Rozenfelde, M., 2016.** *Skolēnu ar speciālajām vajadzībām iekļaušanas vispārējās izglītības iestādēs atbalsta sistēma*. Promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitāte. [Tiešsaiste]. Pieejams: <https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/32003/298-55964-Rozenfelde_Marite_mr16007.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [Sk. internetā 2019. gada 3. septembrī].
- Rozenfelde, M., Orska, R., Kondrova, A., 2012.** Vispārējo izglītības iestāžu gatavība izglītojamo ar speciālajām vajadzībām integrācijai, realizējot iekļaujošas izglītības politiku. *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference, 2*, pp. 175–188. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<http://journals.ru.lv/index.php/SIE/article/download/132/126>> [Sk. internetā 2019. gada 22. novembrī].
- Schuelka, M. J., 2018.** *Implementing inclusive education*. K4D Helpdesk Report. 29.08.2018. [Tiešsaiste]. Pieejams: <https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5c6eb77340f0b647b214c599/374_Implementing_Inclusive_Education.pdf> [Sk. internetā 2020. gada 16. janvārī].
- Slimību profilakses un kontroles centrs (SPKC), 2019.** *Statistikas dati par bērnu veselību. 2010.–2018.* 27.05.2019. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://www.spkc.gov.lv/lv/statistika-un-petijumi/statistika/veselibas-aprupes-statistika1>> [Sk. internetā 2019. gada 3. oktobrī].
- SUSTENTO, 2020.** *Latvijas Cilvēku ar īpašām vajadzībām sadarbības organizācija SUSTENTO*. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<http://www.sustento.lv/section/show/2>> [Sk. internetā 2020. gada 11. janvārī].
- Šica, K., Pulmanis, T., Taube, M., 2017.** *Psihiskā veselība Latvijā 2016. gadā. Tematiskais ziņojums*. Rīga: Slimību profilakses un kontroles centrs. [Tiešsaiste]. Pieejams: <https://www.spkc.gov.lv/upload/Psihiska_veseliba_faili/tz_pvl_2016_final.pdf> [Sk. internetā 2019. gada 18. oktobrī].
- Terzi, L., 2014.** Reframing inclusive education: educational equality as capability equality. *Cambridge Journal of Education, 44*(4), pp. 479–493.
- United Nations (UN), 1966.** *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*. 16.12.1966. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/ICESCR.aspx>> [Sk. internetā 2019. gada 7. septembrī].
- United Nations (UN), 1989.** *Convention on the Rights of the Child*. 20.11.1989. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/crc.aspx>> [Sk. internetā 2019. gada 9. septembrī].
- United Nations (UN), 2006.** *Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. 13.12.2006. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities.html>> [Sk. internetā 2019. gada 9. septembrī].
- United Nations (UN), 2018.** *Realization of the sustainable development goals by, for and with persons with disabilities. UN flagship report on disability and development 2018*. UN Department of Economic and Social Affairs. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/CRPD/UN2018FlagshipReportDisability.pdf>> [Sk. internetā 2019. gada 7. oktobrī].

United Nations Committee on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD), 2016. *Concluding observations on the initial report of Portugal. CRPD/C/PRT/CO/1.* 20.05.2016. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2FPPRiCAqhKb7yhsgS19RWfPJldrCFmmb%2B7m2uf3umNkn3cwAWe215iI7iCJux52QJuVAnUJ17zmsxLyafE6KaNIHHACRVshYrXXu%2B7wovG5b30Jv3gw3YOpuEL>> [Sk. internetā 2019. gada 2. novembrī].

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), 1994. *The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education.* World Conference on Special Needs Education: Access and Quality. 7–10 June, 1994. Salamanca, Spain. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000098427>> [Sk. internetā 2019. gada 8. septembrī].

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), 2009. *Policy Guidelines on Inclusion in Education.* Paris: UNESCO. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000177849>> [Sk. internetā 2019. gada 13. septembrī].

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), 2017. *A guide for ensuring inclusion and equity in education.* Paris: UNESCO. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000248254>> [Sk. internetā 2019. gada 12. septembrī].

United Nations International Children's Emergency Fund (UNICEF), 2017. *Inclusive Education. Including children with disabilities in quality learning: what needs to be done?* [Tiešsaiste]. Pieejams: <https://www.unicef.org/eca/sites/unicef.org/eca/files/IE_summary_accessible_220917_brief.pdf> [Sk. internetā 2019. gada 18. oktobrī].

Valsts izglītības satura centrs (VISC), 2017. *Izglītība mūsdienīgai lietpratībai: mācību satura un pieejas apraksts.* [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://www.izm.gov.lv/images/aktualitates/2017/Skola2030Dokuments.pdf>> [Sk. internetā 2020. gada 18. janvārī].

Valsts izglītības satura centrs (VISC), 2019. *VISC izstrādātie metodiskie materiāli.* [Tiešsaiste]. Pieejams: <https://visc.gov.lv/specizglitiba/metmat_visc.shtml> [Sk. internetā 2020. gada 18. janvārī].

Valsts izglītības satura centrs (VISC), 2020a. *Projekta "Izglītojamo ar funkcionāliem traucējumiem atbalsta sistēmas izveide" arhīvs.* [Tiešsaiste]. Pieejams: <https://visc.gov.lv/visc/projekti/projekti_old/esf_specizgl_old.shtml> [Sk. internetā 2020. gada 17. janvārī].

Valsts izglītības satura centrs (VISC), 2020b. *Sadarbības partneru izstrādātie metodiskie materiāli.* [Tiešsaiste]. Pieejams: <https://visc.gov.lv/specizglitiba/metmat_citi.shtml> [Sk. internetā 2020. gada 17. janvārī].

Vanaga, I., Grīnfelde, A., 2018. *Pedagogu profesionālā atbalsta sistēmas novērtējums.* 07.12.2018. Latvijas Izglītības un zinātnes darbinieku arodbiedrība. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://www.lizda.lv/wp-content/uploads/2019/02/pedagogi-2018.pdf>> [Sk. internetā 2019. gada 13. novembrī].

Velki, 2020. *Velku biedrība.* [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://velki2016.wixsite.com/velki>> [Sk. internetā 2020. gada 4. februārī].

Veselības un darbaspēju ekspertīzes ārstu valsts komisija (VDEĀVK), 2019. *2018. gada publiskais pārskats.* Rīga. [Tiešsaiste]. Pieejams: <http://www.vdeavk.gov.lv/wp-content/uploads/2014/09/Parskats_2018.pdf> [Sk. internetā 2019. gada 14. oktobrī].

Intervijas

Lietpratēju diskusija par iekļaujošo izglītību vispārējās izglītības ietvaros bērniem ar speciālām vajadzībām **2019. gada 4. septembrī.** Diskusijā piedalījās Izglītības kvalitātes valsts dienesta vadītāja **Inita Juhņēviča** un Valsts izglītības satura centra Vispārējās izglītības departamenta Speciālās izglītības nodaļas tobrīdējā vadītāja **Mudīte Reigase.**

Lietpratēju diskusija par iekļaujošo izglītību vispārējās izglītības ietvaros bērniem ar speciālām vajadzībām **2019. gada 11. septembrī.** Diskusijā piedalījās Dr. paed., asoc. prof. **Mārīte Rozenfelde**, Izglītības un zinātnes ministrijas Izglītības departamenta direktore **Līga Buceniece**, Daugavpils pilsētas Izglītības pārvaldes vadītāja **Marina Isupova**, Vaivaru pamatskolas direktore **Inese Kārklīņa**, Jelgavas izglītības pārvaldes vadītāja **Gunta**

Auza, Labklājības ministrijas Sociālās iekļaušanas politikas departamenta direktore **Elīna Celmiņa**, Izglītības un zinātnes ministrijas Politikas iniciatīvu un attīstības departamenta direktore, Valsts sekretāra vietniece **Gunta Arāja**, Izglītības un zinātnes ministrijas Izglītības departamenta vecākā eksperte **Modra Jansone**.

Telefonintervija par specializētas izglītības ieguvu bērnu ar speciālām vajadzībām apmācībai ar **Jāzepa Vītola Latvijas mūzikas akadēmijas (JVLMA)** uzziņu kontaktpersonu 29.01.2019.

Telefonintervija par specializētas izglītības ieguvu bērnu ar speciālām vajadzībām apmācībai ar **Latvijas Sporta pedagoģijas akadēmijas (LSPA)** uzziņu kontaktpersonu 29.01.2019.

Telefonintervija par specializētas izglītības ieguvu bērnu ar speciālām vajadzībām apmācībai ar **Liepājas Universitātes (LiepU)** Pedagoģijas un sociālā darba fakultātes uzziņu kontaktpersonu 28.01.2019.

Telefonintervija par specializētas izglītības ieguvu bērnu ar speciālām vajadzībām apmācībai ar **Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijas (RTA)** uzziņu kontaktpersonu 28.01.2019.

Telefonintervija par specializētas izglītības ieguvu bērnu ar speciālām vajadzībām apmācībai ar **Rīgas Stradiņa universitātes (RSU)** uzziņu kontaktpersonu 29.01.2019.

Nepublicētie materiāli

Daugavpils Universitāte (DU), 2020c. *Par specializētas izglītības ieguvu bērnu ar speciālām vajadzībām apmācībai.* 30.01.2020. [Elektroniska sarakste ar Daugavpils Universitātes Izglītības un vadības fakultātes Pedagoģijas un pedagoģiskās psiholoģijas katedras Dr. paed., docenti Sandru Zariņu].

Izglītības kvalitātes valsts dienests (IKVD), 2020c. *Par IKVD funkcijām un iesaisti iekļaujošas izglītības kvalitātes monitoringā.* 02.03.2020. [Elektroniska sarakste ar Ivanu Jāni Mihailovu, Izglītības kvalitātes valsts dienesta, Licencēšanas un reģistru departamenta direktores vietnieku].

Latvijas Universitāte (LU), 2020c. *Par specializētas izglītības ieguvu bērnu ar speciālām vajadzībām apmācībai.* 02.02.2020. [Elektroniska sarakste ar Latvijas Universitātes Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātes Izglītības zinātņu un pedagoģisko inovāciju nodaļas asoc. prof. Ditu Nīmanti].

Latvijas Universitāte (LU), 2020d. *Par specializētas izglītības ieguvu bērnu ar speciālām vajadzībām apmācībai.* 03.02.2020. [Elektroniska sarakste ar Latvijas Universitātes Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātes Izglītības zinātņu un pedagoģisko inovāciju nodaļas Dr. paed., profesori Sarmīti Tūbeli].

LR Izglītības un zinātnes ministrija (IZM), 2020h. *Par Izglītības kvalitātes monitoringa sistēmas izveidi.* 30.01.2020. [Elektroniska sarakste ar Politikas iniciatīvu un attīstības departamenta vecāko ekspertu Anželu Jurāni-Brēmani].

LR Izglītības un zinātnes ministrija (IZM), 2020i. *Par Ministru kabineta 19.11.2019. noteikumiem Nr. 556 par prasībām vispārējās izglītības iestādēm, lai to īstenotajās izglītības programmās uzņemtu izglītojamos ar speciālām vajadzībām.* 05.02.2020. [Elektroniska sarakste ar Izglītības departamenta vecāko ekspertu Modru Jansoni].

LR Izglītības un zinātnes ministrija (IZM), 2020j. *Par speciālo izglītības iestāžu pārveidi.* 16.04.2020. [Elektroniska sarakste ar Izglītības departamenta vecāko ekspertu Modru Jansoni].

Titullapas noformējumam izmantots attēls no interneta vietnes:

[<https://pixabay.com/illustrations/cubes-cube-puzzle-geometry-3383460/>](https://pixabay.com/illustrations/cubes-cube-puzzle-geometry-3383460/)

Pētījums ir izstrādāts pēc Saeimas Prezidija un Frakciju padomes pieprasījuma.

Pētījuma tēmu pieteikušas “Attīstībai/Par!” frakcija un Jauno konservatīvo frakcija.

Saeimas Analītiskais dienests ir Saeimas pētnieciskā struktūrvienība, kas veic pētniecisko darbu parlamenta vajadzībām. Tas sniedz likumdevējam atbalstu lēmumu pieņemšanas procesā, normatīvā regulējuma pilnveidē un kontrolē pār izpildvaru.

Šis pētījums ir izstrādāts, lai apzinātu un raksturotu situāciju Latvijā iekļaujošās izglītības jomā attiecībā uz bērniem ar speciālām vajadzībām.